

DE

PRIJS

VAN ONS

AARDGAS

LN VRIJ NEDERLAND

Onafhankelijk weekblad
(met J.M.-De Stem)
opgericht 31 augustus 1940.
Raamgracht 4,
1011 KK Amsterdam,
Postbus 1254,
1000 BG Amsterdam,
tel. (020) 26 23 75.

Redactie: R. Ferdinandusse
(hoofdredactie);
F. Abrahams,
M. van Amerongen,
I. Cornelissen,
Aukje Holtrop,
R. van Meurs, G. Mulder,
F. Peeters, P. Piryns,
Tessel Pollmann,
F. Salverda,
K. Schaepman, H. Smits,
J. Terlingen,
Ursula den Tex,
J. van Tijn, M. van Weezel,
G. van Westerloo;
J. Stooft (buitenland)
F. Barend en H. van Dorp
(sport);
C. Peeters en
Doeschka Meijnsing
(literatuur);
R. Sijmons (wetenschap);
H. Arlman, Ingrid Harms
en Elma Verhey, (research);
J. van den Berg,
Martje Breedt Bruyn,
Marian Husken,
Diny van de Manakker,
(eindredactie).
Documentatie: M. Koomen.

© 1983: VN/BV Weekbladpers
Vormgeving: Tom Blits
Charlotte Fischer,
Jaap Lieverse,
Reinier Tybout
Bijvoegsel Vrij Nederland, nr. 6

Omslag: foto Hans van den Bogaard
Vormgeving: Tom Blits

De prijs van ons aardgas

'HET IS WENSELIJK DAT GASUNIE VOOR HONDERD PROCENT EIGENDOM WORDT VAN DE STAAT'

Vincent Bakker en Feike Salverda
Foto's Hans van den Bogaard

Heel Nederland zit aan het gas. De Brede Maatschappelijke Discussie gaat over theoretische keuzes. Voor of tegen kernenergie — alsof de argumenten tegen nog niet steekhoudend genoeg zijn. Voor of tegen economische groei — alsof het uitblijven van groei nog niet rampzalig genoeg is. En intussen zit heel Nederland aan het aardgas.

Het minimum daalt en de gastarieven voor de huishoudens stijgen — met vijftien procent. Wie wordt er rijk aan die stille handel in warmte? De gasprijzen van de grote bedrijven zijn geheim. De exportcontracten zijn geheim. Vertrouwelijke 'Notities aan heer Minister' en interne memo's van de Gasunie-top onthullen de geheimen. Nederland verkocht zijn aardgas achtenveertig miljard te goedkoop — berekent een EZ-ambtenaar. Het contract met Italië kost ons tot dusver anderhalf tot twee miljard. Minister Van Aardenne geeft dit jaar vierhonderd miljoen cadeau aan een Duitse elektriciteitsmaatschappij.

Dit is het tweede deel van de verbijsterende, nooit geschreven geschiedenis van ons aardgas. Shell kan zich beter omdopen van Koninklijke Olie in Koninklijke Gas — op gas maakt het bedrijf de meeste winst.

Lubbers kort op huursubsidies. Maar de Amsterdamse wethouder Schaefer wil juist een woonlastensubsidie — die ook rekening houdt met de hoge stookkosten. EZ-onderhandelaar Spiereburg valt hem bij.

De gasbedrijven, verenigd in de Vegin, willen een aandeel in de Gasunie — ten koste van Shell en Esso.

De strijd die verloren leek laat weer op.

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

HET LEVEN EEN KERSTBOOM/54

Lodewijk Brunt

Wat is de armoedegrens en waar komt die term vandaan?

YRRAH/55

ZEG EENS Aesculaap/56

Xanthias

Over slaapmiddelen, halfwaardetijden en Halcion in het bijzonder

TERINGSTEIN/57

Gerrit Komrij en Joost Veerkamp

HUGH JANS/58

De bereidingswijze van verse, zelfgemaakte pasta, ook in geel, rose en groen

POCKETS/59

Nadine Gordimer, Alberto Moravia en een lijst met helden van de Amerikaanse tv

TERUG-SCHRIJVEN/62

Aad Nuis

Karl Marx en zijn tijdgenoot Benjamin Disraeli

JAAP VEGTER/63

In de herfst van 1973 voelde Nederland zich nog één keer één gezellige, ongelukkige familie, waarvan de leden bijeen werden gedreven door die boze Arabieren.

Premier Den Uyl, die aan de vooravond van de verkiezingen ooit de leus lanceerde: 'Elke arbeider zijn eigen auto', bereidde het leger van automobilisten voor op autovrije zondagen. Overtreding zou de automobilist komen te staan op een maximum celstraf van een jaar dan wel vijftienduizend gulden boete (de prijs van een luxe Mercedes).

De eerste autovrije zondag, 4 november, groeide uit tot een nationale feestdag. 'Zeepkarren op de snelweg, fazanten bij Oudenrijn, koetsjes, veel fietsers,' signaleerden onze verslaggevers van *NRC Handelsblad*: 'Dat het alternatieve vervoer ook niet alles is ondervonden vijf Rotterdamse zakenlieden die in een rijtuig op weg waren naar Lekkerkerk. Op de Van Brienoordbrug sloeg een van de paarden op hol. Het rijtuig veranderde in een wrak; twee inzittenden braken ledematen; drie anderen raakten licht gewond.'

De anders zo prozaïsche managers van oliemaatschappijen lieten in het openbaar hun fantasie de vrije loop. 'Volgens Shell-directeur ir. J.A.P. Montijn zit het alternatief voor schaarse olie de komende tien jaar in de kolossale hoeveelheden kolen die zomaar voor het opscheppen liggen. (...) Algemeen directeur E. Brouwer van BP stelde tijdens een lunch van het Departement Utrecht van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel vast dat de oliecrisis heeft aangetoond dat we in het Westen veel te veel spierkracht door olie hebben vervangen. "De glorie van de gemakzucht en overbodige luxe dwingt ons daardoor tot trimoefeningen." Hij zei niets te hebben tegen een vorkheftruck en een graafmachine omdat die zoveel mankrachten vervangen. "De grens ligt eigenlijk al bij het motortje voor het draaiorgel en we komen dan terecht bij overbodige luxe en hulpmiddelen als elektrische tandenborstels, roltrappen, automatische deuren, elektrische broodzagen en de elektrische ruggekrabber van NVV-voorzitter Kok.'" (Montijn en Brouwer in *de Volkskrant*, 20 oktober 1973).

Even leken Shell en BP zich verzoend te hebben met PPR en Kabouter. Ook die schijn bedroog. Wie de geschiedenis reconstrueert, zal het onbegrijpelijk vinden dat West-Europa zich zo liet overvallen door wat van de weeromstuit maar 'de oliecrisis' werd genoemd.

Onverwacht kwamen de prijsverhogingen van olie niet. Al twee jaar lang twistten Opec-landen en oliemaatschappijen ongewoon fel over de hoogte van de prijzen en — wat de oliemaatschappijen traditioneel het meest irriteert — de meerderheidsdeelneming die de Arabische oliestaten begonnen op te eisen in de winning van hun bodemschat, die omvangrijker is dan de helft van de hele wereldvoorraad aan olie.

De oliemaatschappijen stonden de sjeiks aanvankelijk kleine verhogingen toe: 1,8 dollar voor een vat ruwe olie (januari 1970), 2,18 dollar per vat (februari 1971), 2,48 dollar per vat (januari 1972), 2,90 dollar per vat (juni 1973).

Aan het thuisfront maakte Shell de afnemers alvast rijp voor nog grotere prijsstijgingen. Het Shell-jaarverslag over 1972: 'Niet alleen is het noodzakelijk tot een rationeler gebruik van energie te komen, ook zal het besef moeten doordringen, dat enorme investeringen nodig zijn om aan de toekomstige energiebehoefte te kunnen voldoen. Bij het huidige prijspeil komen de voor deze investeringen benodigde geldmiddelen in lang niet voldoende mate beschikbaar.'

De Opec-landen eisen terecht veel hogere prijzen. De prijs die zij de laatste twintig jaar voor hun bodemschat hadden geïncasseerd bleek — na correctie voor geldontwaarding — in 1970 bijkans nog maar een derde te zijn van de prijs die ze er in 1950 voor ontvingen.

'De tijd dat wij ons verkeerd lieten voorlichten is voorbij,' liet de Iraanse minister van Financiën Amuzegar begin 1971 weten, na het zoveelste vruchteloze gesprek met de oliemaatschappijen: 'Niet alleen de maatschappijen worden rijk van onze olie, maar ook de landen waar deze terecht komt. In Europa kost ruwe olie nu het zesvoudige van wat de Opec-landen ervoor krijgen.'

De oliemaatschappijen verloren het gevecht om de prijs én het gevecht om de meerderheidsparticipaties in de winning en de winst. Zij verlegden hun aandacht naar exploratie en exploitatie van energie (vooral Noordzee-olie en kernenergie) in de afhankelijke landen van West-Europa. Daar hadden ze inderdaad miljarden voor nodig, die ze ontbeerden. De huisbank van de Rockefeller's (eigenaren van Exxon), de Chase Manhattan Bank, raamde de kapitaalbehoefte voor de olie-industrie tot 1985 op 460 miljard gulden.

Zo kregen én oliesjeiks én oliemaatschappijen belang bij hoge olieprijs: de oliesjeiks om weer op het prijspeil van 1950 uit te komen, de oliemaatschappijen om nieuwe jachtterreinen open te leggen.

De oliemaatschappijen waren allang blij dat niet zij maar de oliesjeiks als dé prijsopdrijvers werden afgeschilderd. Ten onrechte, want twintig jaar lang had West-Europa zijn welvaart gebouwd op de steeds goedkopere olie — brandstof voor de industrie, auto's, vliegtuigen en schepen, onontbeerlijk voor de elektriciteitsvoorziening die verbeterde ondanks de verminderde inzet van kolen, grondstof voor ontelbare chemische producten, van cosmetica tot plastic, van lijm tot drukinkt, van vloerbedekking tot metselspecie.

Na twintig jaar, tijdens de oliecrisis van 1973, presenteerden de Opec-landen de eerlijke rekening. Compleet was hij ook toen nog niet, want na die crisis kostte de olie in werkelijkheid nog steeds vijf procent minder dan in 1950. (Zie het kader 'De ware olieprijs' op pagina 10). Oktober 1973 wordt de prijs van ruwe olie 5,12 dollar (was vier maanden eerder nog 2,90 dollar) en drie maanden later volgt de tweede verdubbeling: tot 11,65 dollar per vat (januari 1974). De oliemaatschappijen krijgen daardoor de verlangde ruimte voor investeringen. Hun marge tussen ruwe olie en benzine was tussen 1950 en

1970 ingeschrumpeld van een dubbeltje per liter tot zes cent per liter: bestemd voor raffinage, distributie, investeringen en winst. Door de benzineprijsstijgingen van 1973 werd de marge verruimd tot 7,5 cent per liter benzine. Het geld werd helemaal omgezet in nieuwe investeringen, die snel vruchten afwierpen: dank zij de steeds verfijndere raffinagemethoden halen de oliemaatschappijen steeds meer benzine uit dezelfde liter ruwe olie en dank zij de supertankers wordt de aanvoer over zee steeds goedkoper.

Boosdoeners

Een paar jaar later zouden de oliesjeiks opnieuw gebrandmerkt worden als de boosdoeners die bedrijven over de kop hielpen en tien procent van de werkende bevolking van de rijke landen overleverden aan langdurige werkloosheid.

Vrijwel elk kwartaal worden, nu al tien jaar lang, legioenen dagbladlezers opgeschrikt door steeds stijgende olieprijs: januari 1974 11,65 dollar per vat, januari 1979 13,34 dollar per vat, juli 1979 achttien dollar, november 1979 vierentwintig dollar, april 1980 achtentwintig dollar, augustus 1980 dertig dollar, november 1981 vierendertig dollar per vat.

Een stijging van tweehonderd procent in tien jaar tijd!

De, wat genoemd wordt, tweede oliecrisis brak uit na de opstand en machtswisseling in Iran — waar het ene terreurbewind vervangen werd door het andere — en aan de vooravond van de oorlog die Irak begon tegen het wankelende Iran. De wereldolieproductie kelderde plotseling met zes procent. De prijs van olie steeg — tot ergernis van Saoedi-Arabië, Koeweit en de Verenigde Arabische Emiraten die bevreemd waren voor nieuwe stagnatie van de wereldeconomie en hun westerse beleggingen bedreigd zagen; bovendien moesten zij de oorlogsinspanningen van Irak financieren met leningen die eind 1982 waren opgelopen tot zo'n vijftig miljard dollar.

Is het juist dat de olieprijs in tien jaar tijd met tweehonderd procent zijn gestegen? Ja — als je naar de dollars kijkt.

Maar hoe groot is de werkelijke prijsstijging als je de inflatie van de laatste tien jaar in de beschouwing betrekt? En wat is de prijsstijging als je ook nog rekening houdt met de wisselende koers van de dollar?

Het antwoord op die vragen geeft een totaal ander beeld van de werkelijkheid dan het populaire beeld.

Gecorrigeerd voor inflatie maakte de olieprijs een veel geleidelijker ontwikkeling door. Van het voorlopig hoogtepunt in januari 1974 (11,65 dollar) bereikte de olieprijs in augustus 1980 een nieuw hoogtepunt: dertig dollar per vat. Zo stond het in de kranten. Maar dat blijkt, gecorrigeerd voor inflatie, niet meer te zijn dan 16,92 dollar per vat.

Een stijging, in zes jaar tijd, van vijftien procent.

Sindsdien blijkt de olieprijs in feite niet meer te stijgen, maar te dalen, want de vierendertig dol-

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

Alle kleine kopieerapparaten lijken op elkaar. Het verschil ziet U...

Wij hebben de eer u ons nieuwste kopieerapparaat voor te stellen: de buitengewone, compacte Minolta EP300.

Goedkoper dan veel andere kopieerapparaten. Maar klassen beter, dank zij ons exclusieve Micro-Toning systeem.

Voor wat de kopieekwaliteit betreft kunnen zelfs duurdere concurrenten zich met dit goedkoopste Minolta model niet meten.

Maar de EP300 biedt méér dan per-

fekte kopieën alleen.

Rechtstreekse papiertoevoer waardoor vastlopen praktisch is uitgesloten.

Beeldreproductie van rand tot rand: dus nooit kopieën waar iets aan ontbreekt.

En dat alles bij een snelheid van niet minder dan 12 kopieën per minuut.

Ziet u één enkele reden om meer te betalen voor minder kopieerprestaties?

Voor meer informatie, bel naar de heer P. Landers voor een demonstratie of een proefplaatsing. Of stuur ons deze coupon.

Naam: _____
Functie/Bedrijf: _____
Adres: _____

Tel.: _____
Huidige apparatuur: _____
Aantal kopieën per maand: _____

KOPIEERSYSTEMEN
NEDERLAND B.V.
Sloterweg 303
1171 VC Badhoevedorp

MAKES IT EASY

De organisatie

AER: Algemene Energieraad, wettelijk nog altijd gebukt onder het predikaat 'voorlopige' maar niettemin de belangrijkste van het niet te tellen aantal adviesraden van de overheid op energiegebied. Bestaat uit onafhankelijke energiedeskundigen, aangevuld met ambtelijke vertegenwoordigers.

BMD: Brede Maatschappelijke Discussie, op 3 juli 1981 bij Koninklijk Besluit afgekondigd. Is wettelijk bedoeld als 'maatschappelijke discussie over de toekomstige energievoorziening voor elektriciteitsopwekking, waarbij een mogelijke rol van kernenergie wordt geëvalueerd'. Wordt georganiseerd door een speciaal ingestelde commissie, de MDE, de Stuurgroep Maatschappelijke Discussie Energiebeleid.

EZ: ministerie van Economische Zaken. Dient toezicht te houden op de Nederlandse energievoorziening. Heeft afgevaardigden in NAM en GU.

DSM: Dutch State Mines, voorheen Staatsmijnen. Chemisch bedrijf, weliswaar honderd procent staatseigendom maar zelfstandig en commercieel opererend — met uitzondering van het beheer van bodemschatten. Hierbij treedt DSM slechts op als was het een ambtelijk orgaan. Bij EZ-besluit kunnen oliemaatschappijen worden verplicht samen te werken en opbrengsten te delen met DSM bij de winning van gas en olie.

GU: NV Nederlandse Gasunie. Samenwerking van Shell (25%), Esso (25%), DSM (40%) en Staat (10%). Koopt gas in bij een

maatschap (van DSM en NAM), bij in Nederland of op het Nederlandse plat werkzame groepen van soms buitenlandse maatschappijen en koopt een geringe hoeveelheid (2,2 miljard m³ per jaar) uit Noorwegen (Phillips groep, Shell). Verkoopt via ruim tienduizend kilometer leidingen gas aan Vegin-bedrijven, aan 381 grote industrieën, aan 29 elektriciteitscentrales en (aan onze grens) aan het buitenland.

NAM: Nederlandse Aardoliemaatschappij. Samenwerking van Shell Nederland bv (dochter van de Nederlands-Engelse Shell) en Esso Nederland bv (dochter van de Amerikaanse Exxon). Wint aardgas en olie. Shell (als operator) verricht het werk, Esso ontvangt (na aftrek van kosten) een aandeel in de winst. Werkt meestal — onder wettelijke dwang — samen met DSM, die het winstaandeel vrijwel geheel doorgeeft aan de Staat. In het grote Groningse veld wordt zo het gas op papier gewonnen door een maatschap van NAM (60%) en DSM (40%) maar in feite door Shell.

OESO: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, waarvan vierentwintig rijke landen lid zijn, waaronder Nederland. Richtte na de eerste oliecrisis, in november 1974, een zelfstandig orgaan op, het Internationaal Energie Agentschap, om tegenwicht te bieden aan de OPEC. Deze IEA brengt met regelmaat een World Energy Outlook uit.

OPEC: Organisation of Oil-Exporting Countries, Kartel-organisatie van veertien olie-exporterende landen.

RGD: Rijksgeologische Dienst. Valt onder EZ. Ontvangt strikt vertrouwelijk alle gegevens over seismische en boortechnische

werkzaamheden alsmede de resultaten van de laatste. Rapporteert halfjaarlijks aan EZ over eigen evaluaties van de onderzoeksresultaten van de oliemaatschappijen. Adviseert onder andere over het vergunningenbeleid maar ook over zaken als de juiste fundering van gebouwen, bruggen en dijken.

SEP: NV Samenwerkende Elektriciteits-Productiebedrijven, waarin alle zestien openbare stroomproducenten samenwerken. Deels samenvallend met deze producenten kent ons land 83 distributiebedrijven (die samenwerken in de VEEN, de Vereniging van Exploitanten van Elektriciteitsbedrijven in Nederland).

VEGIN: Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland, waarin 147 (gemeentelijke, regionale en provinciale) bedrijven samenwerken, die gas inkopen bij GU voor een prijs die praktisch gedeitend wordt door het vrije marktspel (de grote klanten betalen aan de Vegin-bedrijven een prijs die gelijk is aan stookolie) en door EZ (de kleine verbruikers worden langzaam maar zeker opgetild naar de prijs van de duurdere huisbrandolie). In de onderhandelingen moet VEGIN een prijs bedingen die uiteraard lager is dan wat hun klanten moeten betalen; de marge dient voor de distributiekosten en voor de jaarlijkse drie- tot vierhonderd miljoen gulden winst, bestemd voor de lagere overheden, eigenaren van de VEGIN-bedrijven.

Vergadering van de AER, met vooraan De Pous en zittend achteraan Egressy, directeur gas van EZ

KOPIEERSYSTEMEN NEDERLAND B.V.
Sloterweg 303 - 1171VC Badhoevedorp - Telefoon 02968-7055/7455

lar van 1981 blijkt een — voor inflatie gecorrigeerde — waarde te vertegenwoordigen van 14,30 dollar. Een daling van bijna zestien procent.

Bovendien betaalt Nederland niet de officiële richtprijs van vierendertig dollar voor alle geïmporteerde olie, maar gemiddeld zo'n eenendertig dollar. En dat levert sinds augustus 1980 een daling op van vijfendertig procent (tot 11,04 dollar).

Conclusie: *de olieprijsen zijn sinds 1974 niet met tweehonderd procent gestegen, maar met vijf procent gedaald — als de geldontwaarding wordt verrekend.*

Als bovendien rekening wordt gehouden met de wisselende koers van de dollar ontstaat weer een iets ander beeld. Dan blijkt een vat ruwe olie in januari 1974 f 31,92 te kosten. Nu, volgens de Opec-richtprijs van vierendertig dollar, kost een vat f 48,73, maar bij de gemiddeld betaalde prijs van eenendertig dollar kost een vat ruwe olie in feite f 44,43 (gecorrigeerd voor inflatie én dollarkoers).

Conclusie: *de prijs van olie is sinds 1974 gestegen met tweehonderd procent, maar gecorrigeerd voor inflatie daalde de olieprijs (gerekend in dollars) met vijf procent. En na verwerking van de wisselkoers van de dollar blijkt de olieprijs in gulden nu negenendertig procent hoger uit te vallen dan in 1973.*

Dat laatste percentage geeft de ware olieprijsstijging voor Nederland weer. Het ligt ver onder de algemeen veronderstelde prijsstijging.

Ten overvloede: ook andere brandstoffen ondergingen prijsstijgingen. Steenkool bij voorbeeld kostte in 1980 de helft van de prijs voor stookolie, maar in 1981 tweederde van de prijs van stookolie. Steenkool blijkt sinds 1970 de prijs van stookolie op de voet te volgen: elk procentje prijsstijging van de olie leidde tot een stijging van de kolenprijs met 0,75 procent. (Bron: *World Energy Outlook*, zie ook pagina 7)

Nieuwe politiek

Nederland probeert nu alweer twee jaar een nieuwe energiepolitiek uit te stippelen. Opeenvolgende ministers van Economische Zaken weten niet meer zo zeker wat ze aanwillen met de 2111,1 miljard kubieke meter aardgas die volgens de Rijks Geologische Dienst onder de grond zit; zij 'heroverwegen' hun aardgasbeleid. Mr. M. de Brauw hoorde, in deeltijdbaan à raison van f 205.000,— 's jaars, tot dusver vierduizend 'participanten' aan zijn discussie aan, waarvan slechts één op de tien serieus genomen moest worden. (De Brauw's Tussenrapport: 'Hiervan onderbouwden 400 participanten hun opvattingen').

Praten over het beste energiebeleid is moeilijk. Wie kan in de toekomst zien? Wat zijn de technische mogelijkheden om aardgas weg te zuigen van vijf kilometer diepte? Hoeveel gevaar voor de volksgezondheid is verbonden aan de opslag van bergen resten van steenkoolverbranding? De Vereniging van Directeuren van Elektriciteitsbedrijven (VDEN) raamt 'de risico's voor de gezondheid van de omwonenden voor een kolencentrale ongeveer tien keer zo groot als van

een kerncentrale en ongeveer drie keer zo groot als van een oliecentrale'. (Bron: *Energie straks*, 1982). Hoe gewelddadig zal het verzet worden tegen een voor de hand liggend compromis waarin wordt afgezien van nieuwe kerncentrales, maar waarin de bestaande centrales van Borssele en Dodewaard open blijven? Vooringenomenheid krijgt in de brede maatschappelijke discussie ruim baan, omdat de kosten van de verschillende produktievormen van energie niet vaststaan.

Het Tussenrapport van De Brauw: 'Bij de discussie over de kosten van kernenergie gaat het vooral om toekomstige kosten. De cijfers, die verschillende groepen over deze kosten gebruiken, zijn gebaseerd op veronderstellingen. Deze veronderstellingen zijn niet te "bewijzen", maar sterk afhankelijk van persoonlijke instellingen. Bij voorbeeld: wie kan nu bewijzen hoe hoog de rente over tien jaar zal zijn? Of hoe lang een kerncentrale, die nu wordt gebouwd, zal blijven draaien? En of deze centrale veel of weinig zal stilliggen in verband met reparaties, vervanging van de splijtstofelementen e.d.? En of de prijs van uranium over tien jaar veel hoger of lager zal zijn dan nu?'

Over één ding is iedereen het nu eens, in tegenstelling tot tien jaar geleden: de wereldvoorraden olie, steenkool en aardgas zullen voorlopig

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

alleen maar meevallen. De stuurgroep van De Brauw becijfert de voorraad aan fossiele brandstoffen op *achtentachtig tot ruim 1270 jaar* — uitgaande van het huidige niveau van verbruik.

Niettemin kunnen er periodiek tekorten ontstaan in de olievoorziening. Niet omdat er te weinig olie in de aardkorst zit, maar omdat de vraag — als gevolg van nieuwe economische groei — ooit weer zal stijgen, een lage olieprijs de opsporing frustreert en de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen niet lonend maakt. De Oeso verwacht, in zijn laatste *World Energy Outlook*, zo'n nieuwe oliecrisis al binnen acht jaar. Want tegen die tijd zou het Oostblok minder olie uitvoeren, Noord-Amerika en de landen aan de Noordzee minder produceren, de Opec-productie zou dalen als gevolg van slinkende reserves in sommige Opec-landen en politieke beslissingen in andere Opec-landen. En de Derde Wereld verbruikt steeds meer. (Terwijl sinds 1979 het energieverbruik in West-Europa met tien procent daalde, in Japan met zes procent en in de Verenigde Staten met vijf procent, groeide het verbruik van de rest van de wereld ondertus-

sen met vier à negen procent, omdat — ondanks alles — de economieën van arme landen groeien, de bevolking er toenam en naar de steden trok).

Allerlei instellingen produceren energiescenario's na energiescenario. De Oeso maakte er drie. De stuurgroep van De Brauw maakte er vier. De Algemene Energieraad bestuurt twee van die laatste vier. De Vereniging van Directeuren van Elektriciteitsbedrijven in Nederland ontwierp er nog eens vijf.

Klaverjassen is minder populair.

De draaiboeken

De betekenis van dit spel blijkt betrekkelijk. Eén oorlog in het Midden-Oosten, één Opec-

crisis en al het rekenwerk verdwijnt weer in de prullenbak. Een paar jaar geleden bij voorbeeld voorspelden de moderne profeten een verzesvoudiging van het wereldenergieverbruik, in de komende veertig jaar. Nu profeteren sommige studies nog een verdubbeling, of hoogstens een verdrievoudiging, tot 2020.

Wie hecht nog waarde aan kijkjes in de eeuwigheid? De Oeso stoet nu met gegevens die een stijging van het energieverbruik aangeven van drieëndertig tot achtenvijftig procent (in het jaar 2000) voor Oeso-landen, een verdubbeling van het olieconsumptie van ontwikkelingslanden en een verdrievoudiging van het eigen olieconsumptie door Opec-landen. Zoals we zagen vreesde de Oe-

so dan ook een nieuwe oliecrisis vóór 1990. De draaiboeken van De Brauw waren al achterhaald voordat ze op papier belandden. De BMD-scenario's gaan bij voorbeeld allemaal uit van prijsstijgingen van ruwe olie met drie procent per jaar (tussen 1980 en 1990) — maar de prijs van olie daalt op dit moment. Alle BMD-scenario's veronderstellen een financieringstekort van de overheid van 4,5 procent — het feitelijke tekort ligt al boven de tien procent.

Over de werkloosheidscijfers die uit de computers rolden, zeggen de scriptschrijvers zelf: 'Men moet er echter geen absolute waarde aan toekennen, aangezien een aantal uitgangspunten

van de scenario-studies op dit terrein inmiddels door de feiten zijn achterhaald.'

Als men er geen absolute waarde aan moet toekennen, welke relatieve waarde dan wel?

De Brauw c.s. baseren hun modellen op een advies van de Algemene Energieraad en één Planbureau-model, maar 'over de berekening van economische effecten is geen overeenstemming bereikt'. Eén van de scenario's, favoriet bij de milieugroepen, het Nieuwe Groene Front, is gebaseerd op een economisch model van de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Amsterdamse professor W. Driehuis, de andere zijn tot stand gekomen met een tweede model van het CPB.

Burgers en politici mogen de komende drie maanden kiezen uit vier beleidsopties, een activiteit vergelijkbaar met een greep in de grabbelton, want de wetenschappelijke rapporteurs verzuimen wijselijk aan te geven of de scenario's nog wel onderling vergelijkbaar zijn. Ze schrijven in hun Tussenrapport: 'Op de verschillen tussen die (reken)modellen gaan we hier niet verder in. We tekenen er alleen bij aan dat de vergelijkbaarheid van het CE-scenario met de andere drie er in zekere mate door wordt aangetaast.'

In welke mate?

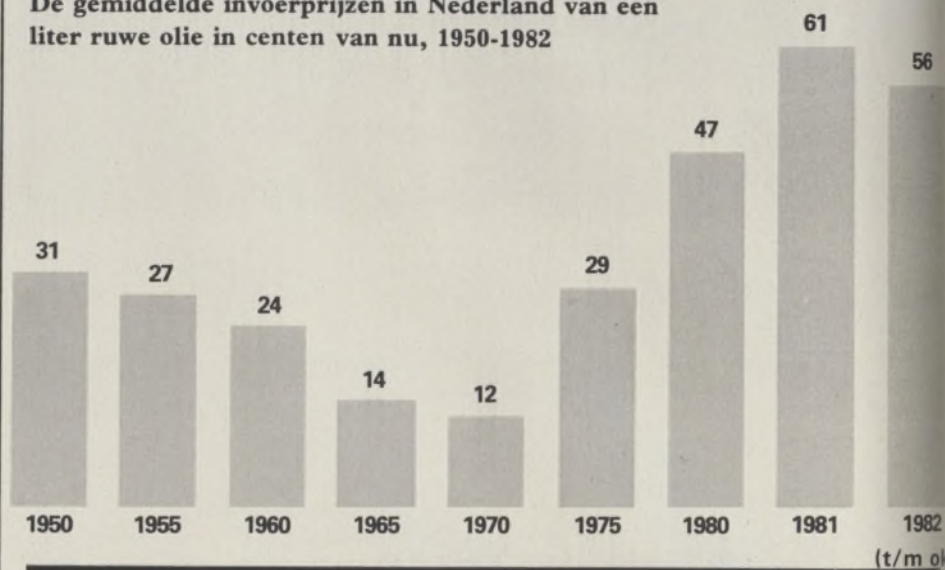
Het toeval wilde dat de stuurgroep van De Brauw zijn Tussenrapport publiceerde op de middag dat de Opec, het kartel van olieproducenten, niet in staat bleek de vrije val van de olieprijs te breken. En daardoor ontviel de economische basis aan snelle ontwikkeling van alternatieven voor olie. Het Tussenrapport blinkt uit door heldere samenvattingen van voor- en nadelen van elk alternatief.

Maar de ontwikkeling van elk alternatief voor olie, of het nu gaat om kernenergie dan wel aardwarmte, is afhankelijk van de ontwikkeling van de olieprijs. Pagina 63 van het Tussenrapport: 'Naarmate de olieprijs stijgt, loont het ook olie te winnen uit moeilijk bereikbare bronnen, bij voorbeeld in de Noordzee.' De NAM, de winningsmaatschappij van Shell en Esso in Nederland, heeft dure technieken ontwikkeld waarmee niet vijf, maar misschien wel veertig procent van de zware aardolie onder Drente naar boven gehaald kan worden. Maar, meldt het Tussenrapport van De Brauw: 'Of van dergelijke technieken gebruik wordt gemaakt, hangt vooral van de prijs van olie af. Naarmate die stijgt, zijn dure winningstechnieken eerder lonend.' Er zijn technieken denkbaar waarmee steenkool op zeer grote diepte ondergronds vergast zou kunnen worden, maar of die techniek op grote schaal zal worden toegepast, is 'bovendien afhankelijk van de prijs van andere vormen van energie'. Kolen kunnen ook bovengronds vergast worden, maar, meldt het Tussenrapport andermaal: 'Als de olieprijs gelijk blijft of daalt, is kolenvergassing al snel te duur.' Het rapport over de rentabiliteit van zonne-energie: 'Als de energieprijzen blijven stijgen, wordt het gebruik van zonne-energie steeds voordeliger.'

De brede maatschappelijke discussie spitst zich toe op één keuze. Voor of tegen kernenergie. De

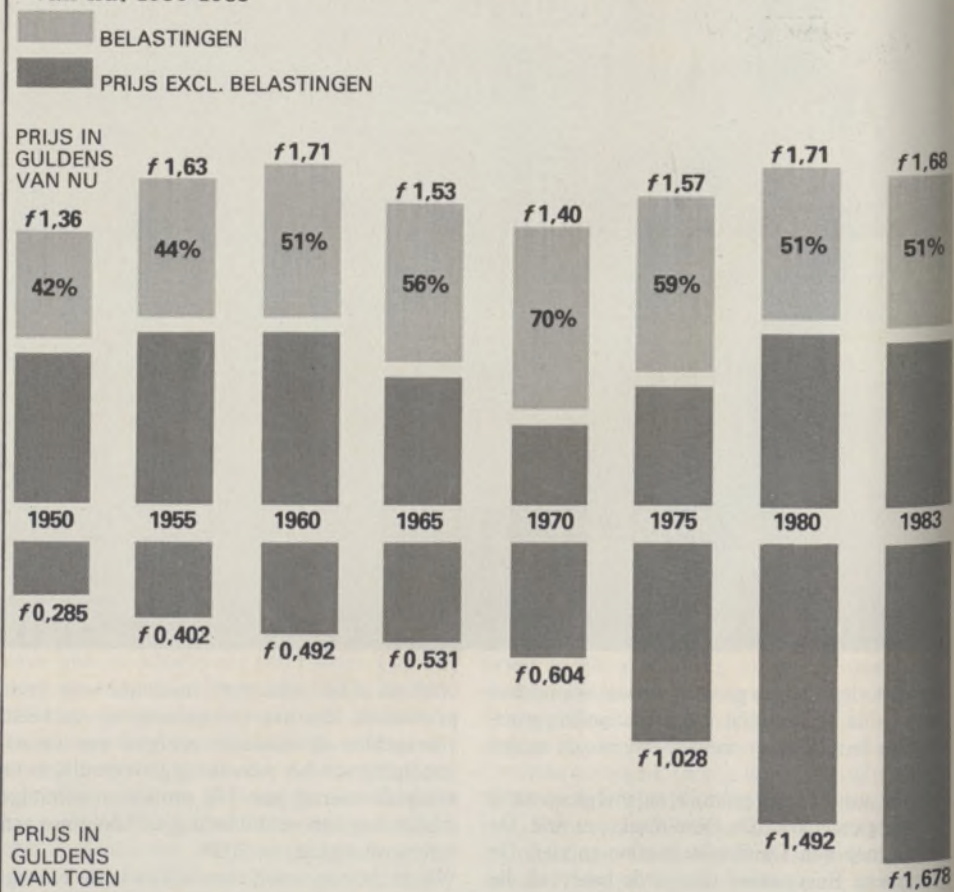
De ware olieprijs

De gemiddelde invoerprijzen in Nederland van een liter ruwe olie in centen van nu, 1950-1982

De ware benzineprijs

De prijs van een liter (super)benzine aan de (bediende) pomp, in gulden van nu, 1950-1983

De prijs van de ruwe olie is veel minder gestegen dan ons veelal wordt voorgespiegeld. Dat blijkt uit deze grafiek, die de gemiddelde prijs weergeeft die Nederland vanaf 1950 betaalde voor ingevoerde ruwe olie. Daarbij — en dat wordt meestal over het hoofd gezien — hebben we de prijzen gecorrigeerd voor de geldontwaarding.

In 1950 betaalde Nederland gemiddeld 6,4 cent voor een liter ruwe olie, in 1955 en ook in 1960 6,8 cent, in 1965 en 1970 5,1 cent. Vanwege de geldontwaarding ontvingen de olielanden in 1970 nog maar 38 procent van de prijs die zij in 1950 voor hun olie kregen. In 1975 betaalde ons land gemiddeld 18,7 cent voor een liter ruwe olie; rekening houdend met de inflatie ont-

vingen de olielanden toen weer — dank zij de 'oliecrisis' van 1973/74 — 95 procent van de prijs van 1950.

Pas de tweede oliecrisis van 1979 zorgde ervoor dat de olielanden ook werkelijk meer betaald kregen voor hun bodemschat; in 1980 betaalde ons land gemiddeld 40,8 cent voor een liter ruwe olie, in reële gulden de helft meer dan in 1950. De olieprijs steeg daarna nog tot 57 cent per liter, om in de loop van 1982 weer te dalen tot 56 cent; in gulden met een gelijke koopkracht gerekend, betekent dit een stijging sinds 1950 van 82 procent.

Wie belt met de persdienst van Shell, krijgt het bekende prijslijstje gepresenteerd: een vat ruwe olie ('Arabian Light') kostte in 1972 nog slechts 2,29 dollar, twee jaar later 11,65 dollar en inmiddels al 34 dollar. Zie hier in een notedop de bekende vervijftienvoudiging van de (officiële) olieprijs.

Wie de persdienst wijst op de sterke olieprijsdalingen in de jaren vijftig en zestig (die met de verhoging van twee naar elf dollar enigszins werd goedgehaakt), krijgt vervolgens van Shell een statistisch bulletin toegestuurd van de Organisatie van olie-exporterende landen (Opec). Daaruit spreekt een heel ander beeld, in overeenstemming met nevenstaande grafiek. De ruwe 'standaard-olie' Arabian Light kostte op 1 november 1950 1,75 dollar per vat van 159 liter, op 13 februari 1959 1,9 dollar, vlak voor de oliecrisis op 1 juli 1973 2,95 dollar en zo verder. Vanwege de geldontwaarding en de sterke koersval van de dollar (bijna f 3,80 in de begin-jaren vijftig, jarenlang nog f 3,65 en nu slechts f 2,60 waard) kregen de olielanden steeds minder geld voor hun bodemschat. Rekenen we dit mee, dan werd de (lichtste en dus duurste) standaard-olie sinds 1950 in reële gulden 177 procent duurder. Toch betaalt Nederland, zoals we zagen, feitelijk 'slechts' 82 procent meer voor zijn olie. Op verschillende manieren wisten de oliemaatschappijen de duurder wordende olie goedkoper naar ons land te brengen: door bij goedkopere landen in te kopen, door de kosten van zee-transport sterk terug te dringen en door bij dure landen kortingen te bedingen op de catalogusprijs van 34 dollar (terwijl we in 1950 aan onze grens ruim 2,66 dollar per vat betaalden bij een officiële Saoedi-Arabisch prijs van 1,75 dollar, betaalden we vorig jaar gemiddeld 34,3 dollar voor een vat dat officieel 34 dollar kost bij het verlaten van dat land).

In de jaren vijftig kon uit een liter ruwe olie van gemiddelde kwaliteit rond zestien procent benzine worden gewonnen. Dank zij modernere technieken is de benzine-opbrengst met een vijfde toegenomen (tot rond 19 procent bij 'thermische conversie'). Met de nieuwe flexicoker-techniek zal Esso vanaf 1986 nog een tiende meer benzine-opbrengst verkrijgen (rond 21 procent).

Nog belangrijker is echter dat die flexicoker nauwelijks nog afvalproducten oplevert. In de jaren vijftig bleef van een liter ruwe olie 39 procent stookolie over — en stookolie levert het minst op. Nu is dat nog 30 procent, bij de flexicoker straks nul procent. Weliswaar kan met een speciale techniek ('katalytische conversie met hydrocracking') zelfs 39 procent benzine worden bereikt, maar die techniek levert nog altijd 10 procent stookolie op en even veel gasolie (LPG) en kerosine als de oudere wettelijke raffinage (39%). Met de flexicoker — investering: 2,5 miljard — stijgt de opbrengst aan steeds beter verkoopbare gasolie en kerosine van 39 tot 66 procent.

Een vat olie werd dus wel steeds duurder,

Presentatie van het Tussenrapport met De Brauw, Van Aardenne en twee commissieleden

maar de oliemaatschappijen weten er steeds beter uit te halen wat de markt vraagt en er steeds meer aan te verdienen.

Benzine goedkoper

Benzine tanken werd een peperdure handeling. Komt dat door de hebbelijke oliesjeiks, de van hun macht misbruik makende oliemaatschappijen of heeft dat wat van doen met de Staat der Nederlanden die steeds meer belasting heft op de benzine? (Los van de bekende accijns heft de staat milieu- en geluidsheffingen, een loova-heffing voor voorraadvorming en BTW).

Bij Esso treffen we iemand die het 'Esso Museum' induikt en vier vel met cijfertjes voltkit. Zo leren we dat in 1947 een liter benzine 22 cent kostte; daarvan ging 8,23 cent naar de Staat (37 procent). Maar om aan te sluiten bij bovenstaande cijfers beginnen we in 1950. Toen kostte een liter aan de pomp 28,5 cent, waarvan 12,06 cent accijns (42 procent). Kort geleden, op 4 januari 1983, kostte een liter super (bediend) 167,8 cent, waarvan 85,91 cent accijns en andere heffingen (51 procent). Wanneer we nu bedenken dat de gemiddelde prijzen in Nederland sinds 1950 bijna 4,8 maal zijn gestegen, dan zien we iets gek: een liter benzine kostte in 1950 zonder belastingen 16,44 cent en zou nu 78,6 cent mogen kosten (vanwege de geldontwaarding); in feite kost een liter super nu 81,89 cent exclusief belastingen. Wie op normaal rijdt (en de prijs van 1950 was die van normaal, want super bestaat pas sinds 1954), betaalt exclusief belasting 76,81 cent per liter, zelfs iets minder dus dan 33 jaar geleden.

Er is slechts één conclusie mogelijk: de gemeenschap verdient aan de benzine. De pomprijzen van super is sinds 1950 met 23 procent (reëel) duurder geworden, maar dat komt door de accijzen; die zijn (reëel) met 49 procent verhoogd.

Vlak vóór de oliecrisis, in 1970, ging 70 procent van de pompprijs naar de fiscus; sindsdien heeft de overheid zich moeten matigen: in 1975 ging 'nog maar' 59 procent naar de belasting. Nu is dat 51 procent (zie onderstaande grafiek).

Nu de olie- en benzineprijzen dalen, springt de overheid weer graag in het gat; als de Kamer instemt, gaat de accijns per 1 april met 3,5 cent per liter omhoog.

Natuurlijk verdienen de olielanden de laatste jaren aanmerkelijk meer aan hun olie; ook de winsten van de oliemaatschappijen zijn flink gestegen; dit alles zou aan de autorijder ongemerkt voorbij zijn gegaan, als de gemeenschap de belastingen op benzine niet

had verhoogd. De extra winsten danken de maatschappijen aan hun eigen investeringen die geweldig zijn toegenomen. Dank zij die investeringen kon uit een vat ruwe olie steeds meer hoogwaardige benzine worden gemaakt. In de loop van de jaren zestig hielden de maatschappijen echter steeds minder geld over voor nieuwe investeringen. In 1950 kostte een liter ruwe olie 6,4 cent en een liter benzine (excl. belasting) 16,4. Er zat dus een dubbeltje tussen: voor raffinage, distributie, investeringen en winst. Die 'marge' kwam steeds meer onder druk te staan; in 1970 was die reëel met welgeteld 38 procent gedaald. Tot overmaat van ramp begon vervolgens de ruwe olieprijs te stijgen. Tussen augustus 1970 en augustus 1972 steeg de benzineprijs van 19 naar 20,16 cent (plus 6 procent), de ruwe olieprijs van 5,1 naar 7 cent (plus 38 procent) en bedroeg de geldontwaarding ruim 15 procent. De marge tussen olie- en benzineprijs was tussen 1950 en augustus 1972 met zo'n 45 procent gedaald.

De oliecrisis van 1973 bracht uitkomst, voor de sjeiks en de oliezusters: in 1975 was de marge weer flink vergroot (en niet langer 45 maar slechts 26 procent kleiner dan in 1950). Voor investeringen kwam het broodnodige geld in ruime mate vrij; daardoor bleef na raffinage van de olie steeds minder afval en steeds meer kostbare benzine (en LPG) over.

Het verschil tussen de prijs van een liter ruwe olie en benzine bedraagt nu bijna 26 cent, ten opzichte van 1950 is die marge reëel bijna gehalveerd (min 46 procent).

De oliegrafiek is gebaseerd op gegevens, ontleend aan de Maandstatistiek van de buitenlandse handel per goederensoort van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Deze statistiek vermeldt de ruwe olieinvoer in tonnen; bij de omrekening in liters is de formule gehanteerd: 1 kg is 1,176 liter (behorend bij een apigehalte van 35; hoewel harde gegevens ontbreken menen zowel Shell en Esso als het CBS dat de energie-inhoud van een kilo ruwe olie gemiddeld gelijk is gebleven; eerder zou sprake zijn van een daling van die inhoud, wat meebrengt dat bovenstaande grafiek een lichte overschatting aangeeft van de olieprijsstijging).

In 1950 voerde ons land 4.800.064 ton olie in tegen een prijs van f 360.918.000, in 1981 39.662.317 ton tegen een prijs van f 26.416.469.000, en in de eerste tien maanden van 1982 30.482.898 ton tegen een prijs van f 20.165.787.000. (een groot deel daarvan verlaat na raffinage weer ons land).

De Arabian Light-cijfers zijn ontleend aan het Annual Statistical Bulletin 1978, OPEC, september 1979. De benzine-prijzen zijn ontleend aan een opgave van Esso Nederland en deels gepubliceerd in Essobron, okt./nov. 1981.

De prijzen zijn voor inflatie gecorrigeerd aan de hand van de prijsindex voor de gezinsconsumptie van het CBS.

De in de grafiek vermelde benzineprijzen hebben betrekking op de prijs per 1 juli van het jaar (en op die van 4 januari 1983).

zeven argumenten tégen kernenergie zijn overtuigend:

1. Elke kerncentrale voegt radioactiviteit toe aan het milieu, hoe weinig ook, via de schoorsteen en via het lozingswater. Radioactieve straling heeft altijd een negatieve invloed op de gezondheid van mensen: bevordert kanker en kan in principe erfelijke afwijkingen veroorzaken;

2. De kans op ongelukken bij kerncentrales wordt klein geacht, maar dat kleine risico kan zeer grote gevolgen hebben: doden, vele zieken. Grote gebieden worden langdurig onbewoonbaar. Het ernstigst denkbare ongeluk kan honderdduizenden besmetten. Ongelukken met een kleine schade aan de volksgezondheid kunnen niettemin economisch rampzalig zijn. Het ongeluk in de kerncentrale Harrisburg (VS) bij voorbeeld benadeelde de exploitant voor honderden miljoenen dollars;

3. Het afval uit kerncentrales blijft tienduizenden jaren radioactief. Er is nog steeds geen oplossing voor het opbergen van dat afval, gedurende zo'n lange periode;

4. Een deel van het afval is wel weer bruikbaar als splijtstof (plutonium), maar plutonium is weer bruikbaar als grondstof voor kernbommen. En in de opwerkingsfabrieken waar het afval wordt gescheiden en gedeeltelijk weer wordt opgewerkt, vinden nogal wat ongelukken plaats, zoals in het Franse La Hague en het Britse Windscale, wat tot extra uitstoot van radioactieve straling heeft geleid;

5. Steeds meer plutonium zal de verspreiding van kernbommen eerder bevorderen dan afremmen;

6. Risico's en kosten verbonden aan kerncentrales lijken in geen verhouding te staan tot het profijt. Kernenergie is alleen geschikt voor het opwekken van elektriciteit en elektriciteit voorziet slechts in twintig procent van de Nederlandse energiebehoefte. De kosten van kerncentrales vormen een onderwerp van discussie, ook onder de voorstanders. De Vereniging van Directeuren van Elektriciteitsbedrijven in Nederland raamt de uiteindelijke prijs van één kilowatt uur elektriciteit op 7,7 dan wel 13,4 cent; het Koninklijk Instituut van Ingenieurs geeft 7,9 tot 11,5 cent op. De Vereniging Milieudéfensie, tegenstander, presenteert een grove raming van 13,6 tot 27,2 cent per kilowatt uur. In het scenario dat het meest op kernenergie leunt, wordt in het jaar 2000 niet meer dan zeven procent van de energiebehoefte door kerncentrales gedekt. Een percentageel aandeel dat klein genoeg is om door andere, minder riskante energiebronnen geleverd te worden.

Dat het rendement op kerncentrales niet aantrekkelijk is voor investeerders kan wellicht worden afgeleid uit het feit dat in 1981, afgezien van Frankrijk, slechts twee Oeso-landen nog elk één centrale bestelden. Sinds 1974 zijn er eenenzeventig kerncentrales afbesteld, met name in de Verenigde Staten, waar zelfs tijdens de bouw het werk werd stopgezet. (*World Energy Outlook*, 1982).

In West-Europa is kernenergie bevorderd met vette overheids subsidies, vooral in Frankrijk en de Bondsrepubliek, die vrijwel alle olie en aard-

gas moeten importeren. Centrales blijven daar in handen van overheden die ze op niet-commerciële basis exploiteren — een vorm van beheer die op andere terreinen van de economie steevast door de pleitbezorgers van kernenergie, VVD en VNO, wordt bekritiseerd;

7. Plutonium is zó gevaarlijk dat kerncentrales een aangewezen doelwit worden van terreuracties. Bewaking van die grondstof en bescherming tegen terreuracties dwingen de gemeenschap tot een sterk politieapparaat en uitbreiding van het werktterrein van binnenlandse veiligheidsdiensten. De staat gaat zich opstellen als een apparaat dat in oorlog is met zijn burgers, een ontwikkeling waarvan Frankrijk en de Bondsrepubliek de onvermijdelijkheid illustreren.

Het VNO bepleit niettemin kernenergie. Het Nieuwe Groene Front verwerpt economische groei. Maar niemand slaat acht op de ondergrondse kracht van Nederland: het aardgas. Jammer dat momenteel niemand weet wat er mee aan te vangen.

De huishoudens

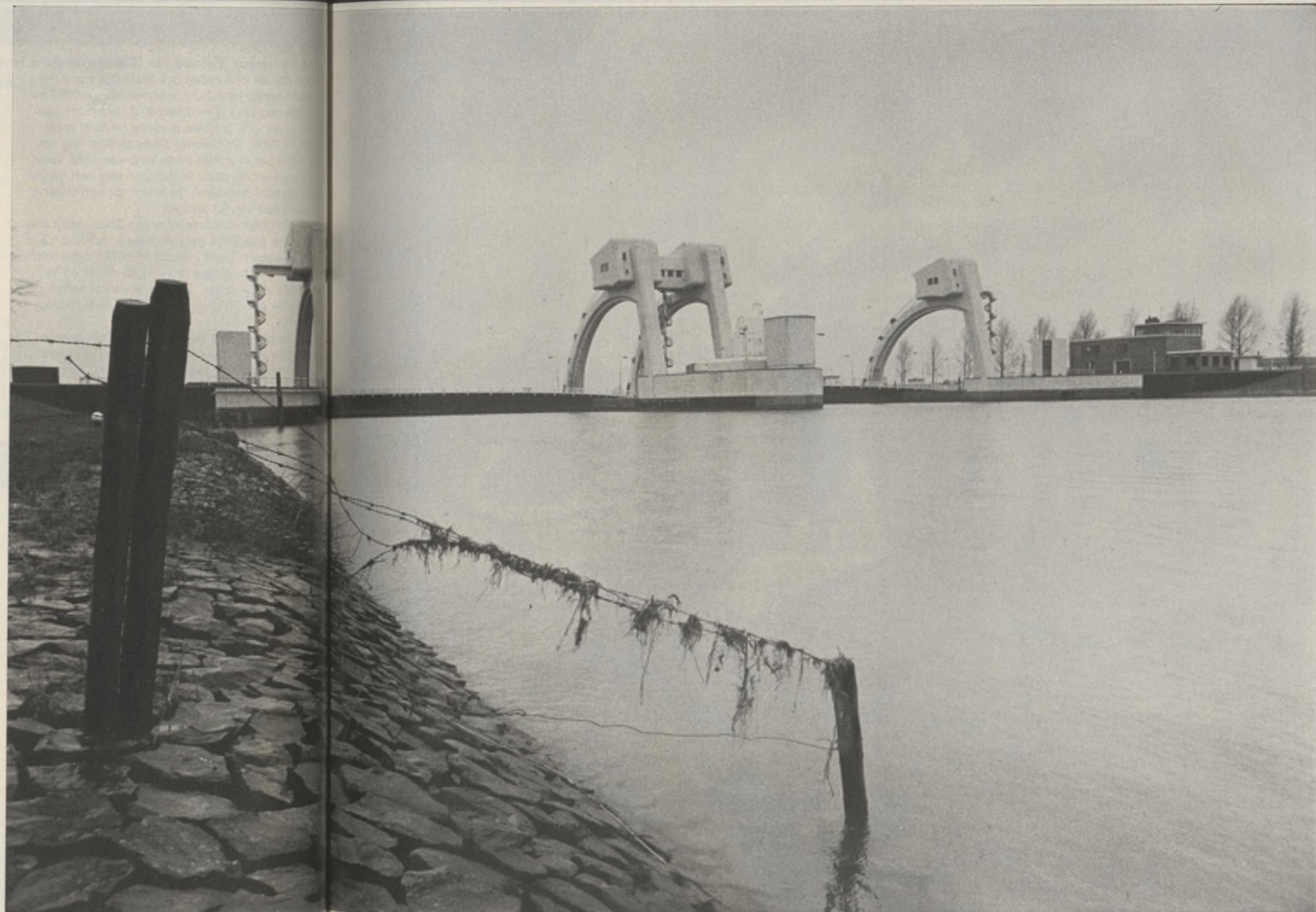
Eén ding is zeker: Nederland bezit veel aardgas, voldoende om nog vijfenvijftig jaar in de eigen behoefte te voorzien — zegt het ministerie van Economische Zaken; nog voor achtenvijftig tot drieënzestig jaar — zegt de Algemene Energie-raad.

Maar alle andere factoren die het lot van onze bodemschat bepalen, zijn onzeker: de prijs voor de huishoudens; de omvang van de export; het gebruik door huishoudens; de vraag van de industrie; de inzet in elektriciteitscentrales; de baten voor de schatkist; de omvang van de nog niet opgespoorde voorraad.

De prijs voor de huishoudens:

Het was en is het streven van de regeringen om het aardgastarief te brengen op het niveau van de prijs van huisbrandolie. Dat zou — volgens minister Van Aardenne — op dit moment betekenen dat de prijs van het gas nog met vijftien cent per kubieke meter omhoog moet. Het kabinet aarzelt daarover. Die aarzeling kwam al tot uitdrukking in het regeerakkoord dat VVD en CDA afsloten. Daar staat het, op pagina 38, voor de argeloze burger onbegrijpelijk en tegenstrijdig geformuleerd. In de hoofdtekst staat: 'Er wordt in beginsel gestreefd naar geleidelijke afschaffing van de verkapte subsidie op het kleinverbruik van aardgas, zoals die tot uiting komt in de vaststelling van gasprijzen onder de marktwaarde.' Dat vraagt om uitleg.

De achtereenvolgende kabinetten hebben zich, vanaf de ontdekking van het Groningse aardgas, afgevraagd welke prijs ze bij de burger in rekening konden brengen. Minister J. de Pous was in 1962 een vaag principe overeengekomen met Shell en Esso, met instemming van de Kamer: het aardgas zou tegen marktwaarde aan de man gebracht worden, niet tegen kostprijs. Maar het begrip 'marktwaarde' werd niet nader gedefinieerd. De heren prikten een prijs. Tijdens het kabinet-Den Uyl, toen de olie even schaars leek

Waterkrachtcentrale bij Vianen, buiten gebruik

en het hele land inmiddels was doorsneden met gasleidingen en centrale verwarming niet meer als luxe, maar als noodzaak werd beschouwd, drongen Shell en Esso aan op nadere invulling van het begrip marktwaarde. Minister Lubbers koos er een. Sindsdien is de marktwaarde van het huishoudelijk gebruik van aardgas (kleinverbruik) gelijkgesteld aan de waarde van huisbrandolie, die werd uitgeroepen tot het meest voor de hand liggende alternatief voor aardgas.

Die keus zou de consument duur komen te staan, want huisbrandolie is de laatste jaren dubbeltjes duurder geweest dan aardgas (gemeten in gelijke hoeveelheden warmte). Vandaar dat VVD en CDA in hun regeerakkoord reppen van 'de verkapte subsidie op het kleinverbruik'.

Het kabinet durft niet openlijk meer te verklaren dat ze de aardgasprijs nog met dubbeltjes per kubieke meter wil opdrijven. Vandaar dat het regeerakkoord werd voorzien van een korte, maar inconsequente voetnoot: 'Er is aanleiding het begrip marktwaarde nader te definiëren.'

Zolang die nieuwe definitie uitblijft, verkeert de consument in onzekerheid. Zelfs bij voortgezette daling van de prijs van ruwe olie kan de gasprijs blijven stijgen, omdat de officieel nog steeds nagestreefde gelijkenschakeling met huisbrandolie ('hbo-pariteit') nog bij lange na niet is bereikt.

De export

Nederland exporteert al jaren aardgas naar de Bondsrepubliek, België, Frankrijk, Zwitserland en Italië. De gecontracteerde hoeveelheden slinken gestaag: in 1977 moest Nederland zeven-

honderd miljard kubieke meter aardgas leveren, in 1982 nog 476 miljard. De afnemers kunnen niet gedwongen worden elk jaar een vaste hoeveelheid af te nemen, de termijn waarbinnen zij hun gecontracteerde hoeveelheden moeten afnemen is verlengd met een onbekend aantal jaren. De aardgasexport daalt de laatste twee jaar dramatisch: met zevenentwintig procent, in twee jaar. (Van 47,5 miljard in 1980 tot 34,7 miljard kubieke meter in 1982). En intussen groeit de opgespoorde voorraad, op het land en onder de zee.

Wat moet Nederland nu doen? Meer exporteren? Of meer bewaren?

Minister Van Aardenne trof, na zijn tweede beëdiging tot minister van Economische Zaken, een rapport aan op zijn anders zo lege bureau: driehonderd pagina's waarin de stand van zaken werd opgemaakt op alle terreinen waarop hij politieke verantwoordelijkheid ging dragen. Op

bladzij 27 ('Hoofdstuk 7, Het energiebeleid') werd hem, onder het kopje 'b. Heroverweging gasbeleid' voorgehouden welke voordelen het publiek zou zien in meer gasexport. Het rapport: 'Het effect van extra export op het binnenland (kennelijk is er gas genoeg; dus geen kernenergie, geen besparing, geen verhoging van de kleinverbruikers-prijs, geen binnenlandse winning van olie en gas die gevaarlijk is voor het milieu.)' Hij zou in de allereerste plaats de import van gas kunnen staken. Dat zou wél betekenen dat er de eerste vijfentwintig jaar 215 miljard kubieke meter aardgas méér uit het Groningen-veld gehaald moest worden, maar de schatkist en de betalingsbalans zouden er aardig door opfleuren. Het rapport: '(...) goed voor circa f65 mrd. extra baten en een extra positief effect op de betalingsbalans van ruim f90 mrd., met name in de jaren '90.'

Het samenwerkingsverband van Shell, Esso,

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

DSM, (de Staatsmijnen) en de Gasunie wil de uitvoer van aardgas opdrijven. Het inwerkdozier van Van Aardenne: 'Gasunie heeft aanbevolen om extra exportmogelijkheden in de negentiger jaren aan te grijpen en de indruk dat Nederland niet tot extra export bereid zou zijn weg te nemen.' Maar de Algemene Energieraad, het onafhankelijke college dat de minister adviseert op het terrein van energie, voelt niets voor meer gasexport. Die raad vindt dat de minister de nationale bodemschat moet koesteren: 'Aardgas is en blijft de enige gemakkelijk toegankelijke, schone en relatief goedkope inheemse energiebron in Nederland.' Van Aardenne moet vooral geen vrees nemen op de eventuele toekomstige betekenis van windenergie, waterkracht, kernenergie, aardwarmte en zonne-energie. Die alternatieven moeten hun betekenis eerst maar eens bewijzen. De binnenlandse olieproductie kan op de lange duur hoogstens voorzien in vijftien procent van het eigen verbruik. Steenkoolwinning is duur en viezer dan algemeen werd gedacht. Kolenvergassing blijft nog twintig jaar om technische en economische redenen beperkt. Kerncentrales — als ze al geduld worden — leveren in het jaar 2000 in het scenario dat het meest op kernenergie leunt niet meer dan zeven procent van de gevraagde energie. Windenergie zal diezelfde behoefte, volgens de meest optimistische berekening, voor slechts tien procent kunnen bevredigen. De betekenis van waterkracht, zonne-energie en aardwarmte wordt vooralsnog uitgedrukt in cijfers achter de komma. En het binnenlandse verbruik van aardgas mag nóg zo dalen, op het diepste denkbare dieptepunt zal er altijd nog twintig tot vijftientig miljard kubieke meter per jaar nodig zijn. Dus, adviseert de AER, blijf weinig exporteren en wend de baten aan voor verdere energiebesparing en de ontwikkeling van alternatieven, waarop velen hun hoop hebben gevestigd, maar die nu nog zo overduidelijk in de kinderschoenen staan. De minister zou zwichten voor een 'gevaarlijke neiging' als hij de export zou opjagen terwille van de schatkist, 'toekomstige generaties (worden) de dupe.' (AER-advies 'Wat doen we met ons aardgas', 12 november 1982).

Gevoed door die tegenstrijdige argumenten 'heroverweegt' Van Aardenne zijn aardgaspolitiek. De voorkeur van de Gasunie wikkend, de afwijzing van de Energieraad wegend. Hij wordt bovendien geconfronteerd met twee omstandigheden, waarop hij geen invloed kan uitoefenen: de steeds sterkere positie van de Sovjetunie op de Westeuropese gasmarkt en de militair-politiek geïnspireerde tegenwerking van de Verenigde Staten. Steeds meer Navo-bondgenoten worden in de nabije toekomst afhankelijk van de gasleveranties van het Warschaupact. De oliesjeiks zijn ingeruild voor Russische maarschalken.

De Oeso heeft onlangs bij benadering berekend welke behoefte West-Europa over tien, twintig jaar heeft aan aardgas. Vergeet de cijfers, maar onthoud de tendens — die is onmiskenbaar. In 1980 verbruikten de Westeuropese Oeso-landen 220 miljard kubieke meter aardgas per

jaar. Ze produceerden zelf 194 miljard. *Tekort: zesentwintig miljard.* In 1990 zullen de Europese Oeso-landen 316 miljard kubieke meter gas verbruiken, maar zelf 187 tot 204 miljard kubieke meter produceren. *Tekort: 112 tot 129 miljard.* In 2000 verbruiken de Europese Oeso-landen vermoedelijk 310 tot 353 miljard kubieke meter gas en zullen ze in staat zijn daarvan zelf 131 tot 187 miljard kubieke meter te produceren. *Tekort: 123-222 miljard.*

Het kleine tekort van nu wordt opgevuld met Russisch en Algerijns gas. Groot-Brittannië kan zijn productie mondjesmaat opvoeren van zesentertig tot vierenveertig miljard kubieke meter per jaar, maar zal hem helemaal binnenlands aanwenden. Noorwegen kan de aardgasproductie opdrijven van vijftientig miljard (1980) tot, op z'n allerhoogst drieënzestig miljard kubieke meter (in 2000). Algerije kan iets meer gaan exporteren, maar naar verwachting toch niet meer dan achttien miljard kubieke meter meer (in 1995). West-Europa kan beslissen vloeibaar aardgas met supertankers over zee aan te voeren uit Libië, Nigeria, Algerije en Kameroen, dat kan in 1995 het gat tussen behoefte en eigen productie dichten met nog eens drieëntertig miljard kubieke meter. Resteert nog altijd een gat van zo'n 47 tot 137 miljard kubieke meter per jaar (tussen 1995 en 2000).

De Sovjetunie

De Sovjetunie levert nu al zesentwintig miljard kubieke meter gas per jaar aan West-Europa. Dank zij de zojuist afgesloten contracten, die in 1985 tot leveranties zullen leiden aan de Bondsrepubliek, Frankrijk en Italië, wordt die hoeveelheid al verdubbeld. Maar de Sovjetunie is in staat om daar nog eens achttien miljard kubieke meter bovenop te leggen. En volgens Oesoberekeningen zou West-Europa ook dat extra Russisch gas goed kunnen gebruiken. Die ontwikkeling is de Amerikanen een doorn in het oog. President Reagan begon vorig jaar aan een vruchteloze boycotactie van West-Europese bedrijven die onderdelen leverden voor het pijpleidingennet dat Siberië met Beieren gaat verbinden. De Verenigde Staten zeggen achter de schermen pressie te hebben uitgeoefend op met name Nederland en Noorwegen om de gasexport naar Navo-bondgenoten op te voeren. Maar zomer 1982 moest president Reagan ook de mislukking van die diplomatieke actie erkennen. Reagan tijdens een persconferentie op 30 juni 1982: 'Wij boden hen (de bondgenoten) aan te helpen met een energiebron dichtbij huis, Noorwegen en Nederland, en gasvelden die aantoonbaar een voorraad hebben die hun behoeften kunnen bevredigen. We waren niet in staat die overeenkomst tot stand te brengen.' (*Wall Street Journal*, 14 juli 1982). Op verzoek van het Pentagon schreef het Geneefse adviesbureau Energy Advice een rapport waarin werd aangegeven hoe Amerika de Westeuropese aardgasproducenten zou moeten aanpakken. (*Alternative Strategies to Gas in Western Europe*, d.d. 22 maart; fragmenten daaruit werden gepubliceerd in VN van 16 oktober 1982). De Ameri-

kaanse regering werd aanbevolen de pressie in de allereerste plaats op Nederland uit te oefenen. Het advies: '5.3. Wat politieke actie betreft zal men zich allereerst moeten concentreren op Nederland (...) Door de herwaardering van de beschikbare reserves wordt niet alleen een toename van het binnenlands verbruik mogelijk gemaakt, maar ook een grotere uitvoer naar België en Duitsland.'

Tegen dovemansoren was dit niet gezegd. Directeur-generaal Energie drs. W. Tieleman van Economische Zaken deelde vorig jaar zomer mee dat 'Nederland overweegt meer aardgas te exporteren naar zijn huidige Europese klanten. De Nederlandse aardgasafzet neemt sneller af dan verwacht; dat geeft meer ruimte voor een gewijzigd gasbeleid.' (Tieleman op 13 juli 1982, Europese Energieraad, Brussel). Zijn mededeling, die 'een fundamentele wijziging' (Tieleman) van de Nederlandse aardgaspolitiek zou betekenen, werd meteen bevestigd door een woordvoerder van het ministerie, maar later tegengesproken door de overrompelde minister dr. J. Terlouw. De Amerikaanse aansporing om meer gas uit te voeren werd twee maanden later evenwel allesbehalve categorisch afgewezen door de economische top van het hele ambtelijk apparaat, de Centraal Economische Commissie (CEC), waarin ook secretaris-generaal prof.dr. F.W. Rutten van Economische Zaken zitting heeft. De laatste CEC-nota: 'Extra export dient niet op voorhand te worden uitgesloten.' (CEC-nota, 16 september 1982). Commissaris der Koningin van Groningen — die qualitate qua president-commissaris is van de Gasunie —, H. Vonhoff, verzekerde Amerikaanse journalisten op 8 oktober 1982, tijdens een lunch in de National Press Club te Washington, dat 'Nederland voldoende extra gas zou kunnen leveren indien de Sovjetunie de gasleveranties aan West-Europa via de omstreden pijpleiding uit Siberië zou stopzetten of verminderen.' De normale productiecapaciteit van de Gasunie van zestig miljard kubieke meter per jaar zou, indien nodig, met tachtig tot honderd procent opgevoerd kunnen worden, aldus de president-commissaris van de Gasunie — volgens de persbureaus AP en Reuter. Vonhoff zei tegenover VN, dat hij was afgegaan op 'informatie van de Gasunie': 'Je zorgt uiteraard dat je de beste bronnen gebruikt. Ze (de Gasunie) hebben mij materiaal verschaft en uiteraard heb ik met de Gasunie besproken wat ik zou gaan zeggen.' (VN, 16 oktober 1982). Voorzitter drs. W.A.J. Bogers van de Raad van Bestuur van DSM, tevens gedelegeerd commissaris van de Gasunie, is er fel op tegen dat militair-politieke motieven een rol wordt toebedeeld in de vaststelling van het gasbeleid. Bogers wil niet over zijn stellingname praten. Hij motiveert zijn weigering tot gesprek omstandig: 'Weliswaar heeft DSM nauwe bindingen met het ministerie van Economische Zaken, met de Gasunie en met de NAM, maar dat impliceert niet dat ik mij gerechtigd zou voelen het daar gevoerde beleid met u te bespreken. (...) U heeft terecht aangenomen dat wij door het verkeer dat de trustee functie mee-

Jonge medici helpen we op weg...

Pas afgestudeerde artsen, specialisten, apothekers, tandartsen en fysiotherapeuten hebben veel geld nodig om hun praktijk op te zetten.

Nationale-Nederlanden zorgt niet alleen voor dat geld, maar meteen ook voor de bijpassende verzekeringen en pensioenvoorzieningen.

Waarbij we natuurlijk rekening houden met individuele wensen en met fiscale aspecten.

Elk geval is weer anders. Vraagt intensief overleg met accountant, verzekeringsadviseur en (soms) de specialisten van ons eigen fiscaal-juridisch adviesbureau. En als er ook nog bankkrediet

moet komen, zorgen wij voor de bank die als mede-financier optreedt. Financieren is: anticiperen op de toekomst, zorgvuldig belangen afwegen.

Dat laatste om te voorkomen dat financiële problemen de jonge medicus, apotheker of fysiotherapeut straks boven het hoofd groeien.

Nationale-Nederlanden

Hoe lang kan Nederland nog stoken op eigen aardgas? De berekeningen pakken steeds optimistischer uit. Dit ligt niet alleen aan de toemende reserves; ook het nog steeds dalend energieverbruik speelt een rol.

In 1963 — toen de Gasunie met leveringen begon — verwachtte minister De Pous dat al het aardgas vóór het jaar 2000 op zou zijn. Volgens de laatste verwachtingen (van de Algemene Energieraad, adviescollege van de minister) zal het gas pas in 2040 of 2045 zijn opgebrand.

Nog in 1975 — toen de Gasunie zich voor het eerst zorgen ging maken over de gasvoorziening na het jaar 2000 en het eerste Plan van Gasafzet publiceerde — bestond dezelfde verwachting als twaalf jaar tevoren: rond 2000 is het gas óp. De Gasunie startte naarstig met plannen voor import van vloeibaar gas uit Algerije en Nigeria, en sloot contracten met Noorwegen voor pijpgas.

In 1977 bleek het beeld iets gunstiger. Afgezien van de gecontracteerde import van 50 miljard m³ Noors aardgas zou ons land in 2002 nog 250 tot 350 miljard m³ gas over hebben. Tegen die tijd zou het binnenlands verbruik (de export zou dan al lang zijn gestaakt) ruim 45 miljard m³ bedragen. Ons land kon dus nog vijf tot acht jaar vooruit.

In 1981 raakte de Gasunie in de problemen; er liepen allerlei plannen voor gasimport (ook uit de Sovjetunie) maar de Nederlandse voorraden stegen tot ongekende hoogte. In het jaar 2006 zouden we nog 762 miljard m³ in de grond hebben zitten. In toelichtingen suggereerde de Gasunie dreigende tegenvallers en noodzakelijke gasimporten, anders zou ons land na 2006 nog hoogstens tien jaar vooruit kunnen.

Op 13 juli vorig jaar — enkele maanden nadat de overheid de importplannen van de Gasunie had geschrapt — gaf de Gasunie schoorvoetend toe: ons land kan vijftien jaar langer met eigen aardgas toe dan we dachten (in totaal nog vijftig jaar). Er zou niets aan de hand zijn: 'Wat betekent nou vijftig jaar op de eeuwigheid,' hield een Gasunie-woordvoerder *NRC Handelsblad* voor.

Op 16 oktober 1982 meldt *Vrij Nederland* dat het hele beeld van de toekomstige energievoorziening op z'n kop is komen staan; er is niet voor vijftien jaar maar voor minstens drieëntwintig jaar langer aardgas in eigen bodem, aan importen is geen enkele behoefte, nieuwe exporten worden zelfs mogelijk.

Een maand later gaat de Algemene Energieraad (AER) nog een stapje verder: er is inderdaad voor drieëntwintig jaar méér aardgas, misschien wel voor achtentwintig jaar. In totaal kan Nederland nog achtentwintig tot drieëntwintig jaar vooruit.

brengt goed op de hoogte zijn van de feiten en beleidsstandpunten waarvoor u belangstelling heeft. We zouden het echter in strijd achten met diezelfde trusteeefunctie als wij in contacten met media de vertrouwelijkheid zouden schenden waartoe wij in dat verkeer gebonden zijn.' (Brief 2 november 1982).

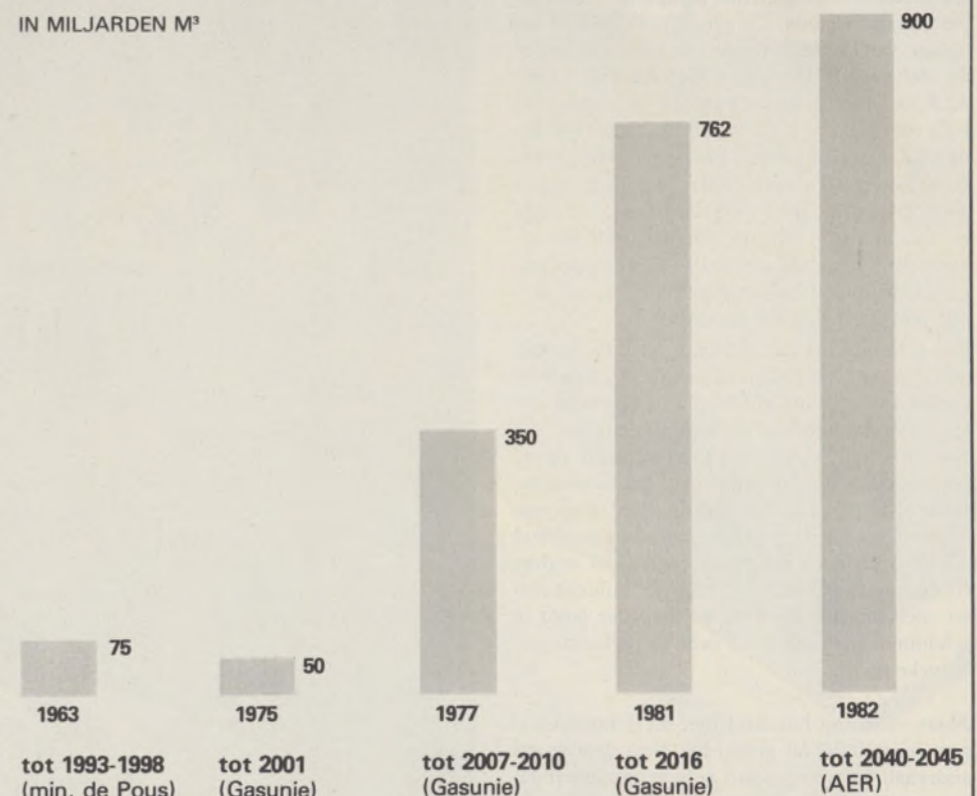
Italië

DSM was al tegen het contract dat het kabinet-De Jong, op aandrang van minister van Buitenlandse Zaken mr. J.M.A.H. Luns, ooit met het Italiaanse staatsbedrijf ENI sloot. (Optie getekend in 1968, overeenkomst gesloten in 1971, leverantie begonnen in 1974). Luns bewoog het

Steeds langer aardgas

Het verwachte restant aan aardgas in Nederlandse bodem over 25 jaar en hoe lang ons land daarmee nog vooruit kan

IN MILJARDEN M³

In het jaar 2000 verbruikt ons land rond 33,5 miljard m³ aardgas (38 miljard nog in 1981), verwacht de AER. De Gasunie verwachtte in het laatste Plan van Gasafzet (1981) nog een afzet van bijna 38 miljard m³. Daardoor kan ons land volgens de AER langer met het eigen gas vooruit. Tervrijl de Gasunie in 2006 een resterende voorraad verwacht van 762 miljard, denkt de AER dat we dan 900 miljard in eigen bodem zullen vinden.

Méér gas dus, maar ook: minder verbruik. De AER denkt dat het verbruik in het jaar 2020 nog verder zal afnemen tot maximaal 23 tot 25 miljard m³. Wanneer ons land geen nieuwe exportcontracten afsluit, kan het dus nog langer vooruit, zeker als er nog extra gas wordt opgespoord en de winningstechnieken worden verbeterd.

Op dit moment is zeventig tot vijftien procent van ons gas uit de grond te halen, dat wil zeggen: in onze bodem zit feitelijk 5000 miljard m³, waarvan slechts 3200 winbaar is (en daarvan is nu ruim 1000 miljard reeds omhoog gehaald). Verbetering van de winningstechniek, waardoor bij voorbeeld tien procent extra kan worden gewonnen, levert ons land een extra hoeveelheid gas op van 500 miljard m³; heeft de AER gelijk, dan kan ons land twintig jaar langer stoken van die tien procent extra tot 2060-2065.

Krijgt de Oeso gelijk en kan ons land inderdaad tot 600 miljard m³ extra gas opsporen (de NAM rekent zelf thans op 300 tot 400 miljard extra), dan kan Nederland nog eens vijftien jaar langer voort met het gas, tot het jaar 2090.

kabinet naar eigen zeggen daartoe 'op politiek-strategisch verlangen van Amerika'. Italië, dat toen al zes miljard kubieke meter Russisch aardgas per jaar afnam, had behoefte aan nog eens diezelfde hoeveelheid, Luns zorgde ervoor dat Nederland, in een overigens geheim contract, zich verplichtte tot levering van die tweede zes miljard kubieke meter per jaar (gedurende twintig jaar), waarmee voorkomen werd (althans tot 1985 — Italië heeft nu alsnog een aardgascontract met de Sovjetunie gesloten) dat een Navo-bondgenoot met een sterke communistische partij zijn afhankelijkheid van energie van het Warschaupact zou verdubbelen.

Een paar maanden na tekening van de optie-

overeenkomst werd Luns voor het leven benoemd tot secretaris-generaal van de Navo, als opvolger van de Italiaan Manlio Brosio, die toen gewillig het veld ruimde hoewel ook hij voor het leven was benoemd. Sindsdien bleef duister tegen welke zachte prijs het Nederlandse gas aan Italië werd geleverd.

Een blik in de geheime maandstaten van de exportprijzen, die de Gasunie pleegt op te maken leert dat Nederland sinds 1974 *anderhalf tot twee miljard gulden* is ingeschoten bij het Italiaanse gascontract, en dat het ministerie van Economische Zaken niet uit zich zelf de waarheid spreekt over dat contract. Op 22 mei 1981 berichtte EZ bij voorbeeld dat 'Italië in het eerste kwartaal

van 1980 nog 10,6 cent per m³ (betaalde), *thans is dit 33 cent.*

Dat stemt niet overeen met de interne prijsopgaves van de Gasunie. Uit een 'Notitie', die in een oplage van zeventien exemplaren circuleert in de staf van de Gasunie ('*Vertrouwelijk C/EP 82.9 18 juni 1982*'), blijkt dat de Italië-prijs het hele voorjaar van 1981 vijf tot 9,7 cent lager lag dan EZ opgeeft. (Januari 1981: 23,3 cent per kubieke meter, februari 1981: 24,1 cent; maart 1981: 24,4 cent; april 1981: 27,0 cent; mei 1981 — het moment waarop EZ meedeelt dat de Italië-prijs '*thans 33 cent (is)*' — ligt de prijs volgens Gasunie op 28,0 cent per kubieke meter — vijf cent lager dan EZ bericht.

Een prijsverschil van vijf cent per kubieke meter is op jaarbasis (voor een gecontracteerde hoeveelheid van zes miljard kubieke meter) een verschil van driehonderd miljoen gulden.

Nu is het Italië sinds enige tijd toegestaan de gecontracteerde hoeveelheden over een langere periode af te nemen. Het nam in 1982 maar een derde deel van de gecontracteerde hoeveelheid af. Bovendien is het prijsverschil met andere contracten niet steeds vijf cent per kubieke meter: het verschil blijkt in de loop der jaren te schommelen tussen 1,07 cent tot 7,4 cent per kubieke meter.

Maar, rekening houdend met die schommelingen, heeft Italië (af grens) het Nederlandse gas anderhalf tot twee miljard gulden goedkoper gekregen dan andere afnemers. Met dat bedrag zou de Nederlandse bijdrage aan de Navo sinds 1974 opgevoerd moeten worden, wil men een betrouwbaar beeld schetsen van de Nederlandse defensie-inspanning.

De komende maanden moet het kabinet opnieuw beslissen welke invloed het lidmaatschap van de Navo dient uit te oefenen op omvang en prijs van de Nederlandse gasexport. Eén voorstel lijkt het te halen. Dat is het voorstel waarop Gasunie-president-commissaris Vonhoff in Washington zinspeelde en waarin hij is bijgevalen door de Algemene Energieraad en door de president-directeur van Shell-Nederland A.C. Helfrich: de garantie dat Nederland zal inspringen als de Russen om politieke redenen hun leveranties zouden opschorten. AER-lid en SER-voorzitter De Pous bepleit dat Navo-bondgenoten *vastrecht* aan Nederland zouden moeten betalen voor zo'n Nederlandse garantie. Shell-Nederland-directeur Helfrich: 'Dat bestaat al in Amerika. Landen worden dan precies zo behandeld als elke particulier die aangesloten is op het gas- en elektriciteitsnet. Die betaalt vastrecht voor de loutere beschikbaarheid van gas en elektriciteit en daarnaast betaalt hij voor daadwerkelijk geleverde hoeveelheid.'

Helfrich komt met nog een ander idee dat geld zou kunnen opleveren: 'Dat Groningse veld heeft één groot pluspunt en dat is flexibiliteit. Je kan het 's zomers bijna doodleggen, wat gebeurt, en 's winters draai je *hurry up*. Dat is uniek. In Groningen kan dat, omdat het midden in het consumptiegebied ligt, zonder lange pijpleidingen en met verhoudingsgewijs geringe in-

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

Woonlastenmanifestatie Den Haag, 1 december 1982

vesteringen, een constante druk en een veld van grote omvang. Rusland kan dat niet, Algerije kan dat niet. Die liggen duizenden kilometers van het consumptiegebied, onmetelijke pijpleidingen. Dat is duur, zeer duur, daarom heb je een hoge bedrijfstijd nodig. En wij kunnen aan alle afnemers leveren op het moment dat zij dat wensen, in een heel flexibele bedrijfstijd. Wij moeten eens hard gaan denken hoe we dat voordeel te gelden kunnen maken. Daar zou je toch een hele goeie deal mee kunnen doen. Misschien.'

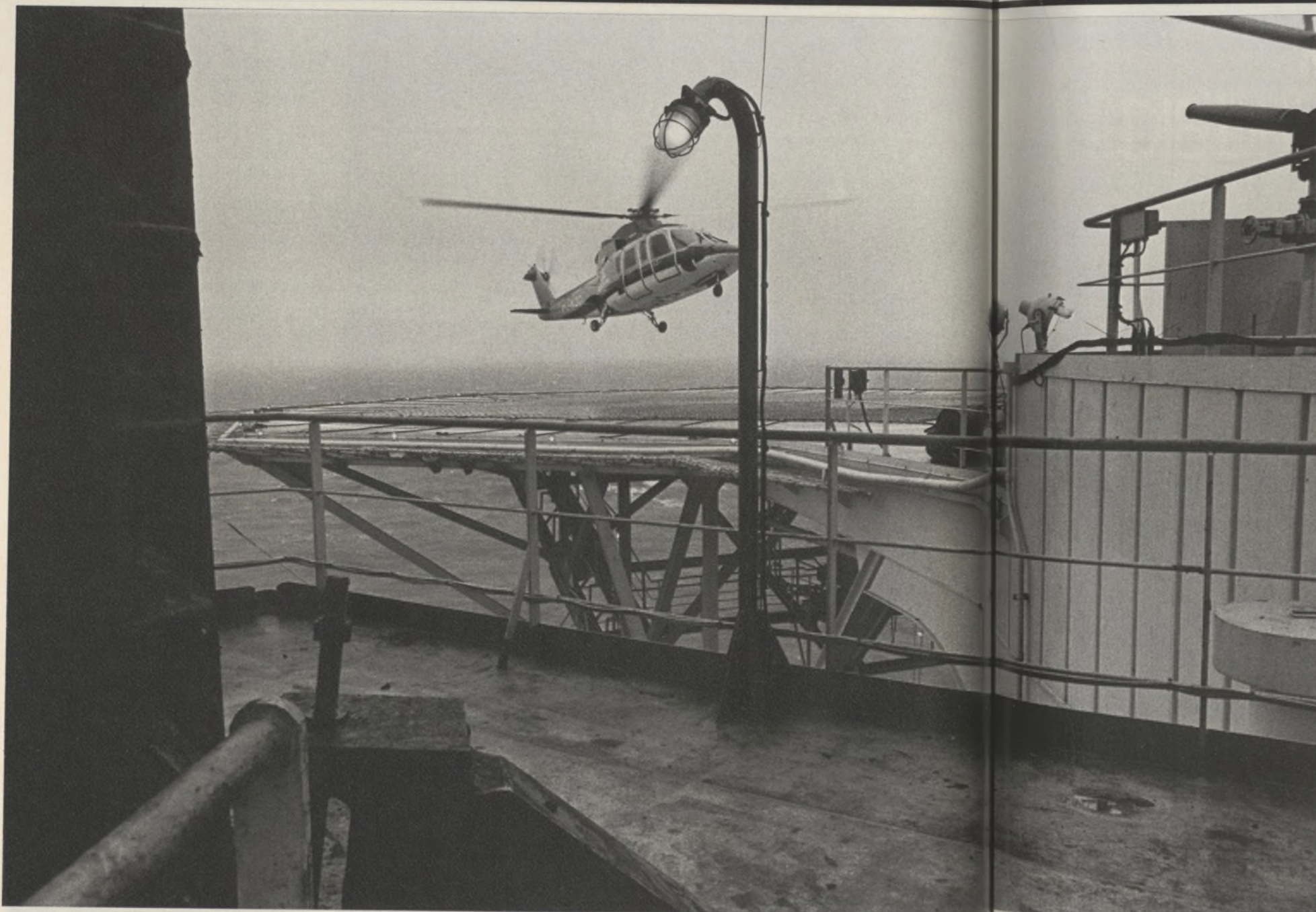
Het binnenlands verbruik

Het is ook onzeker hoeveel aardgas Nederlandse huishoudens, bedrijven en elektriciteitscentrales zullen gaan verstoken. De elektriciteitscentrales verbruiken tot 1988 twintig miljard kubieke meter meer. Hoeveel daarna? De bedrijven verbruiken minder, zeker zolang de recessie voortduurt; in 1981 acht procent minder dan in 1977. Maar wanneer zal de nationale productie weer groeien? De huishoudens stoken ook steeds minder. Maar waar ligt de ondergrens van isolatie, bewust zuinig gedrag en woningbouw zonder centrale verwarming? Allerlei instellingen en belangengroepen proberen de meest waarschijnlijke antwoorden te benaderen.

Wat de huishoudens betreft, staan er een paar feiten vast. Het kleinverbruik is in vier jaar tijd met 9,2 procent gedaald. (Van 3729 kubieke meter in 1977 tot 3387 kubieke meter in 1981 per kleinverbruiker). In 1982 daalde het totale kleinverbruik met vijf procent. De daling in het huishoudelijk gebruik van aardgas is des te opmerkelijker omdat het tempo waarin huizen van centrale verwarming werden voorzien onverminderd hoog lag: in 1970 werd dertig procent van alle huizen centraal verwarmd, in 1980 zestig procent.

In de winter van 1981-1982 stookten kleinverbruikers (huishoudens, winkels en bedrijfjes die maximaal 170.000 kubieke meter aardgas per jaar verbruiken) tien procent minder dan de winter daarvoor. Dat kwam door isolatie (1,5 procent), maar vooral door bewust energiebesparend gedrag (7,5 procent). Volgens een onderzoek van Gasunie en de vereniging van gasbedrijven Vegin doet de minimumloner veel minder aan energiebesparing dan iemand met een hoog inkomen. De laagstbetaalde sluit minder de gordijnen, kleedt zich binnenshuis luchtiger, dooft minder de waakvlam, houdt de thermostaat hoger. Maar los van het persoonlijk gedrag is dikwijls doorslaggevend of iemand huurt dan wel een eigen huis bezit, want twee op de drie koopwoningen is nu geïsoleerd, maar slechts een op de vijf huurwoningen.

Er valt nog heel veel energie te besparen. De centrale verwarming kan bij voorbeeld weer worden afgeschaft, hoeft in elk geval niet meer bijgebouwd. Gasunie en Vegin concluderen dat het verschil tussen centrale verwarming en een beperkt aantal kachels per wooneenheid (lokale verwarming) het gemiddelde gasverbruik met

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

meer dan dertig procent kan verlagen: van gemiddeld 2705 kubieke meter bij centrale verwarming tot gemiddeld 1725 bij lokale verwarming (in 1982). In Assen hebben bewoners van de te renoveren Schilderswijk — met het oog op de hoge gastarieven — afgezien van centrale verwarming en ook de interesse van eigenwoningbezitters om alsnog over te stappen op centrale verwarming is 'zeer gering', slechts één op de tien woningbezitters denkt er nog aan. (Bron: *Basisonderzoek aardgas kleinverbruik 1982*.)

Allerlei studiecentra en architectenbureau's doen proeven met verregaande isolatie. Sommigen van hen presenteren besparingsresultaten van tachtig tot negentig procent. De praktijk zal het leren.

Het gebruik van aardgas voor ruimteverwarming zal verminderen (met hoeveel is onzeker), maar de inzet van aardgas voor elektriciteitsop-

wekking in centrales wordt sterk vergroot (voor hoelang is onzeker). Toenmalig minister Terlouw schreef op 13 juli 1982 een brief met een onverwachte inhoud aan de Tweede Kamer. Hij liet weten dat de leverancier van aardgas, de Gasunie, het eens was geworden met alle elektriciteitscentrales, verenigd in de Samenwerkende Elektriciteitsproduktiebedrijven (SEP) over 'een additionele gasinzet van 20 mld. m³ in de centrales in de periode tot en met 1987'.

Leuk, dat in dit verdeelde land twee machtige instellingen het érgens over eens konden worden, maar de boodschap van Terlouw had een heel andere betekenis: het hele energiebeleid, zoals dat sinds de eerste oliecrisis was uitgestippeld én Kamerbreed werd gesteund, werd helemaal op zijn kop gezet. In 1974, in de eerste Nota Energiebeleid van minister Lubbers, was afgesproken dat aardgas en aardolie in principe

niet meer aangewend zouden worden voor elektriciteitscentrales en dat alle nieuw te bouwen elektriciteitscentrales op kolen zouden gaan draaien en oude centrales daarvoor omgebouwd zouden worden. En nu besloot Terlouw (als uitvoelisel van de kabinetsinformatie van de PvdA-economen De Galan en Halberstadt) de introductie van kolen te beperken en uit te stellen en het aandeel van aardgas, dat geconserveerd zou worden in de elektriciteitscentrales, weer op te drijven.

Een 'zigzagbeleid' noemde de CDA'er Van der Linden dat en Terlouw was dat wel met hem eens: 'Ik denk dat hij daar in vrij grote mate gelijk in heeft.' (Terlouw, Vaste Commissie voor Economische Zaken, 22 februari 1982.)

Steenkool

Onder de indruk van de eerste oliecrisis (hogere prijzen) en het geloof in de spoedige uitputting

werd verondersteld.

Massale aanwending van kolen blijkt op het eerste gezicht voor het milieu welhaast net zo nadelig als kernenergie. Oud-minister dr. L. Ginjaar heeft het minister Van Aardenne in diens vorige regeringsperiode steeds ingepeperd: bij de verbranding van steenkool komt kooldioxyde, waterdamp, zwaveloxyde, stikstofoxyde, koolmonoxyde en vlieggas vrij (*luchtverontreiniging, schadelijk voor mens en milieu*), bij op- en overslag van kolen neemt de bodem bestanddelen op uit kolenbergen (*gevaar voor grondwater*), de verwijdering van afvalstoffen is nog niet geregeld, er zitten sporen van de radioactieve elementen uranium en thorium in steenkool (*een zekere straling is onvermijdelijk*), opslag, overslag en transport van kolen veroorzaakt meer lawaai dan dezelfde activiteiten met olie of aardgas (*geluidshinder*); installaties voor verbranding van steenkool nemen meer ruimte in beslag, veel bestaande bedrijfsterreinen van centrales zijn te klein voor het gebruik van kolen, ligging aan water en spoor is noodzakelijk (*problemen van ruimtelijke ordening*).

Economische Zaken mocht dan sinds 1974 meer stroom willen opwekken met steenkool, de praktische mogelijkheden voor toepassing bleven beperkt. EZ in een eigen publikatie van februari 1980: 'Gevreesd moet worden dat de aanwending van steenkool voor de grote ondervuring slechts beperkt mogelijk is (...) Ook de kleine ondervuring biedt weinig perspectief.' Aanwending in raffinaderijen kán, mits 'er schone, efficiënte en bedrijfszekere kolentechnologieën beschikbaar zijn'. Directe toepassing in de chemische industrie is 'technisch en economisch niet meer haalbaar'. (Samenvatting Nota Energiebeleid, EZ-publikatie.)

De overheid steekt nu 750 miljoen gulden in een jarenlang onderzoeksprogramma naar de oplossing van de problemen.

Maar stroomopwekking op basis van kolen is ook veel duurder dan gedacht. Installaties voor kolenvbranding vergen 'twee à drie keer zoveel investeringen dan vergelijkbare gas- of olie-installaties'. Maatregelen ter bestrijding van milieuverontreiniging zullen de kosten van stroomopwekking met dertig tot vijftig procent verhogen. En dat zou stroom op basis van kolen net zo duur of zelfs duurder maken als stroom op basis van stookolie — waarmee het alternatief zijn economische betekenis zou verliezen.

Nu het alternatief minder lokt, de aardgasvoorraad groeit en de afzet van aardgas slinkt, wordt — in strijd met het beleden energiebeleid — meer en meer aardgas benut voor de opwekking van stroom: wás 82 procent in 1974, wérd 34,1 procent in 1981 en wórdt, met ingang van dit jaar, opgevoerd tot 66 procent (tot en met 1987). Maar met welke inzet van welke energiebronnen zal daarna de elektriciteitsvoorziening veilig gesteld worden?

Terlouw deed alsof zijn extra inzet van aardgas tijdelijk zal zijn: 'tot en met 1987 wanneer de kolengebouw en -nieuwbouwplannen gerealiseerd zullen zijn.'

De ombouw wordt gerealiseerd, maar de nieuwbouw blijft uit. De kolengestookte centrale van Dordrecht wordt niet gebouwd. Dat is op zich zelf geen aanwijzing dat de overheid afziet van omschakeling op kolen, want het elektriciteitsverbruik groeit veel minder dan zelfs de Raad van Commissarissen van de SEP dacht. Ook zij schatten de groei van het verbruik de komende tien jaar niet meer op 2,5 procent, maar op één procent per jaar. Dat lijkt een kleine verschuiving, maar dat is schijn. Het betekent dat Nederland in 1993 veertien procent minder stroom zal verbruiken dan tot dusver werd aangenomen. Het betekent dat Nederland in 1991 vijf centrales minder nodig heeft — van de omvang van de geschrapte Dordtse centrale (zeshonderd megawatt). En de SEP had net zo goed een groei van nul kunnen inboeken. Zoals SEP-woordvoerder Van Wijk zegt: 'De nu geplande groei van één procent is arbitrair, in feite is het nul. Je ziet het stroomverbruik al jaren alleen maar dalen.'

De kolengebouw kan doorgaan (waarbij de centrales niet de mogelijkheid verliezen om desgewenst op aardgas en olie te blijven draaien), de kolennieuwbouw kán uitblijven, te meer omdat de bestaande centrales nu al vijftienvintig procent meer stroom kunnen produceren dan zelfs maar in het alleruiterste noodgeval is vereist. (Elektriciteitsplan 1986/87.)

De giganten

Eén gevolg van de extra aardgasinzet laat iedereen, met uitzondering van de olieraffinaderijen, angstvallig onvermeld: nieuwe onderbezetting van olieraffinaderijen in Rijnmond.

In Amsterdam sloot de Mobilraffinaderij al. In Rijnmond draaien de meeste raffinaderijen op halve kracht. Het voortbestaan van de kleinere, zoals Chevron, is wankel. Niet zozeer omdat er minder benzine wordt verkocht, maar vooral omdat het restprodukt van de olieproductie — stookolie dat al beneden kostprijs wordt verkocht, onverkoopbaar wordt. De extra inzet van aardgas in elektriciteitscentrales gaat immers ten koste van stookolie.

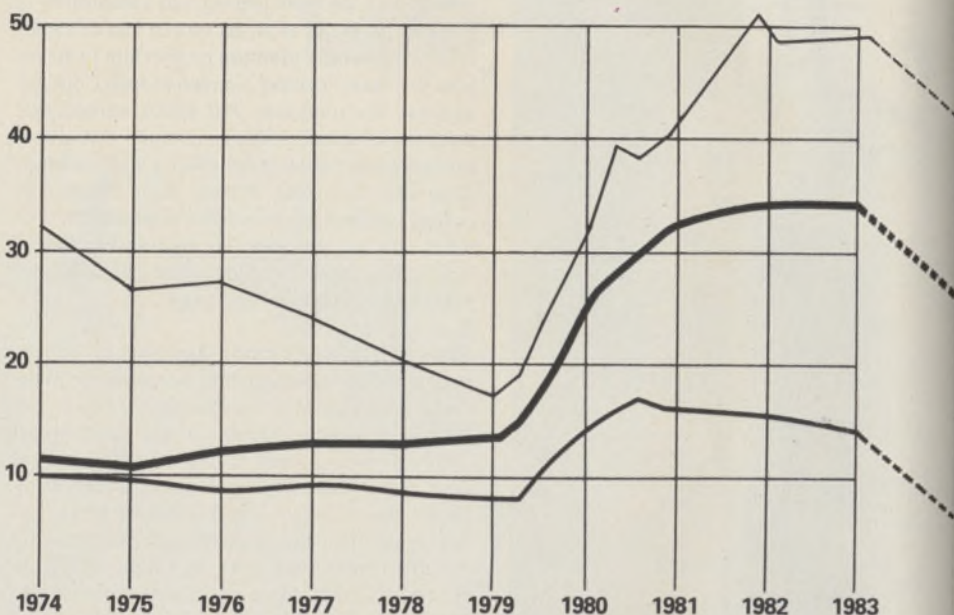
In 1981 was stookolie nog de belangrijkste brandstof in de elektriciteitscentrales; bijna 42 procent van alle stroom werd met olie opgewekt (34 procent met aardgas, 2,5 procent met hoogcokeovengas, bijna 8 procent met kernenergie en 14 procent met steenkool). Dit jaar is stookolie de onbelangrijkste brandstof: nog maar 3 procent van de stroom wordt nu met stookolie opgewekt; het aandeel van aardgas verdubbelde (van 34 naar 66 procent, kolen steeg van 14 naar 23 procent). De consequentie is groot: de oliemaatschappijen zien hun afzetmarkt voor stookolie maar liefst tot een kwart teruggebracht. (In 1981 slurpten de elektriciteitscentrales tweeëntachtig procent van de binnenlandse stookolie op — ruim vijf miljoen ton). President-directeur F.G. van Duivenboden van Esso Nederland noemde die daling ten overvloede 'werkelijk dramatisch': 'Zoiets kan natuurlijk niet voortduren.'

Andere bedrijven zijn maar wát gelukkig met de extra gasinzet: ze krijgen de elektriciteit vier

De olieprijs, de inflatie en de dollar koers

De dollarprijs van een vat Arabian Light, de prijs in dollars van 1974 (gecorrigeerd voor inflatie) en de prijs in gulden van 1974

— PRIJS IN GULDENS VAN 1974
 — OFFICIËLE PRIJS IN DOLLARS
 — PRIJS IN DOLLARS VAN 1974

De olieprijs in dollars is na de eerste oliecrisis van 1973 weinig gestegen — tenminste, wanneer we de dollar corrigeren voor inflatie. In nominale dollars ging de prijs van een vat standaardolie (159 liter Arabian Light) omhoog van \$ 11,65 per 1 januari 1974 naar \$ 34,— per 1 november 1981. Gecorrigeerd voor de Amerikaanse inflatie steeg de prijs reëel tot \$ 16,93 per 1 augustus 1980, om daarna weer te dalen tot \$ 14,30 per 1 januari 1983. (Let op: in deze grafiek verlagen we de prijzen na 1974 met het inflatiepercentage van de jaren erna; in de grafieken 'De ware olieprijs' en 'De ware benzineprijs' drukten we de prijzen van vroeger uit in gulden van nu).

In deze grafiek brengen we ook de prijs in gulden in beeld, gecorrigeerd voor de Nederlandse inflatie. We zien dat de prijs in gulden sterker omhoogging dan de prijs in dollars. Dit komt door de waarde van de dollar, die tussen 1 juli 1979 en nu omhoogging van f 1,95 naar f 2,62 (plus 34 procent).

Uiterst rechts brengen we de feitelijke gemiddelde prijs in beeld van een vat olie. Dan blijkt dat de olie tegenwoordig zelfs iets goedkoper is dan negen jaar geleden, althans in dollars; vanwege de geringere geldontwaarding (in de VS was de inflatie groter dan in Nederland) en de stijgende dollarkoers ging de prijs in gulden omgerekend wél omhoog (van f 31,92 per vat in 1974 naar ongeveer f 40,— nu).

De grafiek is gebaseerd op een opgave van Shell Nederland BV, januari 1983, van de dollarprijs, de voor inflatie gecorrigeerde dollarprijs, de nominale guldenprijs tegen wisselkoers en de guldenprijs gecorrigeerd voor inflatie. (Shell maakte gebruik van Oeso- en CBS-gegevens en van de passagekoers). Uiterst rechts, waar de recente ontwikkeling wordt weergegeven, is niet de officiële Opec-prijs in beeld gebracht, maar de werkelijke olieprijs die de oliemaatschappijen naar schatting op dit moment gemiddeld moeten betalen aan de olieproducenten. Die laatste gegevens zijn niet afkomstig van Shell.

cent (per kilowatt uur) goedkoper. Niet elk bedrijf, maar alleen de grote stroomverbruikers, 'de giganten'.

Ze krijgen die korting omdat de Gasunie het gas goedkoper levert aan de elektriciteitscentrales. Hoeveel goedkoper, wordt officieel geheim gehouden — anders staat het Binnenhof elke dag vol minimumlijders die dezelfde korting opeisen. De 'giganten-korting' op de gasprijs is niet-temin te berekenen, want dit gas heeft dezelfde prijs gekregen als steenkool. Dat blijkt uit een persbericht van de SEP van 13 juli 1982. Daar staat: 'De basisreductie bestaat uit het verschil tussen de prijzen van met aardgas en kolen opgewekte kilowatturen.' Het komt erop neer dat het gas voor de 'giganten' zo'n vijftiendertig procent goedkoper is gemaakt: tien à elf cent minder voor één kubieke meter gas. (Grote bedrijven betalen anders 39 cent, huishoudens 49,6 cent per kubieke meter, exclusief BTW.)

Dit jaar ontvangen de centrales vier miljard kubieke meter gas met 'giganten-korting'. Zij betalen dus in totaal vierhonderd tot vierhonderdveertig miljoen gulden minder voor hun gas. En niet zoals de Gasunie aan de minister van Economische Zaken durft te schrijven 'circa f 250 mln.'. (Brief van 8 juli 1982. We gaan maar even voorbij aan de onzin die de Gasunie ook ons probeerde te verkopen toen ze op 25 november 1982 via de Afdeling Voorlichting schreef

dat 'de prijs (die de centrales betalen voor het gigantengas) gelijk is aan stookoliepariteit'. Alle bedrijven krijgen sinds jaren hun gas tegen stookoliepariteit.)

Maar overigens is iedereen voorlopig gelukkig: de Gasunie, die zijn afzet in een krappe markt weet te vergroten; de centrales, die hun klanten tevreden houden; de grote bedrijven, die de concurrentie beter aankunnen omdat ze nu ongeveer evenveel betalen voor hun stroom als hun buitenlandse concurrenten; en het kabinet, dat dit jaar ruim achthonderd miljoen gulden extra in de schatkist ziet vloeien.

De baten van de staat

In negentien jaar tijd (1964 tot en met 1982) hield de staat honderd miljard gulden over aan het aardgas. Ambtenaren van Economische Zaken becijferen in een 'Nota aan heer Minister', d.d. 12 juli 1982 (EG/168/82) dat de natie de komende vijf jaar (1983 tot en met 1987) nog eens honderd miljard zal opstrijken; om precies te zijn f 101,4 miljard (exclusief extra gasinzet en exclusief een eventuele heffing op de meeropbrengst van kleine velden). Dat is veel in korte tijd, maar het is de eerste vier jaar in totaal 43,7 miljard minder dan nog in de Miljoenennota 1982 werd begroot. (Zie kader: 'De gaswinst van staat en oliezusters' op pagina 30.)

Opmerkelijk is dat de topambtenaren ook in deze bijgestelde berekening nog uitgaan van stijgende olieprijs, waaraan onze aardgasprijs zijn gekoppeld. De EZ-ambtenaren verwachten maar liefst een stijging van vierendertig dollar per vat in 1982 naar 44,5 dollar per vat in 1987. De ontwikkelingen van de laatste maanden vertonen onmiskenbaar een tegengestelde tendens. De kans dat de ambtenaren binnenkort dan ook voor de zoveelste keer een 'tegenvaller' zullen melden, moet dus hoog ingeschat worden. (Als we rekening houden met inflatie, die in Nederland weliswaar laag is (in 1982 vijf procent), zal het aardgas in werkelijkheid nog minder opbrengen.)

De huishoudens zullen — als het aan EZ ligt — een verdere stijging krijgen opgelegd, want de berekeningen van EZ zijn gebaseerd op een stijging van 12,1 cent per kubieke meter, tussen nu en 1988. De achterstand op huisbrandolie (de brandstof waarvan de prijs als maatstaf geldt voor de gastarieven van kleinverbruikers) blijft ook in 1987 nog vijftien cent. 'Het zeer geleidelijk inhaalproces (is) nog lang niet voltooid,' constateren de ambtenaren teleurgesteld. Op pagina 3 van de 'Nota aan heer Minister' berichten de ambtenaren dat een verlaging van het aardgastarief voor kleinverbruikers met één cent de staat 145 miljoen zou kosten. Dat is de aardse reden waarom minister Van

KIES EEN CAMERA DIE DIT SOORT FOTO'S VERBIEDT.

De AE-1 Program waarschuwt tegen bewegingsonscherpte. Bij een trage film, binnenfotografie, vallende schemer en andere situaties voor lange belichting geeft hij een seintje als er niet meer zonder bibberwaas uit de hand kan worden geschoten. Namelijk als bij ingeschakelde geprogrammeerde belichting de automatisch ingestelde sluitertijd te lang is. Een klein wonder, inderdaad. 't Is dan ook geen gewone camera. De Canon AE-1 Program is een systeemcamera met een razendknop brein. Een schitterend voorbeeld van de Canon filosofie. Geen techniek om de techniek maar techniek om het comfort.

Want wat dacht u van automatische belichting met sluitertijdvoorkeuze. De mogelijkheid van handbediening. Een helder zoekerbeeld door laser- instelglas. Zoekerinformatie via het LED-systeem. Verwisselbare instelglazen. Aansluiting voor power winder. 't Is nog lang niet alles. En 't is ook lang niet de enige Canon. Andere spiegelreflexen zijn de professionele F-1, de veelzijdige A-1, de succesvolle AE-1 en de volwaardige AV-1. Daarnaast de volautomatische autofocus camera's AF 35 M en AF 35 ML. En natuurlijk de meer dan 50FD-objectieven, de motor drives, de automatische flitsers, de fotoboeken, enzovoort.

Kortgezegd hoeft u eigenlijk alleen voor het filmpje om een ander merk dan Canon te vragen. Probeer het maar 'ns bij uw fotozaak. En begin met de uitgebreide brochures. **Canon**

BORSUMEFOTO BV, DE LASSO 4, 2311 GV ROELOFARENDSEVEEN, TELEFOON: 01711-8911

MET CANON MIST U NIETS

Aardenne niet geneigd is te zwichten voor actiecomités die wijzen op hun smalle beurs. Met één gascent kun je wel tien keer de ADM redderen — als je zou willen.

Zo onzeker als de gastarieven van de huishoudens de omvang van de export, het verbruik in het binnenland en de baten voor de schatkist zijn, zo onzeker is de nog niet opgespoorde voorraad aardgas die nog onder het vasteland en op het Continentaal Plat verborgen zit.

Over de 'zekere' en de 'waarschijnlijke' voorraad zijn de betrokkenen het ook niet eens. Gasunie en Rijks Geologische Dienst schatten de betekenis van erkende vondsten verschillend in (dat leidt tot een afwijking van een paar procent); een klein deel van de voorraad is niet verwerkt in Gasunie-cijfers omdat dat gereserveerd wordt voor eigen gebruik van de gasproducenten Shell, Esso en DSM. Dat leidt er, volgens directeur mr. drs. C.W.M. Dessens (Mijnwezen en Kolen, ministerie van Economische Zaken) toe dat de Rijks Geologische Dienst de bewezen en waarschijnlijke voorraad te zamen op 2111,1 miljard kubieke meter raamt en de Gasunie op 2008 miljard. (Stand op 1 januari 1982. De 'bewezen' voorraad is de voorraad die voor negentig procent zeker aanwezig is, de 'waarschijnlijke' ook wel 'niet-bewezen' voorraad is dat deel dat voor meer dan vijftig procent zeker aanwezig is.)

Maar dan komt nog het grootste meningsverschil tussen Gasunie en RGD: het meningsverschil over de 'nog te ontdekken' voorraad, dan wel 'speculatieve' voorraad. Dat gaat om meer dan een paar procenten. Dat gaat om meer dan tien procent van de voorraad, en wel 234 miljard kubieke meter. Dat is evenveel als ruim drie jaar produktie van het niveau van 1982. Het vertegenwoordigt nu een waarde van ruim honderd miljard gulden.

Volgens wéér anderen kan er, zo goed als zeker, nog veel meer worden ontdekt dan de 234 miljard kubieke meter die de Gasunie opgeeft. De opsporing van olie en gas staat, naar het oordeel van achttien geologen uit acht Westeuropese landen die zich verenigd hebben om hun kennis in stelling te brengen tegen de behoudende cijfers van oliemaatschappijen en de onwetendheid van politici, nog in de kinderschoenen. De geologen in het voorwoord op hun studie: 'De thans bekende wereldvoorraden van olie en gas komen in hoofdzaak voor in gesteenten uit de bovenste paar duizend meter van onze aardkorst. Alhoewel men technisch in staat is om tot een diepte van 8.000 à 10.000 m en meer te boren, is het zeer kostbare onderzoek van diepere gesteenten nog maar nauwelijks op gang gekomen en het totaal aantal boringen in Noord-West Europa van meer dan 6.000 m is dan ook zeer gering. Ook het onderzoek van de continentale platform-gebieden is in grote delen van de wereld beperkt tot zeer ondiep water van minder dan 100 m diepte. Slechts op enkele plaatsen zoals de Noordzee is de exploratie in water dieper dan 100 m op gang gekomen. (...) Onze kennis van de geologie van de diepere ondergrond is ook in relatief kleine landen als België en Ne-

derland soms nog verrassend onvolledig.' ('Olie en gas in het pre-Perm van West-Europa?', uitgave Belgisch ministerie van Economische Zaken, 1977.)

Dat zijn de bedenkingen van wetenschappers. Maar ook de man die als eerste verantwoordelijk is voor het tempo waarin dagelijks gas en olie onder Nederland wordt opgespoord, NAM-directeur drs. H. Hooykaas, is de jacht op ons aardgas nog lang niet voorbij.

Hooykaas, lid van de directie van Shell Nederland, in het blad van NAM-partner Esso: 'We zijn door een nieuwe seismische technologie, door een sterk verbeterde boorteknik en door de huidige economische situatie (energieprijs) in een nieuwe fase gekomen van onze speurtocht naar olie en gas. Wat vroeger niet kon, technisch wel te verstaan, en wat ook economisch niet haalbaar was, kan nu wel en is ook verantwoord geworden. We zijn aan een tweede ronde begonnen; een nieuwe fase met nieuwe mogelijkheden. En ik voorspel dat er daarna nog een derde ronde komt. (...) er zijn in ons land ook nog hele stukken die voor het eerst onderzocht moeten worden. (...) We gaan nu trouwens weer meer aandacht schenken aan Zuid-Nederland. (...) het zuiden en zuidwesten zijn vrijwel maagdelijk. In de héél diepe en zeer oude gesteenten willen we graag een kijkje nemen.' (Essobron, april 1981.)

De NAM-chef eindigt met een verzekering: 'Het is zeker dat we nog flinke hoeveelheden gas en ook wat olie zullen vinden. Onzeker is echter wáár.'

Adjunct-directeur Jean-Paul de Potter van de Belgische gasleverancier Distrigaz (voor een deel eigendom van Shell) uitte zich even optimistisch: 'Ik denk dat hoe dieper men boort, op des te meer gas zal men stuiten. Op vier- tot vijfduizend meter schijnen ontzettend grote hoeveelheden aardgas te zitten. In Oostenrijk is op die diepte al gas gevonden. Het is een kwestie van nieuwe technieken, waaraan nu wordt gewerkt. Daarom denk ik dat men zich voor de toekomst over de hoeveelheden aardgas en zelfs olie niet teveel zorgen hoeft te maken.' (NRC Handelsblad, 4 september 1980)

Irritatie

De Algemene Energieraad (AER) raakt steeds meer geïrriteerd door het feit dat haar slechts wordt toegestaan achter de feiten aan te hollen. De afgelopen herfst ging AER-voorzitter ir. A.P. Oele dan ook twee keer na of het politiek en financieel mogelijk gemaakt kon worden om een extern onderzoek in te stellen naar de betrouwbaarheid van de gegevens van de Rijks Geologische Dienst (RGD). Het verzoek werd twee keer afgewezen. Eén keer door toenmalig minister dr. J. Terlouw, één keer door diens toenmalige directeur-generaal voor Energie, drs. W.H.J. Tieleman.

Minister Van Aardenne kleineert, in antwoord op kamervragen, het streven naar externe controle.

Vraag van PvdA-kamerlid drs. A. van der Hek: 'Heeft de AER de minister verzocht het mogelijk te maken de betrouwbaarheid van de gege-

vens van de RGD te onderzoeken door middel van zogenaamde "spot-checks", te verrichten door een Canadees bureau?'

Antwoord van de minister: 'Nee, zij het dat het mij bekend is dat de AER zich erover heeft beraden om een extern bureau in te schakelen maar daar uiteindelijk van heeft afgezien.'

Inderdaad. De AER zag ervan af toen op voorhand bleek dat EZ het verzoek niet zou inwilligen.

Nu heeft de AER haar kritiek (en onmacht) verwoord in een advies aan de minister: 'In deze voorraadcijfers (de cijfers van de RGD — Red.) is geen rekening gehouden met wat (...) zal worden aangeduid als spekulatieve voorraden. (...) De Raad beveelt daarom aan dat de Rijks Geologische Dienst (...) ook een oordeel geeft over de omvang van de spekulatieve reserves.' (Advies, 12 november 1982.)

Dertig pagina's verderop komt de AER nog iets meer ter zake: 'In het voorliggende advies zijn de voorraadcijfers gehanteerd zoals die door de Rijks Geologische Dienst zijn verstrekt. Deze cijfers houden geen rekening met technologische vooruitgang in opsporings- en winningstechnieken. De Raad betreurt het dat een nadere evaluatie van de voorraadcijfers waarin deze aspecten zijn betrokken, niet heeft kunnen plaatsvinden.'

De AER vindt de veronderstelling 'dat er wellicht nog een paar honderd miljard m³ aardgas onder de Nederlandse bodem zullen worden aangetoond niet onredelijk'. De ontwikkeling van de techniek is — zoals de achttien geologen, NAM-directeur Hooykaas en Distrigaz-chef De Potter unaniem oordelen — van doorslaggevend belang. En de RGD laat juist die factor buiten beschouwing.

Het gaat niet om een peuleschil.

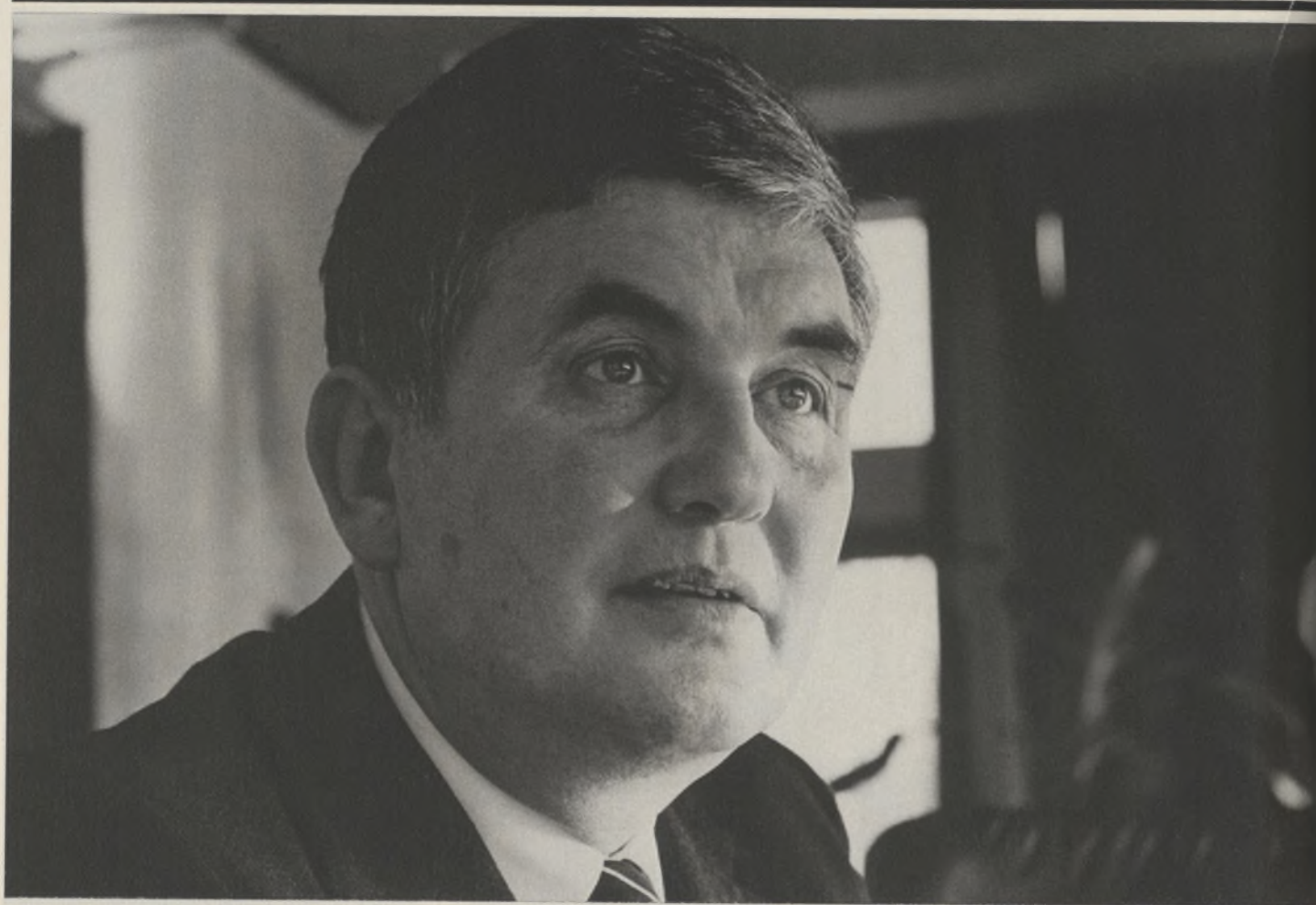
Als de betere techniek ook maar tot tien procent betere winningsresultaten leidt, dan stijgt de produktie met zo'n vijfhonderd miljard kubieke meter. Die hoeveelheid is toereikend voor meer dan tien jaar binnenlands verbruik (op het huidige niveau). '(Zie het kader 'Steeds langer aardgas' op pagina 17)

Verwarring

Elke keer als er buiten Economische Zaken om cijfers openbaar worden over de werkelijke omvang van de aardgasvoorraad, breekt er paniek uit op EZ. Wie klappt er nu weer uit de school, wat weten zij wat wij niet weten, vragen de topambtenaren dan panisch aan hun voorlichters, werkzaam op de afdeling Externe Betrekkingen, die van de weeromstuit cijfers beginnen tegen te spreken die allang in de eigen begroting zijn opgenomen. Vorig jaar oktober bij voorbeeld raakte de gaswereld in alle staten omdat het ANP verslag deed van twee bijeenkomsten: een jubileumbijeenkomst van Crooijmans Raadgevende Ingenieurs (waar hoofddirecteur ir. G. Kardaun vertelde dat de Gasunie verwachtte 'dat we vanaf nu nog voor een vijftig jaar aardgas' zouden hebben) en een bijeenkomst van de Groningse afdeling van Jong Management van de Nederlandse Christelijke Werkgevers (NCW) (waar NAM-directeur Hooykaas liet weten dat Shell en Esso vrijwel zeker waren van toe-

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

komstige vondsten van '300 à 400 miljard kubieke meter uit kleine gasvelden'.)

Dat zou betekenen dat de Nederlandse gasvoorraad toereikend is voor vijftig tot vijfenvijftig jaar. Dat gegeven werd meteen weersproken door een EZ-woordvoerder, die de voorraad toereikend verklaarde voor niet meer dan tweeëndertig jaar.

De woordvoerder kende de stukken niet die zijn minister in het najaar al naar de Staten-Generaal had gestuurd, want in de memorie van toelichting op de lopende begroting stond het al, op pagina 124, weliswaar omslachtig geformuleerd, maar niet voor misverstand vatbaar voor een gespecialiseerde woordvoerder: 'Vooral door de neerwaartse bijgestelde afzetverwachtingen blijft de eindreserve na de 25-jarige planperiode van het Plan van Gasafzet zich gunstig ontwikkelen (...) de verwachte eindreserve is voldoende voor 30 jaar binnenlands verbruik na de planperiode.'

En ook op EZ zal 25 + 30 vijfenvijftig zijn. Opgeschrikt door de officiële ontkenningen van EZ begonnen NAM en Gasunie verwarring te zaaien en de ANP-verslaggeving in discussie te brengen. Economische Zaken ging zover om de AER het verkeerde velletje van de uitgetikte tekst van Kardauns speech toe te sturen. De AER mocht kantje 5 ontvangen, terwijl Kardaun juist op kantje 6 concludeerde dat 'er gas voor Nederland is voor nog een hele lange tijd, vijftig, vijfenvijftig jaar' — los van gasimport en kolenvergassing. Als die meegeteld zouden worden is er nog gas voor een langere periode. Kar-

daun letterlijk: 'Dat zijn natuurlijk punten waardoor je dus een totale gasuitzet nog over heel wat jaren verder kunt uitbreiden.'

Directeur Dessens van de afdeling Mijnwezen en Kolen van Economische Zaken heeft nu met Gasunie, NAM en RGD afspraken gemaakt over een gecoördineerde presentatie van voorraadcijfers. Dessens, in een brief aan AER-voorzitter Oele: 'Zowel door de Gasunie, de NAM en EZ/RGD zal zoveel mogelijk hiervan gebruik worden gemaakt bij vragen daaromtrent gesteld teneinde onnodige misverstanden te voorkomen.' (Brief 21 oktober 1982).

Die 'misverstanden' zullen blijven opduiken omdat de rentabiliteit van de ene energiebron steeds afhankelijk is van de prijsontwikkeling van de andere energiebron. En omdat techniek niet stilstaat.

De nieuwste schatting van onze gasvoorraad is dan ook alweer binnen. Hij is afkomstig van de Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling (Oeso), waarvan ook Nederland lid is. In Oeso's jongste *World Energy Outlook*, dat zich baseert op 'bronnen die als betrouwbaar en goed geïnformeerd worden beschouwd', wordt de Nederlandse gasvoorraad geraamd op 2300 tot 2900 miljard kubieke meter. Dat is, volgens de maatstaven van de AER, toereikend voor een binnenlands verbruik gedurende drieënzestig tot achtentachtig jaar — dat is weer maximaal vijfentwintig jaar langer dan de AER zelf uitrekende.

Niettemin blijven de makers van het Nederland-

NAM-directeur H. Hooykaas

se gasbeleid sinds 1973 het idee van schaarste koesteren. Dat idee werd ingegeven door commerciële overwegingen — een schaars goed wordt duurder betaald dan een goed dat overdaag aanwezig is. Maar sindsdien is het idee van schaarste — ondanks stijgende voorraden — uitgegroeid tot een vastgeroest geloof, dat diep wortelt in het religieuze besef van de eindigheid der wereld.

Het is de tragedie van twintig jaar gaspolitiek dat de Staat der Nederlanden nooit maximaal munt heeft geslagen uit zijn bodemschat.

Vóór de oliecrisis werd het gas tegen een lage prijs uitgevent in contracten met een looptijd van drieëntwintig tot zesentwintig jaar. En ná de oliecrisis, toen olie voor Nederland bijna veertig procent duurder werd, werd de exportprijs van aardgas slechts traag aangepast. Nederland ontving daardoor tot en met 1981 maar liefst *48,1 miljard gulden minder* voor zijn gasexport dan met een flexibeler politiek (niet gebaseerd op de fictie van schaarste) mogelijk was geweest.

De exportcontracten zijn, door heronderhandelingen van regeringscommissaris mr. D.P. Spierenburg, nu in een aantal opzichten verbeterd. Maar ook Spierenburg moest anders onderhandelen dan hem lief was. Deze oud-permanent vertegenwoordiger van Nederland bij Navo en EEG zag zijn mandaat ingeperkt door de fictie van schaarste. Spierenburg: 'Als ik flinke por-

Persconferentie op 2 oktober 1980 over de aardgasprijzen. Links D.P. Spierenburg, rechts Van Aardenne (foto ANP)

ties extra gas had mogen verkopen, dan had ik een veel betere prijs kunnen maken dan nu. Maar in dat opzicht waren mijn handen gebonden. Ik stond in feite met mijn rug tegen de muur.' (*NRC Handelsblad* 3 oktober 1980.)

Uitverkoop

Spierenburg mocht in 1980 gaan heronderhandelen; hij mocht proberen te verbeteren wat in de eerste onderhandelingen, die bindend waren, fout was gegaan.

Eind jaren zestig had Nederland zijn bodemschat uitgevent met de mentaliteit van een platenverkoper die wil profiteren van een rage: in korte tijd zoveel mogelijk singletjes van John Travolta en Olivia Newton John slijten, maar de platenverkoper was erachter gekomen dat hij per abuis de fameuze Toscanini-serie 'The man behind the legend' tegen een spotprijs van de hand had gedaan. Of de klanten alsnog maar wilden bijbetalen.

Het onderhandelen van Spierenburg wordt eigenlijk ten onrechte aangeduid als heronderhandelen. Van onderhandelen was nooit sprake geweest. De staat der Nederlanden had nooit zelf met de potentiële afnemers gesproken. Dat liet zij over aan een BV van Shell en Esso: NAM-Gasexport. Dat had geleid tot de situatie dat Shell en Esso, samen eigenaar van de NAM, met zich zelf onderhandelden, want Shell en Esso hadden ook belangen in de buitenlandse

maatschappijen die Nederlands aardgas wilden afnemen.

Zo onderhandelde NAM-Gasexport met *Thyssengas*, dat tot de eeuwwisseling 140 miljard kubieke meter Nederlands aardgas afneemt. Maar Shell en Esso hebben elk een aandeel van vijftientwintig procent in Thyssengas.

Zo onderhandelde NAM-Gasexport met de *Deutsche Erdgas Transport Gesellschaft* dat tot de eeuwwisseling tweeënvijftig miljard kubieke meter Nederlands aardgas afneemt. Maar Shell en Esso hebben elk een aandeel van vijftientwintig procent in het Deutsche Erdgas Transport Gesellschaft.

Zo onderhandelde NAM-Gasexport met *Ruhr-gas* dat tot de eeuwwisseling 180 miljard kubieke meter aardgas afneemt. En Shell en Esso hebben elk een aandeel van 12,5 procent in Ruhr-gas.

NAM-Gasexport onderhandelde met *Brigitta Elverath Betriebswerke* die vijftig miljard kubieke meter gas afnemen. Brigitta is de Duitse evenknie van de NAM, want Shell en Esso bezitten elk de helft van Brigitta.

NAM-Gasexport onderhandelde met het Belgische *Distrigaz* dat 181 miljard kubieke meter aardgas afneemt. Shell en Esso hadden samen een aandeel van 33,3 procent in Distrigaz.

Tot in 1975 sloot NAM-Gasexport de contracten af met buitenlandse afnemers. Sindsdien zijn er geen exportcontracten meer gesloten.

Die unieke situatie dat onderhandelaars van particuliere oliemaatschappijen met zich zelf onder-

handelen over de prijs die ze overhebben voor een gedeeltelijk gemeenschapsbezit, inspireerde de Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in 1980 nog eens tot het in understatement gestelde commentaar: 'Het is niet ondenkbaar dat Shell en Esso in verband met hun belangen in die buitenlandse maatschappijen gebaat zijn bij een lage(re) exportprijs voor het Nederlandse aardgas.'

Voormalig NAM-onderhandelaar, directeur Inkoop en Export van de Gasunie, G.C. van de Wall, deelt dat bezwaar van belangenvermenging niet: 'Ik wil u wel zeggen dat de buitenlandse gasbedrijven dol- en dolblij waren dat er oliemaatschappijen waren die bereid bleken een nieuwe energiebron, aardgas, af te zetten en het risico te nemen, tegen de eigen olie in en tegen de kolen in. Het was een geweldige job die stond te gebeuren. Gasunie was een nieuwe eenheid, had geen ervaring met deze handel. Om die reden is gezegd dat het goed zou zijn om NAM-Gasexport op te richten. Dat zijn gedetacheerde mensen geweest van Shell en Esso, die die job voor Gasunie gingen doen, onder de beslissingsbevoegdheid van Gasunie.'

De te lage prijs

Zomer 1979 stond minister Van Aardenne (ook toen minister van Economische Zaken) voor de keus: gasexport abrupt stilleggen of via onderhandelingen een betere prijs voor het gas bedingen. Hij verkeerde in staat van alarm, want meer en meer bleek dat Nederland miljarden minder ontving dan redelijk was. Minister Lub-

De winst die Shell en Esso hebben geboekt op het Nederlandse aardgas behoort tot de best bewaarde financiële bedrijfsgegevens van ons land. Onderlinge vergelijking van wél openbare statistieken leidt echter tot ontrafeling van het geheim.

In nevenstaande grafiek hebben we de winst sinds 1974 in beeld gebracht. Ook in de voorafgaande jaren — het eerste aardgas stroomde in september 1951 de huizen binnen — werden op het gas winsten gemaakt, al waren die aanmerkelijk kleiner. Dat zien we in onderstaande tabel:

De gaswinst 1952-1973

(in miljoen f)	staat	oliezusters
1952-1962	110	110
1963	13	11
1964	13	12
1965	13	13
1966	29	14
1967	97	45
1968	220	102
1969	404	187
1970	600	300
1971	900	400
1972	1.200	600
1973	1.700	700

De gaswinsten worden gemaakt op een nationale bodemschat; vandaar dat de geheimzinnigheid al decennia ergernis wekt.

Alle afspraken omtrent de verdeling van de gaswinsten tussen de staat en Shell/Esso liggen vast in privaatrechtelijke overeenkomsten — en dus niet in openbare wetten. De werkgevers waren de eersten om hiertegen te protesteren. Zoals prof.ir. L.H. de Langen, directeur van de AKU (later Akzo), die meteen na het uitkomen van de aardgasnota van minister De Pous in 1962 'de grote geheimzinnigheid' wraakte: 'Het heeft mij bevreemd, dat in een tijd, waarin van de particuliere ondernemingen een grotere openheid wordt gevraagd (—) de Staat achterblijft.' (HVV, 2 november 1962). De AKU-werkgever was het eens met socialist die het gas beschouwden als 'een stuk volksvermogen van geweldige importantie en vond het 'merkwaardig dat dit niet bij de wet is geregeld'. (HVV, 17 januari 1964).

Reeksen economische experts zetten in hun vakblad Economisch Statistische Berichten ESB hun tanden in rekenexercities. De eerste was het PvdA-lid van de Eerste Kamer, de latere Rotterdamse burgemeester W. Thomasen. Het bevreemde hem dat de — geheime — contracten tot stand kwamen toen nog slechts een kwart van de gasvoorraad aan de buitenwereld was bekend gemaakt en becijferde de toekomstige winst van Shell en Esso op netto f 274,5 tot f 371 miljoen per jaar (ESB, november 1963).

Precies negen jaar later concludeert de student P.J. Molenaar van de Erasmus Universiteit dat Shell en Esso in 1972 al 523 miljoen gulden te verdelen hadden (ESB, november 1972). Zes jaar later stonden drie economen in ESB plechtig stil bij het feit dat naar hun becijfering de jaarlijkse winst van de oliemaatschappijen de één miljard gulden was gepasseerd (f 1111 miljoen in 1975; ESB, 19 april 1978). Weer vier jaar later toont de econoom drs. H. van der Laan met een keur aan cijfers over de gaswinsten vanaf 1975 aan, dat de bruto investeringen van Shell en Esso ver achterblijven bij hun gaswinsten (ESB, 27 januari 1982).

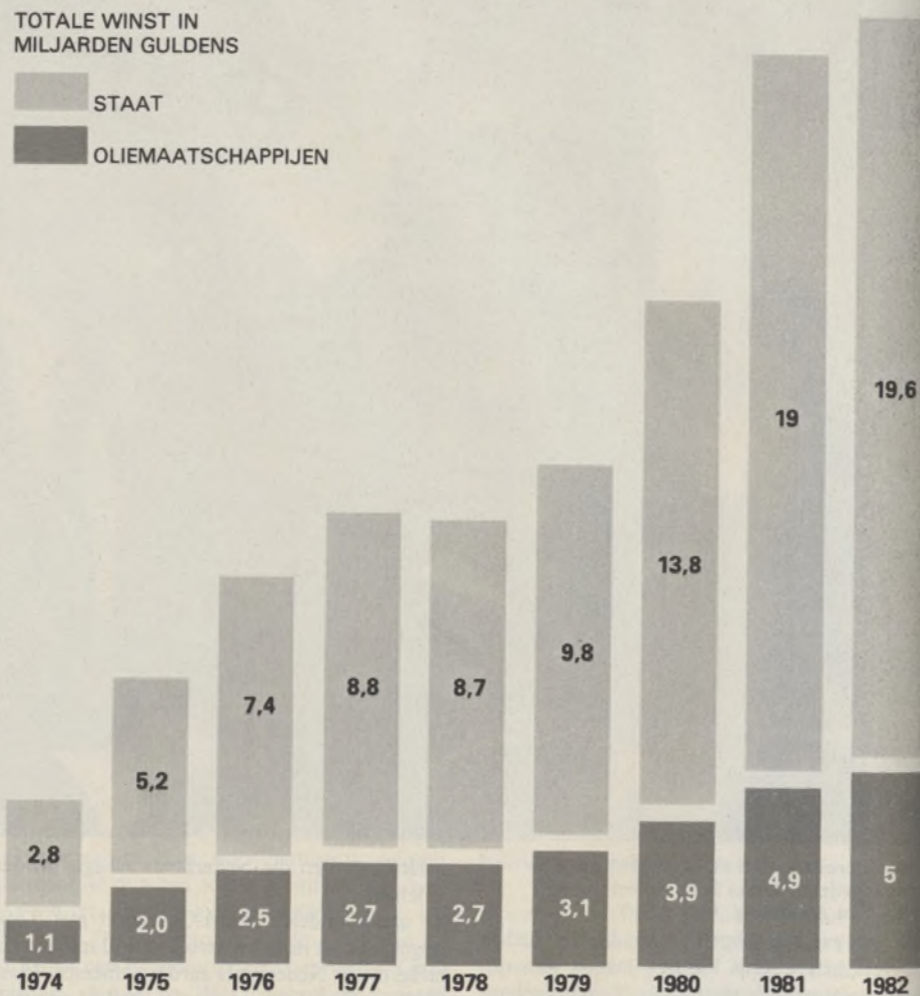
De gaswinst van staat en oliezuisters

De verdeling van de nettowinst op het Nederlandse aardgas, 1952-1982

TOTALE WINST IN MILJARDEN GULDENS

STAAAT

OLIEMAATSCHAPPIJEN

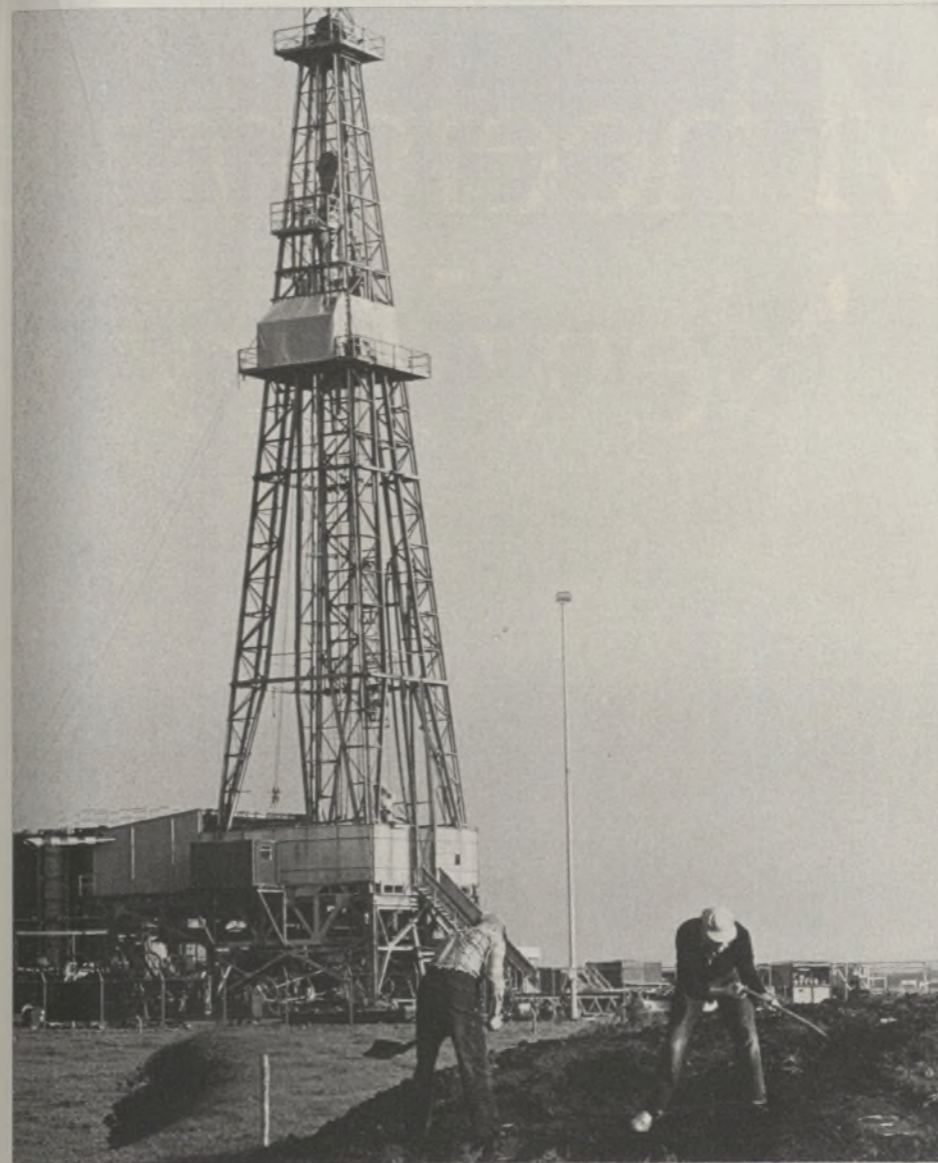
Eén man had al dit gecijfer reeds lang geleden voorzien: de hoofdcommentator van *De Telegraaf*. Die schreef eind 1964 al: 'Onverwachte rijkdom kan altijd tweërlei reactie oproepen. Men kan er zich over verheugen, ook al ontvingt de een meer dan de ander, men kan zich ook, door jaloezie gedreven, erover ergeren dat de ander een grotere portie krijgt.' (Telegraaf/NvdD, 1 december 1964). In plaats van jaloers toonde de commentator zich juist 'trots' over het feit dat de NAM (Shell/Esso) 'zo'n groot aandeel in de exploitatie heeft'. Evenmin jaloers toonden zich Shell/Esso en staat op elkaar. Die enkele keren dat hen iets ontviel, schatten zij de winst ruimschoots te laag.

In oktober 1975 erkende minister Lubbers — onder pressie van CPN-kamerlid Bakker — dat de oliemaatschappijen negentien procent van de schone winst opstrekten: in dat jaar 1300 miljoen gulden. In feite — zo wijst een berekening uit van drs. F.G.M. Wieleman, nu ambtenaar op de afdeling Energie van het ministerie van Economische Zaken — beliep het aandeel van de oliezuisters in 1975 geen negentien maar zevenentwintig procent, geen 1300 miljoen maar 2000 miljoen.

Bij de presentatie van het jaarverslag over 1979 verklaarde (toenmalig) president-directeur ir.

J.A. Montijn van Shell Nederland BV dat zijn bedrijf in de jaren 1970 tot en met 1979 in Nederland 7,3 miljard heeft geïnvesteerd, 'dat is dan rond vijftig procent meer dan onze gaswinst' (De Volkskrant, 7 maart 1980). De gaswinst van Shell zou dus rond de vijf miljard gulden hebben bedragen in die tien jaar. In zijn rapport 'Aardgasbaten' van januari 1982 komt drs. H. van der Laan, inmiddels ook werkzaam op het ministerie van Economische Zaken, tot de conclusie dat Shell geen vijf maar zes miljard heeft verdiend. In een ingezonden brief in *NRC Handelsblad* erkent president-directeur drs. A.C. Helfrich van Shell Nederland: onze winst was zes miljard (NRC, 12 februari 1982). Op basis van nog uitvoeriger becijferingen corrigeert de ambtelijke collega van Van der Laan, drs. F. Wieleman, beide getallen: in de jaren 1970 tot en met 1979 boekte Shell een netto winst van ruim zeven miljard. Sindsdien beperkt Shell zich tot de mededeling: 'De hoogte van de gaswinsten van de oliemaatschappijen is een steeds terugkerend onderwerp (...) Maar dit geld is goed besteed.' (Shell in Nederland in 1980, april 1981).

De verdeling van de gaswinsten tussen Shell/Esso en de staat loopt langs vele kanalen. Tot de oprichting van de Gasunie in 1964

Omgeving Schoonebeek

en de exploitatie van het omvangrijke Slochteren-gas lagen de zaken simpel. Tot dan ontving de staat naast de normale vennootschapsbelasting ook nog tien procent van het voordelig resultaat; de staat ontving zodoende rond de helft van de netto winst die Shell en Esso (samen NAM) op hun aardgasexploitatie verdienden.

Vanaf 1964 wordt het Groninger aardgas gewonnen voor rekening van een samenwerkingsverband tussen DSM (namens de staat, die praktisch alle DSM-winst krijgt doorgeschoven) en de NAM, in de verhouding 40-60. Als vennootschapsbelasting wordt 48 procent betaald over de netto opbrengst minus de royalty; deze royalty bedraagt 10 procent van de netto opbrengst minus de vennootschapsbelasting (dat wil zeggen: de vennootschapsbelasting bedraagt 45,38 procent van de netto opbrengst en de royalty 5,46 procent. Van de bruto winst blijft dus netto 49,16 procent over, waarvan DSM 19,66 procent krijgt en de NAM 29,5 procent). In totaal krijgt de overheid: 50,84 procent belasting plus royalty, plus 19,66 procent via DSM is samen 70,5 procent van de netto winst.

In 1972 verandert minister Langman de rege-

Gasunie krijgt de staat naast de vennootschapsbelasting in totaal de helft van de netto winst, veertig miljoen per jaar).

Is nu aan de hand van deze gegevens vast te stellen hoeveel miljard aan het Nederlandse aardgas wordt verdiend en door wie? Niet in het minst. De begrotingen van de overheid bevatten onvoldoende gegevens; de Gasunie blijkt net zo'n meester in het mengen en onder hoge druk zetten van allerlei gassoorten als in het weglaten van essentiële gegevens in haar jaarverslag. De omzet per soort binnen- en buitenlandse klant wordt nimmer vermeld, de inkoopprijs van het gas is een staatsgeheim, de cijfers over de gasexport deugen op geen stukken na als we ze vergelijken met die van het CBS, de prijs die enkele grote chemische concerns voor het gas betalen, is uiterst geheim en ga zo maar door.

Dank zij jarenlang monnikenwerk — bestaande uit het vergelijken van vele honderden statistieken en het doen van nauwkeurige schattingen — wist EZ-ambtenaar drs. Wieleman een vrij compleet beeld te geven. Zijn conclusies: de oliemaatschappijen verdienen véél meer aan het gas dan steeds is beweerd en aangenomen, en de staat ontvangt een veel lager percentage dan iedereen dacht.

Op de concessie-Groningen verdient de staat het meest: het steeg van 68,54 procent in de jaren 1966 tot en met 1972 tot 88,08 procent in 1981. Gerekend over alle gasconcessies en met meetelling van de winst via DSM en de Gasunie ontving de staat in 1966 67,8 procent van de netto gasbaten, in 1974 gestegen tot 70,9 procent en inmiddels verder geklommen naar 79,47 procent.

In totaal bedroeg de winst een netto bedrag van bijna 131 miljard; daarvan ging 100,5 miljard naar de staat en 30,4 miljard naar de beide oliemaatschappijen (inbegrepen een kleine 1,4 miljard die naar DSM ging en die niet naar de staat werd doorgeschoven).

De gegevens voor de grafiek zijn ontleend aan: 'De economische betekenis van Nederlands aardgas', drs. Frans G.M. Wieleman, Erasmus Universiteit Rotterdam, oktober 1982 (Institute for Economic Research, Discussion Paper Series, nr. 8218/G). Dit rapport vermeldt cijfers voor de jaren 1970 t/m 1980.

De cijfers over 1981 zijn ontleend aan een schriftelijke aanvulling van de auteur op zijn studie, de cijfers voor 1982 zijn door ons geschat (op basis van die voor 1981 en de Miljoenennota).

Voor de jaren 1952 t/m 1962 is de winst door ons geschat op jaarlijks tien miljoen gulden gemiddeld voor Shell/Esso en staat ieder (een indicatie geeft een ministeriële mededeling op vragen van het kamerlid Vondeling uit 1965, waarin als uitkering van de NAM aan de staat in de jaren 1948 t/m 1962 wordt vermeld 44,8 miljoen gulden; dit komt overeen met een resultaat voor de NAM van 448 miljoen; dat leidt tot een netto winst van ongeveer 225 miljoen, zoals Vondeling in zijn *Nasmaak en voorproef*, p. 62, vermeldt; in deze winst zit echter de winst op olie meegeteld).

De winst over 1963, 1964 en 1965 hebben we moeten schatten. Aan de hand van gegevens van Wieleman over de jaren 1966 t/m 1969 omtrent het winstpercentage en winstbedrag van de staat hebben we de cijfers geschat.

In de andere gasconcessies verdient de overheid minder: 68 procent als de staat (via DSM) deelneemt in de winning, en anders 50 procent. Daarnaast verdient de staat nog cijzen en royalties bij het verlenen van opsporingsvergunningen. En dank zij een deelneming van 10 procent in de Gasunie ontvangt de staat zijn deel van de winst van deze landelijke gastransporteur. De winst van de Gasunie is overigens kunstmatig beperkt gehouden tot tachtig miljoen gulden per jaar (dank zij de deelneming van DSM van 40 procent in de

„KLM heeft nu een weekendretour
New York voor f 799,-.“

„Dat ben ik ook kwijt als ik 10 keer
m'n auto laat vol gooien.“

Tot 24 maart van dit jaar heeft KLM een aantal unieke winter-aanbiedingen voor de U.S.A.

Waaronder een weekendretour New York voor nog geen 800 gulden. Vrijdagmiddag weg, de volgende dinsdagochtend terug op Schiphol.

En tegen datzelfde uitzonderlijk lage tarief vliegt KLM u ook voor zo'n lang weekend naar Chicago, New York's aartsrivaal in het hart van de Mid-West.

Terwijl u voor nog geen 1400 gulden een KLM-winterretour via Atlanta naar het zeldzaam milde klimaat van Florida hebt.

Zolang als u wilt, mits u maar reist op woensdagen en vóór 24 maart terug bent.

Bij alle KLM-reisagenten en KLM-kantoren kunt u boeken. Of een folder halen die u nader informeert over zowel de voorwaarden, als over de charmes van deze bestemmingen.

En wie nog gedetailleerder geïnformeerd wil worden, die maakt gebruik van KLM's Amerika Informatiecentrum op het Leidseplein in Amsterdam. Geopend: maandag t/m vrijdag van 10 tot 4 en op zaterdag van 9 tot 1 uur.
Tel.: 020-234853/491982. America, here we come.

Betrouwbaar in de lucht, betrouwbaar op de grond. **KLM**

bers, minister van Economische Zaken in het kabinet-Den Uyl, had namelijk in 1976 contracten goedgekeurd waarin Nederland genoeg nam met een te lage prijs per kubieke meter, een ongunstige verhouding tussen aardgasprijs en olieprijs (ons aardgas kreeg een waarde mee van vijftien tot hoogstens vijftig procent van de olieprijs — afhankelijk van het contract) en zelfs die ongunstige verhouding werd met vertragingen van tien maanden vastgelegd. Met andere woorden: de basisprijs van ons gas lag te laag, de mate waarin de gasprijs de olieprijs volgt was ongunstig en het tempo waarin het gas meesteeg met olie lag te laag.

Uit EZ-cijfers bleek hoezèer Nederland door de Lubbers-contracten werd benadeeld. Een doctorandus van de Erasmus Universiteit heeft de schade vorig jaar publiekelijk opgemaakt. (Zie: *De economische betekenis van Nederlands aardgas*, drs. F.G.M. Wieleman.)

Wat had Nederland ontvangen als de correcties, die Spierenburg in 1980-1981 in één keer wist aan te brengen, niet nodig waren geweest?

Dan had Nederland in 1970 tweehonderd miljoen gulden méér geïncasseerd; in 1971 vijfhonderd miljoen meer; in 1972 zeshonderd miljoen meer; in 1973 1,2 miljard meer; in 1974 7,3 miljard meer; in 1975 4,2 miljard meer; in 1976 4,9 miljard meer; in 1977 4,1 miljard meer; in 1978 2,2 miljard meer.

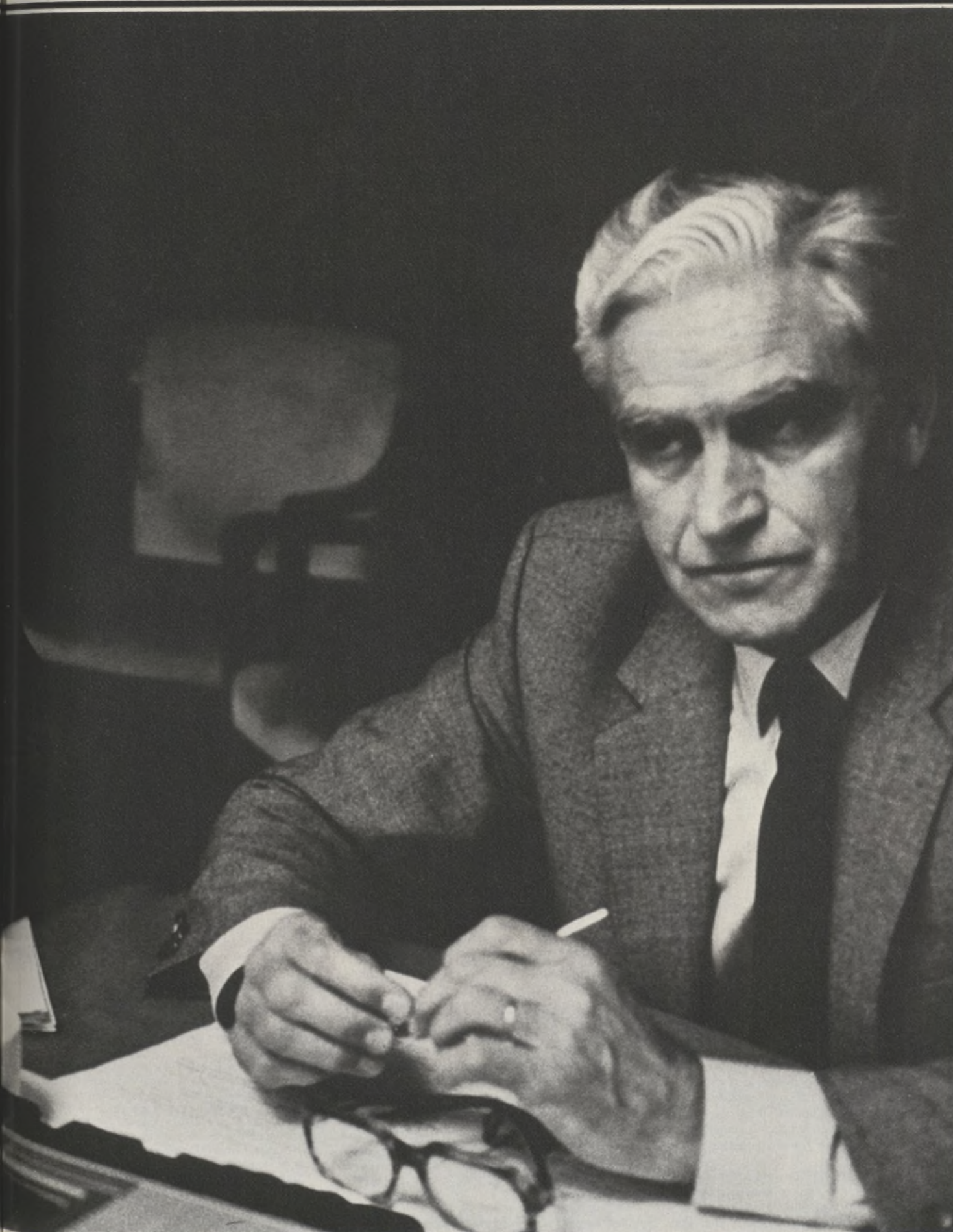
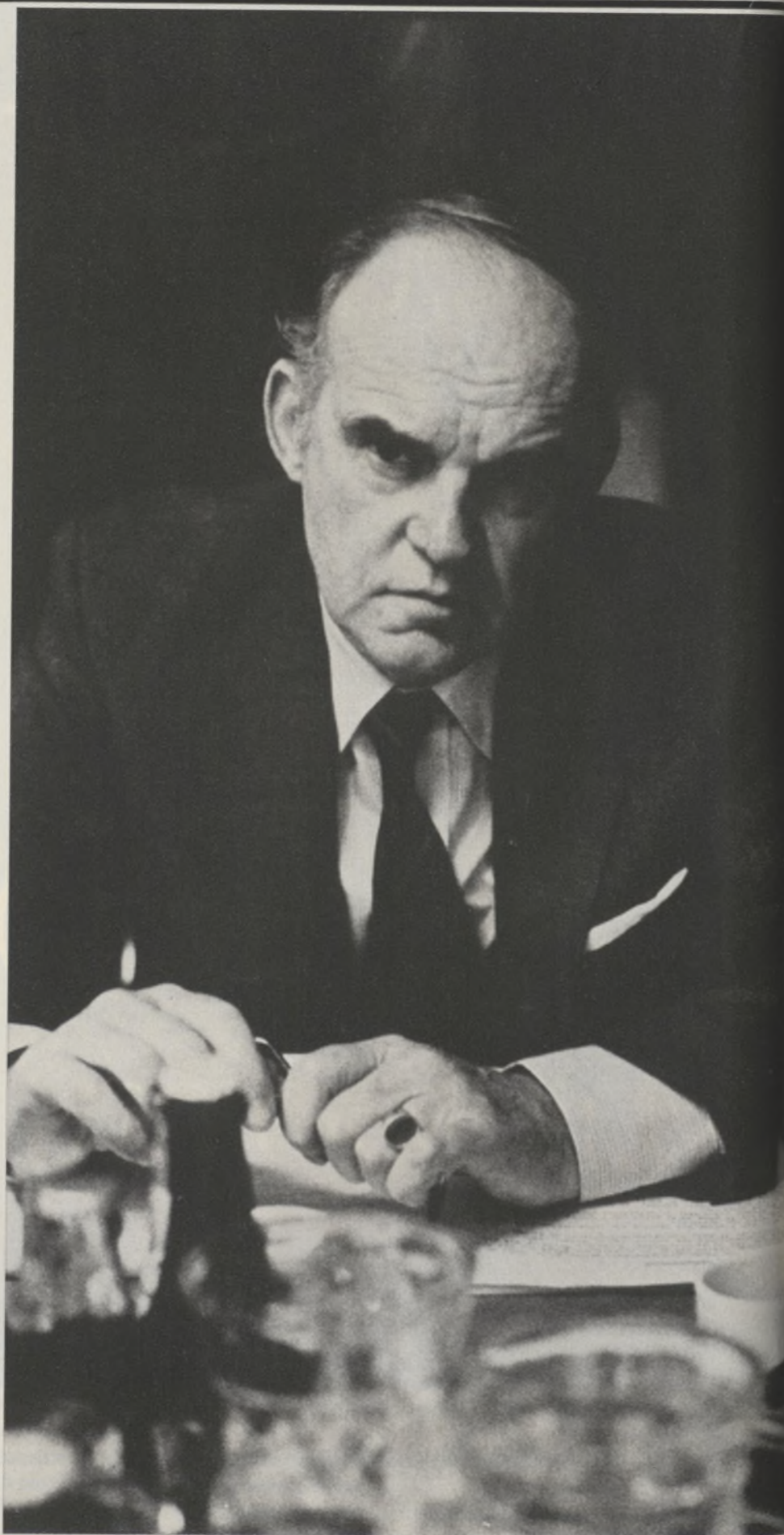
In negen jaar tijd 25,2 miljard te weinig voor ons exportgas (in de jaren 1979, 1980 en 1981 zou dat nadeel toenemen met nog eens 22,9 miljard).

Dat soort bedragen moeten minister Van Aardenne door het hoofd hebben gespeeld, toen hij in de zomer van 1979 voor de keus stond: of onmiddellijke stopzetting van de gasexport, of opnieuw onderhandelen met de afnemers — die daartoe niet verplicht konden worden.

(De cijfers van Wieleman worden door EZ niet bestreden. Op eigen initiatief en op basis van nieuw materiaal, door EZ verschaft, heeft hij wel enkele correcties aangebracht in zijn studie. Die hadden geen van alle betrekking op het achteraf berekende nadeel dat aan de oude contracten kleefde. Wieleman is nu werkzaam op het ministerie van Economische Zaken, bij de Directie Energie.)

Van Aardenne verkoos onderhandeling boven stopzetting van de export. Dat laatste was trouwens een theoretische mogelijkheid, hoewel Lubbers' Wet Aardgasrijzen die uitdrukkelijk opent. Maar stopzetting van de gasleveranties zou gelijkstaan aan oorlog binnen de EEG.

Gasunie-onderhandelaar G.C. van de Wall probeerde eerst nog resultaten te boeken die de minister konden bevredigen. Daarna startte minister Van Aardenne (VVD) persoonlijk een rondreis langs de cliënteel: resultaten boekte hij evenmin, hij begon de weg voor te bereiden voor partijgenoot Spierenburg, die een jaar zou onderhandelen: met Thyssengas in Duisburg, met Ruhrgas A.G. in Essen, met de Deutsche Erdgas Transport Gesellschaft in Stuttgart, Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk in Essen, Brigitta Elwerath Betriebswerke in Han-

G.C. van de Wall (links) en G. Kardaun (foto Bert Nienhuis)

nover, Distrigaz in Brussel, Gaz de France in Parijs, het Italiaanse staatsbedrijf Ente Nazionale Idrocarburi (ENI) in Milaan. Hij werd bijgestaan door directeur Gas drs. A.G. Egressy van Economische Zaken, E.Th. van Eupen van DSM-Aardgas en Lindenberg van de Gasunie. Op 1 oktober 1980 presenteerde minister Van Aardenne de resultaten in een brief aan de Kamer:

— de basisprijs wordt verhoogd tot 27,5 cent per kubieke meter, op dat moment gelijk aan de prijs van laagzwavelige stookolie;

— de gasprijs volgt daarna de olieprijs voor vijftienennegentig procent (was gemiddeld tachtig procent);

Het minimum wordt steeds minder. In deze grafiek brengen we het netto minimuminkomen (echtpaar met twee kinderen, inclusief vakantie- en kinderbijslag, per maand) in beeld en het deel dat opgaat aan woonlasten (huur, gas en licht).

In januari 1975 bedroeg dit minimum (omgerekend naar guldens van nu) f 1608,—, in januari 1978 f 1931,— en nu f 1741,—. Onder het kabinet-Den Uyl (1973-1977) is het minimum twintig procent netto verbeterd. Onder de kabinetten daarna is het minimum flink terugschroefd. Het minimum is nu 9,8 procent minder dan vijf jaar geleden. Dat is nog altijd meer dan het netto minimum uit 1975. Maar intussen zijn ook de vaste woonlasten sterk gestegen.

In 1975 ging gemiddeld 15,6 procent op aan die woonlasten (f 251,— in huidige guldens), in 1978 14,1 procent (f 273,—) en nu 22 procent (f 384,—).

Na aftrek van de woonlasten heeft de ontvanger van een minimuminkomen nu (toevallig) even veel 'vrij' te besteden als in 1975: f 1357,— in de maand (inclusief vakantie-toeslag en kinderbijslag). Ten opzichte van 1978 is er nu sprake van een terugval met bijna een vijfde (18 procent).

De belangrijkste oorzaak daarvan is de stijging van de gasprijs en het feit dat steeds meer mensen met een minimuminkomen noodgedwongen gebruik moeten maken van een centrale verwarming. Toen het CBS in 1974-1975 onderzocht welke inkomens hoeveel besteedden, bleken de huishoudens met een minimum slechts gemiddeld 656 m³ gas te gebruiken. Uit een recent onderzoek blijkt dat dit inmiddels is gestegen tot 2500 m³. In 1975 vergde de gasrekening gemiddeld f 35,— (guldens van nu) in de maand, nu is dat f 130,—, een reële stijging met 271 procent.

Dan gaat het hier nog om gemiddelden; 10 procent van de huishoudens op het minimum gebruikt minder dan 1350 m³, maar eveneens 10 procent gebruikt meer dan 4100 m³. Het gasverbruik heeft minder te maken met het inkomen dan met de leefomstandigheden (geen werk, dus de hele dag stoken; een moderne flat met gedwongen centrale verwarming — een schoorsteen ontbreekt, net als een individuele meter zodat zuinig doen nauwelijks helpt; buiten wonen in een vrijgelegen koud huis).

De huren zijn sinds 1975 eveneens sterk verhoogd, ook een gevolg van bewuste overheidspolitiek (de wettelijke huurverhoging was groter dan de inflatie). In 1975 ging gemiddeld f 188,— op aan huur, nu f 218,—, een reële

— de gasprijs wordt binnen vijf maanden aangepast aan de gewijzigde olieprijs (was tien maanden).

Spiereburg wordt benoemd tot grootofficier, het ondersteunende drietal tot officier of ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Geheim

De oude gascontracten waren geheim, de nieuwe zijn het ook. Zo hadden minister De Pous, de oliemaatschappijen, de Staatsmijnen en de Tweede Kamer het in 1961 gewild. De Pous op 4 oktober 1962: 'Publikatie van de exportcontracten is enigszins moeilijk, het gaat immers om particuliere overeenkomsten'. Zo is het ge-

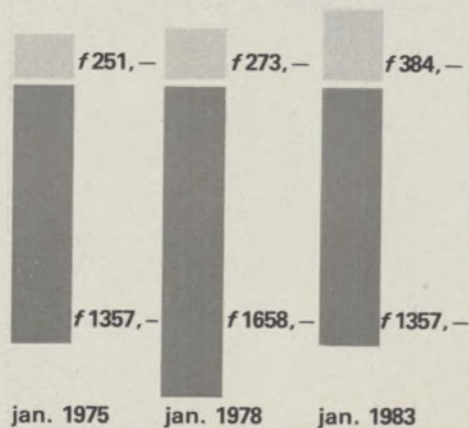
bleven. Het feitelijke resultaat van heronderhandeling is eveneens geheim. Ze liggen zelfs niet ter *vertrouwelijke inzage* voor kamerleden. Maar wát erover bekend is, roept vragen op of is in strijd met de feiten.

Spiereburg zei al tijdens de onderhandelingen, hij herhaalde het vorig jaar op 31 maart tijdens een Amsterdams symposium over energie, waar hij à titre personnel sprak: 'Tijdens de onderhandelingen hebben alle afnemers gevraagd om extra hoeveelheden gas. Op uitdrukkelijk verzoek van de Nederlandse regering heb ik deze aanvragen moeten afwijzen.'

Hoeveel vroegen de afnemers? Was dat zo veel

De woonlasten van de minima

De netto minimuminkomens en het deel dat opgaat aan huur, gas en licht, in guldens van nu, 1975-1983

WOONLASTEN
VRIJ BESTEEDBAAR INKOMEN

stijging met 16 procent.

Ook het elektriciteitsverbruik (dat — ondanks de recente daling — per saldo is gegroeid) is duurder geworden, van gemiddeld f 29,— naar f 36,— per maand per minimumhuishouden. Dat is een stijging van reëel 24 procent.

Tot slot: de daling van de netto minimuminkomens van echtparen met kinderen (die we tot hier bespraken) is geringer dan die van andere groepen op het minimum.

Bijstandsvrouwen met kinderen hebben de laatste vijf jaar het meest ingeleverd; hun uitkering is in januari 1983 liefst 12,2 procent in koopkracht gedaald ten opzichte van januari 1978; dat scheelt een bedrag van f 198,— per maand. Wanneer we daarbij optellen de f 111,— waarmee de woonlasten zijn verhoogd (gerekend in guldens van nu), dan blijkt de totale daling voor hen f 309,— te zijn. Na betaling van de woonlasten blijft van het netto minimum van de bijstandsvrouwen 23 procent minder over om van te leven dan vijf jaar geleden.

De recente acties van bijstandsvrouwen — 'vierhonderd gulden per maand erbij' — blijken gegrond.

De gegevens voor de grafiek zijn ontleend aan het CBS-werknemersbudgetonderzoek 1974/'75 en aan de gegevens over de netto bijstandsbedragen.

Uit dit CBS-onderzoek blijkt dat de minimuminkomens in januari 1975 gemiddeld f 22,— kwijt waren aan gas, f 18,— aan elektra en f 117,— aan huur. Het netto minimum, man, vrouw en twee kinderen, inclusief vakantie- en kinderbijslag bedroeg f 1003,08. Voor januari 1978 zijn deze bedragen: f 35,—, f 23,—, f 151,— en f 1477,60. Bij de bepaling van de kinderbijslag in 1983 hebben we gekeken naar: oudste kind zes tot twaalf jaar, jongste geboren na 1 januari 1983. De prijsindex stond in januari 1975 op 95,8 in januari 1983 op 153,6 (we hebben daarbij de index van december 1982 verhoogd met de gemiddeld per maand voor 1983 verwachte inflatie, aangezien het precieze januari-cijfer bij samenstelling van deze grafiek nog niet bekend was).

Het gemiddelde gasverbruik in 1975 kan worden afgeleid uit de CBS-statistiek; voor januari 1983 maakten we gebruik van gegevens uit het 'Centrum rapport — onderzoek naar de relatie inkomen en gasverbruik van gezinshuishoudingen', in opdracht van de Vegin, december 1980. Als mediaan-gemiddeld gasverbruik bij de minima vindt dit onderzoek 2300 m³, als rekenkundig gemiddelde 2500.

Anderen komen tot verdergaande conclusies. Een uitvoerige enquête van de Industriebond FNV en Konsumenten Kontakt ('Onderzoeksverslag woonlasten', juni 1981) komt op een gemiddeld gasverbruik van tegen de 2600 m³ per minimumhuishouden (als gemiddelde voor alle huishoudens vermeldt de Vegin 2950 m³).

Ook de huurlast kan in bovenstaande grafiek zijn onderschat. Door stadsvernieuwing, versnelde huurharmonisatie en andere oorzaken komen steeds meer minima in duurdere huizen terecht; hun huur stijgt daarvoor meer dan de gemiddelde huurverhoging zoals het CBS die signaleert. Uit het FNV/KK-onderzoek blijkt de gemiddelde huurlast van de minima geen f 218,— te zijn maar ruim f 250,— in 1981 (overeenkomend met ruim f 270,— nu).

Met de ook tot de woonlasten horende reinigingsheffing, waterzuiveringsheffing, rioolbelasting en onroerend goedbelasting (die de laatste jaren sterk zijn gestegen) is in het bovenstaande geen rekening gehouden, vanwege het ontbreken van gegevens over 1975. In 1980 waren de minima — blijkens het genoemde FNV/KK-onderzoek — 2,4 procent van hun inkomen (rond f 35,— per maand) kwijt aan deze bijkomende lasten.

Ook de elektriciteitskosten van de minima zijn wellicht onderschat. FNV/KK vinden voor de minima in 1981 een bedrag van ruim f 60,— per maand (nu f 67,—, bijna het dubbele van het in de grafiek verwerkte bedrag).

Bij de berekening van de inkomensachteruitgang van de bijstandsvrouwen keken we naar de kinderbijslag voor één kind (in 1978 f 164,58 per kwartaal, in 1983 — kind jonger dan drie — f 146,62). De maanduitkering bedroeg toen f 1237,06 en nu f 1419,35 inclusief vakantie- en kinderbijslag.

Woonlastenmanifestatie Den Haag, 1 december 1982

dat de binnenlandse gasvoorziening daardoor binnen vijftig jaar in gevaar zou komen? Welke prijs wilden zij toen betalen voor het Nederlands aardgas? Spierenburg is ervan overtuigd dat hij 'een veel betere prijs had kunnen maken dan nu' als hij meer had mogen exporteren.

De delegatie-Spiereburg stond toe dat de afnemers hun gecontracteerde hoeveelheden gas over langere tijd mochten afnemen; per jaar dus minder dan vóór de Spierenburg-onderhandelingen was afgesproken. Die concessie heeft ertoe geleid dat Nederland nu, jaar in, jaar uit, minder ontvangt dan was begroot. Dat is één oorzaak van de periodieke 'tegenvallers'. EZ-ambtenaren beschouwen deze concessie van Spierenburg als dé oorzaak van tegenvallende aardgasbaten. De ambtenaren in hun *Nota aan heer Minister*: 'Deze faktor is de hoofdschuldige voor de grote batentegenvallers in het recente verleden.' (12 juli 1982, EG/168/82.) De buitenlandse afnemers, die veelal na de Nederlandse afwijzing van ruimere export Russisch gas bestelden, blijken sindsdien het Nederlandse gas meer en meer als voorziening in nood te zien. Ze nemen het niet, zolang ze het niet hard nodig hebben. Minister Van Aardenne schreef de Kamer dat de afnemers 'in beginsel toegestaan is de met hen contractueel vastgelegd volumina over een langere periode af te nemen. Dit is bereikt door de einddatum in de contracten een beperkt aantal jaren op te schuiven.' Die passage heeft ertoe geleid dat parlementariërs menen dat er nieuwe einddata zijn vastgesteld. Topambtenaar Egressy van de Directie gas meldt dat per contract een jaarlijks minimum is vastgesteld dat men verplicht is af te nemen. De praktijk is echter anders, getuige het vertrouwelijke EZ-stuk: 'Conjunctuur, relatieve energieprijzen en toenemende concurrentie met andere gassoorten hebben het Nederlands gas teruggedrongen tot de contractuele minimumhoeveelheden of soms zelfs daaronder.'

De buitenlandse gasdistributiebedrijven en elektriciteitsproducenten nemen kennelijk soms minder af dan waartoe ze verplicht zijn. Op die manier bepalen zij de hoogte van de Nederlandse aardgasbaten. Hun nukken zorgen voor onze tegenvallers.

Een bron binnen EZ bevestigt dat dit praktijk is geworden. Van Aardenne heeft er zelf de deur wagenwijd voor opengezet. Hij schreef op 1 oktober 1980 al: 'Deze verlenging van de duur van het contract en de voorwaarden waaronder zijn nog onderwerp naar nadere studie.' Topambtenaar Egressy laat weten dat die studie nimmer is afgerond en dat de voorwaarden nog steeds niet zijn geformuleerd. Niettemin nemen de afnemers reeds af wat hún goeddukt.

Transportkosten

Spierenburg deed indertijd buitengewoon opgetogen over de uniforme prijs die hij had weten vast te leggen. Spierenburg: 'De vaak belangrijke prijsverschillen tussen de buitenlandse afnemers, die voordien bestonden en die ons vaak zijn verweten, zijn verdwenen. Er bestaat dus

geen discriminatie meer binnen de kring van afnemers van gas in Europa. Zij betalen aan hun landsgrenzen *allen dezelfde prijs*.' (Amsterdam, 31 maart 1982.)

Met andere woorden: Italië zou aan de Frans-Italiaanse grens evenveel voor het Nederlandse aardgas betalen als Frankrijk aan de Belgisch-Franse grens of België aan de Nederlands-Belgische grens. Nederland betaalt de kosten van transport tot aan de landsgrens van de afnemers, door een korting op de prijs toe te staan. In de woorden van Van Aardenne: 'Voor de afnemers in Italië en Frankrijk die — net als de andere afnemers — het gas aan de Nederlandse grens geleverd krijgen, is bij de prijsvaststelling rekening gehouden met de kosten die deze afnemers hebben voor het gastransport naar hun eigen land.' (Brief aan de Kamer, 1 oktober 1980.)

Waarom zou de leverancier Nederland de volledige transportkosten voor zijn rekening moeten nemen? En is het waar, dat het prijsverschil tussen de verschillende contracten alleen wordt verklaard uit de kosten van transport?

De korting voor transport van het Italiaanse Staatsbedrijf ENI is sinds 1974, sinds de Spierenburg-onderhandelingen, alleen maar toegenomen. In 1974 betaalde Italië precies 1,07 cent minder per kubieke meter dan de Bondsrepubliek voor het Nederlandse gas; in mei 1980 1,57 cent; in januari 1981 2,7 cent minder dan het Duitse Thyssen-gas, in oktober 1981 — toen de nieuwe Spierenburg-contracten definitief in werking traden — betaalde Italië 6,5 cent minder dan Thyssen; in mei 1982 5,2 cent minder. De korting is dus ook ná Spierenburg blijven schommelen en per saldo in centen toegenomen. (Bron: Notitie Nederlandse Gasunie, van: CI/EP (T. Ebels), 18 juni 1982.)

Hoe verklaart directeur Gas van EZ, Egressy, dat deze transportkorting, na Spierenburg, twee keer groter werd?

Egressy: 'Ja, nou, dat, nou goed, ja, nu begrijp ik het, dan zouden we moeten, kijk... daar heb ik nou geen zin in. Ik wil best Italië uitleggen, want daar gaat het uiteindelijk om, en ik denk dat u ongelijk hebt. Ik heb die cijfers niet.'

De presentatie van de resultaten van Spierenburg is vlekkeloos — zolang de feiten geheim blijven.

Hoofddirecteur Kardaun van de Gasunie verklaart wél waarom transport naar Italië duurder is dan transport naar België, maar geeft evenmin uitleg voor het oplopen van die korting: 'Bij het Italiaanse contract moet je dus meerekenen de transportkosten vanaf de Nederlandse grens, tot Italië. Dat is natuurlijk een heel end. Het is ook een duur transport, want je moet door Zwitserland en dat kost ongeveer vier keer zoveel per kilometer als het transport naar Duitsland, je moet door de Alpen, je moet tunnels graven en die zijn duur. Dus dat is het verschil.'

De tunnels liggen er sinds 1973. Spierenburg ondervond de grootste moeilijkheden tijdens zijn onderhandelingen met de Duitse elektriciteitscentrale VEW (Vereingede Elektrizitätswerke Westfalen) in Dortmund, een on-

A.G. Egressy, directeur Gas van EZ

derneming die voor iets meer dan vijftig procent in handen is van de lokale overheid en voor de rest van het Duitse verzekeringswezen, staal-, kolen- en oliekapitaal. Dat bedrijf krijgt elk jaar vier à viereneenhalf miljard kubieke meter aardgas uit Nederland, van de Gasunie, de combinatie Amoco/Dyas (SHV-concern) en Placid. (Kamerstuk 16.400, nr. 109.) Met dat gas wekt VEW de helft van zijn stroom op.

Spierenburg stak een halfjaar van zijn tijd in de VEW-onderhandelingen — bijna net zoveel tijd als in alle andere onderhandelingen te zamen. Hij boekte er het slechtste resultaat: VEW gaat nu niet en in elk geval tot 1988 niet de prijs betalen die Spierenburg elders wist te bedingen. Van Aardenne keurde het onderhandelingsresultaat niettemin goed, de minister toonde plot-

seling consideratie met de elektriciteitsstarieven van huishoudens, zij het Duitse huishoudens. Van Aardenne: 'Normale toepassing van de nieuwe Nederlandse exportprijsformule zou de elektriciteitsprijzen van VEW aanmerkelijk hebben verhoogd, waardoor zij vrijwel zeker veruit de hoogste prijzen in Duitsland zouden zijn geworden.' (Kamerstuk 16.400, nr. 109.)

VEW betaalt nu bijna tien cent minder per kubieke meter dan de andere Duitse afnemers. (Notitie Gasunie, 18 juni 1982.)

Wat kost Nederland dit jaar vierhonderd miljoen gulden. Een gegeven dat tot dusver geheim bleef.

Het verlies werd genomen, zo werd gezegd, in ruil voor elektriciteitsleveranties in de toekomst (Van Aardenne: 'vanaf 1990 tot in beginsel 2000 gratis elektrisch vermogen') aan Nederland, en in ruil voor orders voor de noodlijdende Nederlandse ketelbouw die de VEW-centrale geschikt

zou mogen maken voor verbranding van steenkool.

Met die twee argumenten wordt tot nu toe het VEW-contract verdedigd. Ze zijn niet steekhoudend.

In de allereerste plaats lijkt de levering van elektriciteit niet gegarandeerd, doch slechts in beginsel overeengekomen, in de tweede plaats wordt die elektriciteit niet gratis geleverd, want hij kost Nederland dit jaar al vierhonderd miljoen, en in de derde plaats heeft Nederland die elektriciteit helemaal niet nodig. In het jongste Elektriciteitsplan, waarin de raad van commissarissen van de SEP aangeeft hoeveel elektriciteit Nederland nodig heeft en kan produceren, (januari 1983), staat dat Nederland in 1990 een overschot aan elektriciteit zal hebben van eenentwintig procent. Los van het VEW-contract. Als daar de 600 megawatt die VEW per jaar zou

leveren bijkomt, groeit het overschot tot zesentwintig procent. (Overschot is hier ook echt overschot. De reservecapaciteit voor noodsituaties — groot negentien procent — is niet meegeteld.)

De Nederlandse elektriciteitsbedrijven moeten zelf zorg dragen voor de steenkool — moeten die ook betalen — waarmee de VEW de overbodige stroom zou opwekken.

En hoe betrouwbaar is de toezegging dat Nederlandse ketelbouwers de VEW-centrale mogen ombouwen?

De directeur Gas Egressy van EZ, lid van de Spierenburg-delegatie, vervalt opnieuw in onafgemaakte zinnen: 'Ja, ik denk dat je dan in jurisprudentie terecht komt, met alle respect, zodra er een bevoegde handtekening onder staat, ik ben geen jurist hoor, maar VEW zegt toe dat, indien de Nederlandse leveringsvoorwaarden concurrerend zijn, de orders bij de Nederlandse in-

dustrie geplaatst zullen worden. VEW voelt zich bijna steeds er moreel toe verplicht.'

Maar elk bedrijf zegt toe dat ze de orders zal plaatsen bij een ander bedrijf dat met een concurrerende prijs, dat wil zeggen lagere prijs komt.

Egressy: 'Túrlíjk. Is altijd zo.'

De ambtenaar-onderhandelaar had zich het gehakkel kunnen besparen.

Op 22 januari 1982 bevestigde een woordvoerder van EZ al dat 'de tegenorders niet contractueel vastliggen. Wanneer de orders in het geheel niet doorgaan zullen door Economische Zaken geen juridische stappen worden ondernomen, omdat er geen keiharde afspraken met VEW zijn gemaakt op dit punt.' (Financieel Dagblad).

Het Holec-concern, RSV/Vlissingen en Stork Kab in Hengelo, voor de gelegenheid verenigd in de Centrale Bouw Combinatie, dachten de één miljard aan orders voor de ombouw van de VEW-centrale in de wacht te slepen. Ze geloven daar nu niet meer in. Tijdens een hoorzitting in de Tweede Kamer noemde Holec-president Smit de bewuste Spierenburg-afpraak 'een rubberen paragraaf'.

Topambtenaar Egressy brengt treffend onder woorden dat Spierenburg geen eigen beleid heeft gemaakt en dat Economische Zaken, in de persoon van Egressy, de onderhandelingen dicteerde. Egressy: 'Ik kan misschien te vleiend zijn voor Spierenburg, maar laat ik het maar wel zeggen, ik méén het: het knappe van Spierenburg is dat het een man was die gemandateerd was door het kabinet en die dus precies wist wat hij kon en wat hij niet kon. En twee, het is een buitengewoon bekend man. Ondanks dat alles wenste hij niet iets te doen waarvan hij zei: deze Egressy denkt daar anders over, die staat er niet achter. Het knappe van hem is dat ie, ondanks zijn toch vooraanstaande, machtige positie, nooit iets zonder mij heeft gedaan, niets zou doen zonder dat Egressy daarmee instemde.'

Ambtenaar Egressy, die nu dagelijks toezicht dient uit te oefenen op de Gasunie, mag binnenkort overstappen naar dezelfde Gasunie, om er over enige tijd de post van algemeen directeur Financieel-Economische Zaken te bezetten.

Het gasmuntje

'Geen stookkostenverhoging, wij eisen van de regering bevestiging van de aardgasrijzen, verlaging van de prijzen van huisbrandolie.' Was getekend: C.J. Hartog, Stuyvesantstraat 4 twee hoog en Heer Foppen, Overtoom 169 drie hoog. Handtekeningenacties leidden het laatste jaar tot dubbele postverwerking bij gemeentelijke gasbedrijven en de Vegin.

In 1982 werden vijftienduizend Nederlanders wegens wanbetaling afgesloten van het gasnet. Vijftienduizend huishoudens zonder gas is veel, maar niet meer dan 0,3 procent van het totaal aantal aansluitingen — en de meesten zijn binnen een paar dagen weer aangesloten. Niettemin overwegen enkele gemeenten de gaspenning weer in te voeren — het muntje, te koop bij de kruidenier, dat vroeger, in de gasmeter geduwd, een afgepaste periode gas verschaft.

'De ontwikkelingen in de moderne elektronica en die in het betalingsverkeer — betaalpasjes, credit cards en dergelijke — sluiten herintroductie van de gasmeter op moderne leest niet uit,' schrijft de Amsterdamse wethouder P. Jonker in een recente nota over het Gemeente Energiebedrijf.

'Wat willen jullie nu eigenlijk? Oproer?' schreeuwde een Amsterdamse bezoeker de kamerleden van de Vaste Commissie voor Volksgezondheid toe, tijdens een afgeladen hoorzitting, begin december. Politie voor de deur, maar het oproer speelde zich binnen af.

'De mensen nemen het niet langer. Nu kunnen jullie nog kiezen: maatregelen treffen zodat we redelijk kunnen wonen of straks naar de ME grijpen om de onrust neer te slaan,' hield één van de met bussen aangevoerde bewoners de volksvertegenwoordigers de beperkte keuze voor.

Zijn woorden werden een dag lang in net zulke dwingende toonaarden herhaald.

Door voorzitter De Jong van de Amsterdamse Federatie van Woningbouwcorporaties: 'Als het beleid dat deze regering wil, wordt doorgezet, kunnen wij volgend jaar kiezen tussen oorlog met de rijksoverheid of met de bewoners. Nou, dan kiezen wij voor strijd met de overheid.'

Door algemeen-directeur Stassen van het Nederlands Christelijk Instituut voor Volkshuisvesting (NCIV), waarbij 360 woningcorporaties zijn aangesloten: 'De ongenueerde kreet (van politici) dat de mensen meer moeten overhebben voor het wonen, kan rustig worden vervangen door de eis dat de overheid meer over moet hebben voor het wonen van zijn burgers. Waarom zou de overheid meer recht hebben om zich te verschuilen achter "budgettaire problematiek" dan de minima om zich te beroepen op de onmogelijkheid om de eindjes aan elkaar te knopen?'

Het percentage van het inkomen dat mensen moeten besteden aan huisvesting — voordat ze voor huursubsidie in aanmerking komen — wordt verhoogd. De individuele huursubsidie hield in het verleden steeds rekening met het koopkrachtverlies van bewoners: als het inkomen van de laagstbetaalde daalde, steeg zijn huursubsidie; dat mechanisme is stilzwijgend afgeschaft. De huren van nieuwe woningen zijn extra verhoogd. Lagere huren in verbeterde oude stadswijken worden sneller opgetrokken dan voorheen. En bovendien worden alle huren nog eens verhoogd — 'trendmatig'. Elke maatregel op zich zal leiden tot verhoging van de maandelijkse huur met een enkel tientje tot meer dan honderd gulden.

Als...

Als de Kamer, ondanks het kleine oproer tijdens de hoorzitting, akkoord gaat met de plannen van het kabinet.

Het kabinet-Lubbers weet wat het wil: een breuk met het verleden. Alle kabinetten, ongeacht de politieke kleur, accepteren, sinds de Tweede Wereldoorlog, een verantwoordelijkheid van de staat voor de huisvesting van de

burgers. Die verantwoordelijkheid wordt nu niet meer aanvaard. Minister van Financiën Ruding zei het onlangs zó, op een bijeenkomst van aannemers: 'De ingeslagen weg is een doodlopende weg. Herstel van de woningbouw kan niet, en moet naar mijn mening ook niet komen van de overheid. De lasten van de volkshuisvesting worden ondraaglijk.'

Ondraaglijk voor de overheid.

Maar niet minder ondraaglijk voor de laagstbetaalde huurders.

Dat is een rechtstreeks gevolg van de Spierenburg-onderhandelingen. Want daar werd iets vastgelegd dat verregaande consequenties heeft voor de woonlasten van C.J. Hartog, Stuyvesantstraat 4, twee hoog en Heer Foppen, Overtoom 169, drie hoog.

Spierenburg heeft namelijk aan alle buitenlandse afnemers beloofd, dat de gemiddelde prijs die zij voor het Nederlandse gas betalen (afgezien van de kosten van transport) nooit hoger zal uitvallen dan de gemiddelde prijs die Nederlandse afnemers betalen.

De consequenties van die afspraak reiken tot in elk Nederlands huishouden. Want de verschillende Nederlandse afnemers betalen niet allemaal hetzelfde tarief: de industrie betaalt weinig en daarom moeten de huishoudens veel betalen — om het binnenlands gemiddelde op het peil van het buitenlands gemiddelde te houden.

De consequenties van die afspraak zijn nooit duidelijk uit de doeken gedaan.

Uit de stukken blijkt hoezér de Nederlandse industrie al jaren wordt geholpen — ver voordat de commissie-Wagner zijn nieuw industrieel élan afkondigde.

De industrie

Het is van begin af aan de bedoeling geweest om de nationale bodemschat in te zetten voor versterking van de industrie en van, wat genoemd wordt, creatie van werkgelegenheid. Minister dr. J. de Pous schreef het al in 1962 in zijn Aardgasnota: 'Een alternatieve (naast verwarming van huizen — VN) mogelijkheid voor het gebruik van aardgas op de binnenlandse markt is het gebruik als grondstof voor chemisch-industriële doeleinden (...) Of het gebruik van aardgas voor dit doel (...) aantrekkelijk zal zijn, zal met name afhangen van de prijs waarvoor aardgas voor dit doel ter beschikking kan worden gesteld.' De prijs van het aardgas zou 'zeker beduidend lager (worden gesteld) dan de prijs, welke het gas in de openbare voorziening kan opbrengen'.

De Pous introduceerde een 'aardgaspotje', waaruit tot op de dag van vandaag in elk geval vier bedrijven hun gas krijgen: *Aldel* (Aluminiumindustrie Delfzijl: helft Hoogovens, 16,6 procent Shell, een derde Alsuis — een Amerikaans-Zwitsers bedrijf); *Akzo Zoutchemie*; *Hoechst-Vlissingen* (Duits chemisch bedrijf) en *Natronchemie* (een vestiging van het Belgisch chemisch bedrijf Solvay, de chloorzuurvestiging in het Limburgse Linne-Herten).

Deze vestigingen betalen nu vijf cent per kubieke meter aardgas. In het begin was dat 3,1 cent en dat wordt het in 1986 weer, zoals inmiddels

'Het wolkje rook veranderde geleidelijk van vorm. En dreef zacht en geurig weg.'

Menig buitenstaander trekt de wenkbrauwen fronsend op, als een kenner het heeft over z'n La Paz Cherie.

Toch hebben die soms dichterlijke ontboezemingen een heel duidelijke oorsprong.

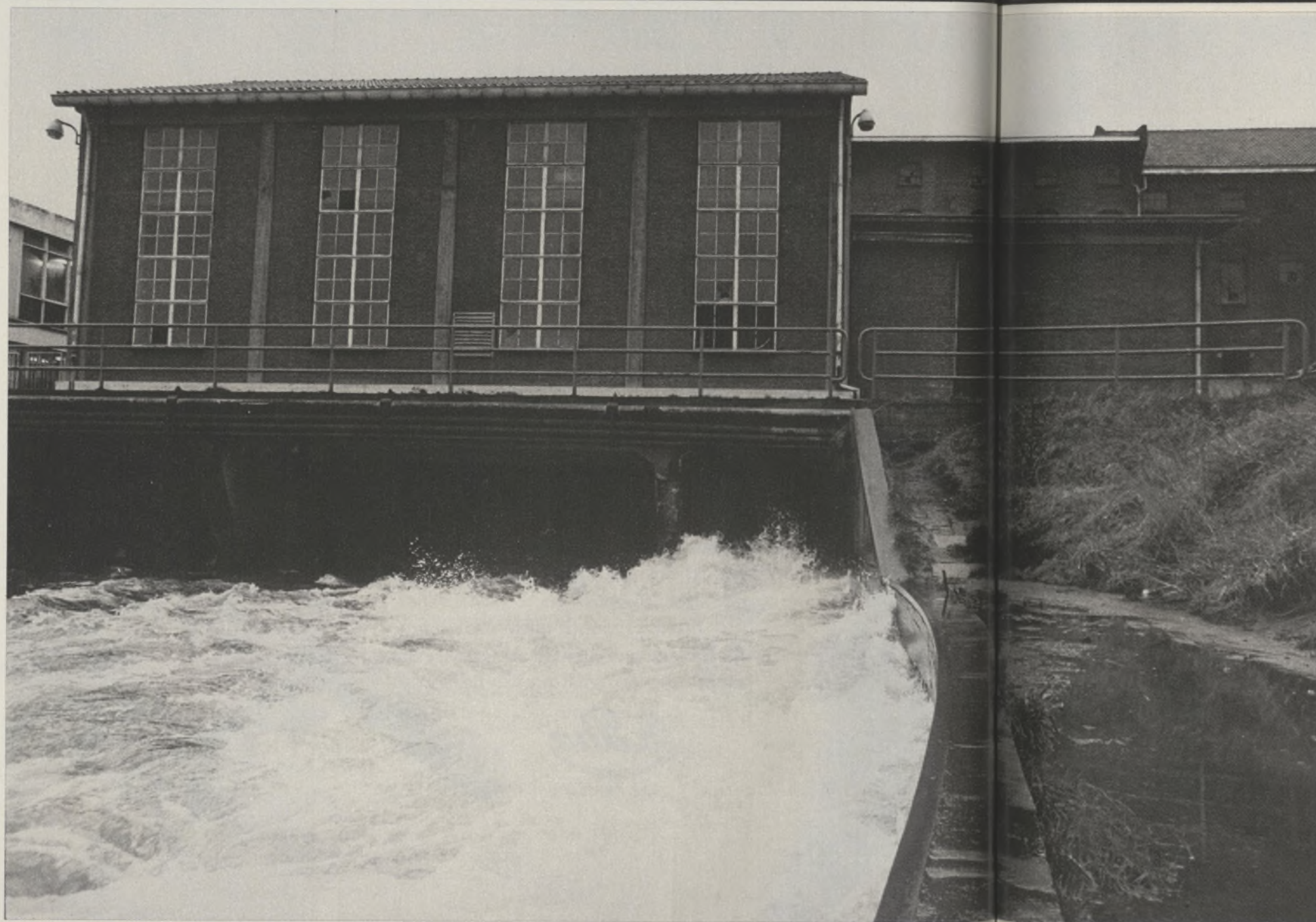
De melange van tientallen tabaksoorten. De tekening van tropische natuur in het matglanzende Besuki dekblad. De zachte, geurige prikkeling van de zintuigen.

Dat alles mondt uit in rookgenot met een geheel eigen karakter. Van een Cherie met de signatuur van La Paz.

La Paz

Cigarros Autenticos

Waterkrachtcentrale in Roermond, buiten gebruik

tussen EZ en de fabrikanten is afgesproken. Maar sinds de introductie van het 'potjesgas' zijn nog drie groepen uitgezonderd van de rest van de industriële afnemers: de tuinders, de elektriciteitscentrales en de producenten van stikstof.

De prijzen voor de tuinders zijn, onder druk van EG-commissaris mr. Frans Andriessen, het laatste jaar snel opgetrokken. Vorig jaar betaalden de tuinders nog 7,5 cent minder per kubieke meter gas dan de rest van de industrie. Nu is dat nog maar vier cent minder.

Elektriciteitscentrales krijgen het gas ook iets goedkoper dan de rest van de industrie, namelijk drie cent.

En dan blijkt er nog een vierde categorie van bedrijven te zijn die goedkoop gas krijgt. Een woordvoerder van Economische Zaken maakte in een SER-vergadering melding van een speciaal tarief voor *stikstofproducenten*. Dat zijn fa-

brieken die ammoniak en kunstmest produceren. Het gaat om: de *Nederlandse Stikstof Maatschappij* (honderd procent eigendom van Norsk Hydro, een Noors bedrijf), *Ammoniak Unie*, *Stikstof bindingsbedrijf SBB*, *Mekog* (voorheen vijftig procent Shell en vijftien procent DSM, nu honderd procent DSM) en *Esso Chemie* (honderd procent Esso). Deze vijf stikstofbedrijven betaalden in 1982 tweënderdertig cent per kubieke meter (9,5 cent minder dan de industrie gemiddeld); hun prijs wordt dit jaar vierendertig cent (7,2 cent minder dan de industrie gemiddeld).

Daarmee is voor het eerst bekend wat deze vier categorieën industriële gasgebruikers per kuub betalen.

Niet van alle vier is bekend hoeveel kubieke meter ze gebruiken.

Van de tuinders is het bekend. Van de elektrici-

teitscentrales is het ook bekend. Niet bekend is hoeveel van de vijftig miljard kubieke meter gas uit het 'aardgaspotje' ook daadwerkelijk wordt afgenomen. Onbekend is ook hoeveel gas de stikstofbedrijven verorberen; dat het veel is, ligt voor de hand omdat de stikstofindustrie maar liefst vijf procent van het totale Nederlandse energieverbruik opeist. (Bron: Molag e.a., ESB, 10/1/1979.)

Het verband met het gastarief dat Heer Foppen (Overtoom 169, drie hoog) betaalt is glashelder: hoe meer goedkoop aardgas deze bedrijven verbruiken, des te meer moet de gasprijs van Heer Foppen omhoog — wil Spierenburg aan zijn internationale norm voldoen.

Nu wil het geval dat er sinds vorig jaar nog een vijfde categorie van bedrijven is geschapen die het gas goedkoper krijgt: de zogeheten 'giganten' — ze kwamen al eerder ter sprake. 'Gigan-

Alle kleinverbruikers te zamen zullen dit jaar naar schatting 15,5 miljard kubieke meter gas verstoken. Dat leidt ertoe dat elke kleinverbruiker 2,6 tot 2,8 cent per kuub méér moet gaan betalen — enkel en alleen om de giganten aan hun korting te helpen en de inkomsten uit export niet in gevaar te brengen.

Conclusie: de laatste verhoging van het gastarief voor de kleinverbruiker (2,7 cent) was helemaal bestemd voor de grootste stroomverbruikers onder de bedrijven.

Dat verband tussen de gigantenkorting en het gestegen aardgastarief voor kleinverbruikers is niet toevallig. De ambtenaren op EZ zijn zich van die directe relatie heel goed bewust. Dat blijkt uit de interne 'Nota aan heer Minister', d.d. 12 juli 1982. Daar schrijft Spierenburg-onderhandelaar Egressy: 'Veel zal ook afhangen van de vraag of Nederland met het oog op de Spierenburg-norm intern de gasprijzen op een redelijk niveau brengt (*kleinverbruikers-prijzen, gigantenkorting, enz.*) (...) Juist ook omdat in het huidige beleid besloten ligt belangrijke kortingen te verstrekken op gas voor centrales (...) is het zeer belangrijk dat de kleinverbruiker met zijn zeer aanzienlijke volume het binnenlands gemiddelde iets omhoog trekt.'

Spierenburg overzag eveneens de gevolgen die zijn internationale afspraken zouden krijgen voor de Nederlandse kleinverbruiker. Spierenburg in zijn eerder geciteerde voordracht: 'De Nederlandse kleinverbruikersprijzen kunnen in principe lager zijn dan die in het buitenland. Dat is echter in de praktijk niet mogelijk, omdat de prijzen voor de industrie dan veel meer zouden moeten stijgen. Aan een verdere aanpassing van de kleinverbruikersprijs zal m.i. dan ook niet te ontkomen zijn.' (Spierenburg, 31 maart 1982, Energie-symposium.)

Maar de Gasunie, die alle contracten sluit, doet of haar neus bloedt en of wij gek zijn.

Wij vroegen ook daar of de extra gasinzet in centrales gevolgen zou hebben voor andere categorieën afnemers. En de Gasunie, afdeling Voorlichting, antwoordde op 25 november 1982 schriftelijk: 'Deze extra inzet heeft geen effect op de gasprijs voor andere categorieën afnemers.'

Hogere tarieven

Volgend jaar gaat de Gasunie opnieuw onderhandelen met alle buitenlandse afnemers, dat is afgesproken. Topambtenaar Egressy, die op het moment van die nieuwe onderhandelingen Gasunie-employé zal zijn, wil Nederland een gunstige uitgangspositie bezorgen.

Hij ziet maar één remedie: hogere tarieven voor de binnenlandse kleinverbruiker. Hij formuleert het in zijn interne notitie aldus: 'Gelet op de inkomenspolitieke weerstanden tegen stijging van de kleinverbruikers-prijs, zij nogmaals in herinnering gebracht dat het hier gekozen pad van ten minste zeer geleidelijke prijsstijging van vitaal belang is voor de ontwikkeling van de Spierenburg-norm. Om een dragelijke uitgangspositie te bereiken voor de heronderhandelingen van 1984 moet het gemiddeld binnenlands

prijspeil bij de bron tenminste gelijk worden aan het niveau dat de buitenlandse gasmaatschappijen bij hun landsgrens betalen. In 1982 liggen we echter ruim beneden die norm.'

En als het Nederlands gemiddelde niet snel op het buitenlands gemiddelde wordt gebracht, hebben de buitenlanders in 1984 een argument om voor zich zelf een lagere prijs te bedingen. Egressy liet minister Terlouw weten dat die zich niet al te veel moest aantrekken van binnenlands verzet tegen hoge stookkosten. Het mag dan vervelend zijn dat het gastarief met een paar cent stijgt, maar dat levert in het buitenland *gulden* op. De 'Notitie aan heer Minister': 'Om deze energie-commerciële reden moet weerstand geboden worden aan een te beperkte oriëntatie op bij voorbeeld alleen de kleinverbruikerslasten-ontwikkeling of een nullijn voor de inkomens. "Pennywise" kan vanuit de exportrenegotiaties "poundfoolish" blijken.'

De prijs van het aardgas per kubieke meter zal dus verder stijgen — als het aan EZ ligt. Wat niet wegneemt dat de stookkosten per huishouden drastisch omlaag kunnen — door minder kubieke meters te verbruiken.

Het minimuminkomen

Een gemiddeld huishouden verbruikt in Nederland nu per jaar 2500 tot drieduizend kubieke meter aardgas.

In 1975 kostte 2500 kuub f 930,— (in gulden van nu, inclusief vastrecht en 4% BTW).

In 1983 gaan diezelfde 2500 kuub f 1532,— kosten (inclusief 18% BTW).

Dat is een stijging van f 602,— ofte wel iets meer dan vijftien procent.

Het gemiddeld verbruik is niet altijd vijftienghonderd kuub per jaar geweest.

Vóór de introductie van het aardgas in praktisch alle huishoudens, die Shell en Esso plotseling aan een grote, nieuwe afzetmarkt hielp, gebruikte een huishouden minder dan zeshonderd kuub — het stadgas werd toen vrijwel uitsluitend voor het koken benut, een enkel keertje voor de boiler.

Maar vanaf 1967 werd er geen nieuw huis meer gebouwd dat níét centraal werd verwarmd en oude huizen werden sindsdien alsnog voorzien van centrale verwarming.

De gevolgen staan in de statistieken van de Gasunie te lezen:

1967-1968: 1047 m³ per huishouden,

1971-1972: drie keer méér: 2924,

1974-1975: het hoogtepunt: 3550.

Daarna begon de consument zijn les te leren:

1979-1980: 3300,

1980-1981: 3000.

En nu daalt het verbruik verder, tot het niveau van 1970-1971: 2348 kubieke meter per huishouden.

Maar het minimuminkomen daalt ook. Ontvangers van een minimumuitkering en werkers tegen het minimumloon ontvingen in januari 1978, gerekend in gulden van nu, f 1931,—. Dat is deze maand nog maar f 1741,—. Het minimum wordt dus steeds minder: het daalde reëel met tien procent.

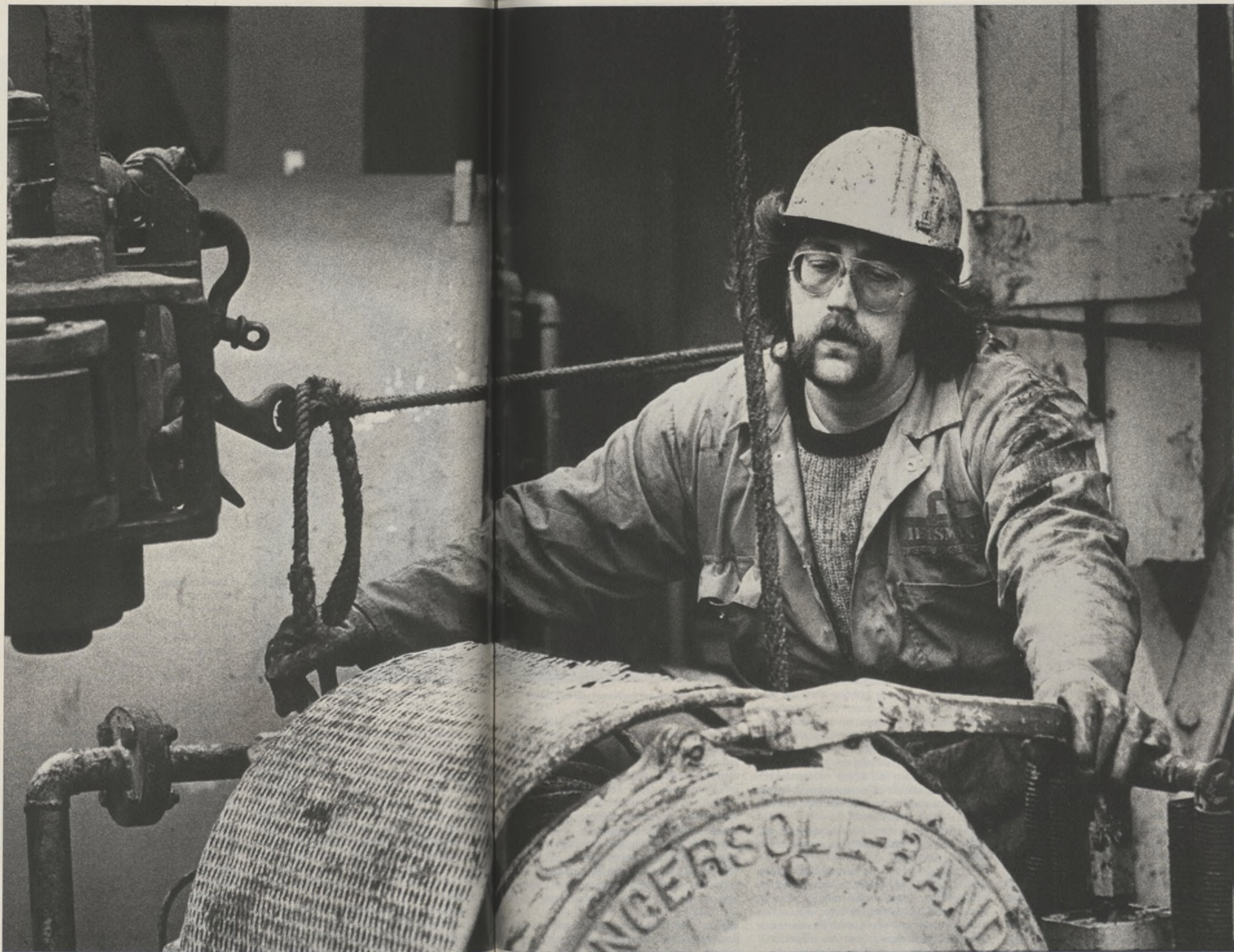
Maar intussen stijgen de woonlasten. Januari 1978 ging nog veertien procent van het nettominimum op aan woonlasten, dat is januari 1983 tweeëntwintig procent. En onder de woonlasten stijgen de stookkosten het snelst. (Zie het kader 'De woonlasten van de minima' op pagina 36.) Niemand bestrijdt die feiten. Maar ook niemand doet er iets aan. Terwijl een groeiend deel van de bevolking eronder lijdt, want meer dan één miljoen Nederlandse huishoudens moet zien rond te komen van het minimum. In 1980 telde Nederland al bijna één miljoen huishoudens op 'het echte minimum': 240.000 bejaarden, 35.000 weduwen, 88.000 WAO'ers, 9.000 AAW'ers, 75.000 werklozen, 117.000 bijstandstrekkers, 122.000 minimumloners, 144.000 uitwonende studenten, 70.000 kleine zelfstandigen. Hun aantallen zijn alleen meer gestegen. (Zie VN-uitgave: 'Het minimum wordt steeds minder, september 1980.) Dit betekent dat één op de vijf huishoudens van het minimum moet leven. In de grote steden ligt die verhouding nog ongunstiger. Daar is het één op drie.

De Amsterdamse wethouder Jan Schaefer wees onlangs de PvdA-wethouders van kleinere steden op die onjuiste verhouding: 'U moet mij niet kwalijk nemen dat ik als wethouder van Amsterdam geobsedeerd ben door de problemen van de grote steden. Ik besef heel goed dat die problemen vrijwel overal spelen — niet alleen in Amsterdam, maar ook in Stadskanaal en Harlingen, niet alleen in Rotterdam, maar ook in Leeuwarden en Deventer. Toen ik staatssecretaris was in het kabinet-Den Uyl, heb ik zowat het hele land afgereisd, en ik ben niet vergeten wat ik gezien heb. Maar niemand zal willen bestrijden dat in de grote steden de toestand zo uitzichtloos lijkt, omdat de problemen zich daar op grote schaal opeenstapelen.'

Hij bepleit sinds kort dan ook een uitbreiding van de individuele huursubsidie tot een Woonlastensubsidie, die niet alleen is afgestemd op de huur, maar ook op de andere woonlasten, zoals stookkosten.

Hij verwierf de steun van de stadsbestuurders van de vier grote steden, woningbouwcorporaties en bewonerscomités en de Federatie Nederlandse Vakbeweging. Maar hij stuitte op heftig verzet van de PvdA-woningbouwspecialist Marcel van Dam in de Tweede Kamer die het 'een absurde gedachte' noemde om de stookkosten te subsidiëren. Van Dam vindt dat het voorstel van Schaefer de lasten van het beleid van het ene ministerie (Economische Zaken, dat de aardgastarieven opdrijft) worden afgewenteld op het andere ministerie (Volkshuisvesting, dat dan ook minder ruimte zal hebben voor woningbouw). Van Dam vindt het verstandiger dat EZ de aardgasprijs verlaagt. Hij ziet over het hoofd dat dan de inkomsten uit gasexport eveneens zullen kelderen — gegeven de Spierenburgnorm.

En hij ziet over het hoofd dat de overheid via verstrekking van de stookkosten voor 'de echte minima' het energieverbruik drastisch kan verminderen. Ook Schaefer wil slechts de stookkosten van de laagstbetaalden subsidiëren tot

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

een nader vast te stellen niveau — afgestemd op zuinig verbruik.

En, zoals eerder vermeld, de laagstbetaalden zijn tot dusver het minst geneigd om energie te sparen, en dus hun eigen woonlasten te drukken.

Schaefer kan, gek genoeg, rekenen op de sympathie van onderhandelaar Spierenburg. Spierenburg zag in dat hij met zijn internationale norm de laagstbetaalden in Nederland in moeilijkheden zou brengen, maar vond van begin af aan dat daarom de overheid te hulp moest schieten. Verlaging van de aardgasprijs had hij onmogelijk gemaakt.

Spierenburg: 'De regering moet naar mijn mening andere wegen bewandelen om kleinverbruikers te helpen die de verhoging van de gasprijs niet kunnen betalen. Zij ontvangt tenslotte twintig miljard uit de aardgasbaten. Het moet toch mogelijk zijn uit dit bedrag de middelen te vinden die voor deze hulp nodig zijn.'

Bewoners die protesteren tegen de hoge gas-tarieven hebben nu één steunpilaar in de gaswereld: de eigen gasbedrijven, verenigd in de Vegin.

De Vegin onderhandelt jaarlijks met de Gasunie en ligt overhoop met de minister van Economische Zaken. Want Vegin vindt dat de gasprijs kan zakken — juist dankzij de Spierenburg-norm.

Vegin-secretaris G. Groenewegen: 'De gemiddelde gasprijs in ons land is hoger dan de gemiddelde exportprijs. Als we nu de Spierenburg-norm zouden toepassen, kan in ons land de gasprijs omlaag, met twee cent.'

De winst van Shell en Esso

De kleinverbruikers waren slechter af door de onderhandelingen van Spierenburg. Shell en Esso werden er beter van. Hun winst steeg. In 1980 incasseerden Shell en Esso achthonderd miljoen gulden meer en in 1981 achttienhonderd miljoen meer (dan in 1979). (Zie het kader: 'De gaswinst van staat en oliezusters' op pagina 30)

Winst is altijd mooi voor een particulier bedrijf. Maar de winst op aardgas is voor Shell sinds 1977 van levensbelang. In dat jaar maakte Shell voor het eerst in zijn geschiedenis meer winst op gas dan op olie. Dat bleek in 1978 uit een studie van het Londense bureau van beleggingsanalisten Newton-Smith. Shell kan zich sindsdien beter Koninklijke Gas noemen, in plaats van Koninklijke Olie. Die omwenteling is tegenover de buitenwereld altijd verdoezeld, ook tegenover de eigen aandeelhouders. Die moeten jaarlijks genoeg nemen met een verslag waarin de bedrijfsresultaten van de oliesector en de gassector consequent op één hoop worden geveegd ('Olie en gas'). Dank zij de studie van de Rotterdamse wetenschapper Wieleman, nu EZ-ambtenaar, kennen we de exacte winst die Shell maakt op het Nederlandse aardgas. En daardoor weten we nu ook precies welke bijdrage alleen al het Nederlandse gas levert aan de netto winst van de wereldwijde Shell Groep: in 1974 droeg

het Nederlandse gas 7,4 procent bij aan de Shell-winst, maar in 1981 al 27,3 procent.

De koers van de Shell-aandelen wordt dus grotendeels bepaald, niet door het succes van het management, maar door de politieke besluitvorming van honderdvijftig kamerleden. Een meerderheid van die honderdvijftig meent dat de welvaart van Nederland afhangt van het gedrag van Shell.

Het welzijn van Shell blijkt minstens zo sterk af te hangen van het gedrag van honderdvijftig Nederlanders.

Het Herenakkoord

Een deel van de honderdvijftig overwoog eind 1979, begin 1980 het staatsaandeel op de gaswinst uit het Groninger-veld opnieuw te vergroten (ten koste van het aandeel van Shell en Esso). Minister Van Aardenne presenteerde bijtijds een brief die tot doel had de meerderheid van de honderdvijftig daarvan af te houden. De minister schreef (12 juni 1980) dat Shell in de periode '1980-1984' zeven miljard in Nederland zou investeren en Esso 6,9 miljard. En dat Shell in de periode '1985-1989' er nog eens acht miljard en Esso veertien miljard bovenop zou doen. Van Aardenne, die de bedragen over de eerste periode uitsplitste per bedrijfsactiviteit, toonde zich zeer ingenomen met deze opsomming: 'De investeringsprogramma's (betekenen) een wezenlijke versterking van de economische structuur van Nederland en een verbetering van de energievoorziening. De werkgelegenheid zal erdoor worden bevorderd, het raffinage- en chemisch complex zal erdoor worden versterkt, de toeleverende industrie zal er innoverende impulsen uit kunnen verkrijgen, exportmogelijkheden voor de toeleverende industrie kunnen erdoor ontstaan. In het bijzonder wil ik wijzen op de beide kolengassificatieprojecten.' En dat was waarschijnlijk nog niet alles, want, schreef Van Aardenne: 'De genoemde investeringsplannen zijn niet uitputtend. De mogelijkheid is bepaald niet uitgesloten dat betrokken maatschappijen additionele investeringsplannen ontwikkelen.' Hij schreef dat 'de intensieve besprekingen met Shell en Esso' tot dit 'bevredigend resultaat' hebben geleid. Het staatsaandeel in de gaswinst moet vooral niet omhoog want dan gaan de investeringen niet door: 'Een aanvullende winstdelingsregeling komt mij ongewenst voor, omdat hiermee de grondslag voor de investeringen welke van groot belang zijn voor onze nationale economie, wordt aangetast. (...) De maatschappijen hebben mij echter voldoende vertrouwen gegeven dat de investeringen in de orde van grootte zoals aangegeven ook daadwerkelijk zullen worden gerealiseerd.'

Anderen zullen de inhoud van de brief later aanduiden als het 'gentlemen's agreement', of te wel 'herenakkoord'. Hoe intensief waren de besprekingen tussen Shell en Esso? Hoe frequent hadden ze plaatsgevonden? Een woordvoerder van EZ doet er, eind oktober 1980, veertien dagen over om op die primaire vragen te reageren. En zijn reactie bestaat uit de weigering van een antwoord — met een beroep op de Wet Openbaarheid van

Bestuur, artikel 2, dat toestaat dat informatie uitblijft 'indien deze: a. de eenheid van de Kroon in gevaar zou brengen of b. de veiligheid van de staat zou kunnen schaden'. Ook de identiteit van de aanwezigen bij die besprekingen — ervan uitgaande dat ze hebben plaatsgevonden — blijft verzwegen met een beroep op artikel 4, wegens 'het recht van een ieder op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer'. Toenmalig Shell Nederland-president ir. J.A.P. Montijn stonden die besprekingen niet helder voor de geest: 'Ach, er zijn op verschillende niveaus een aantal gesprekken geweest, waarin ook is gepraat over investeringen.' (VN 8/11/1980.)

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

Shell zal later laten weten dat zijn kolenvergassingsproject niet doorgaat, een project waarop minister Van Aardenne 'in het bijzonder'

gesteld was. Het soortgelijke Esso-project bevindt zich in het stadium van research; de bouw van de Rotterdamse proefabriek is voor onbepaalde tijd opgeschort.

En dan begint een tot op de dag van vandaag voortdurende poging om de betekenis van het gesuggereerde 'herenakkoord', gesloten ter vermijding van een groter staatsaandeel, vast te stellen.

Op 2 oktober 1980 verklaarde minister Van Aardenne 'dat er geen formele overeenkomst is gesloten met de beide maatschappijen'. (Verslag Mondeling Overleg, Kamerstuk 16.400 nr. 40.) Shell Nederland-president Montijn was in VN nog duidelijker: 'Ik heb tegen Van Aardenne gezegd: luister 's, ik heb 't idee dat dit ongeveer mijn investeringsplan is en wij verwachten deze winst en daar is dus door de minister op gezegd: nou, gezien je optreden in het verleden geeft me dit genoeg vertrouwen. En daar is het bij geble-

ven. Verder is er niks.'

Van Aardenne zou als VVD-kamerlid, een functie die hij combineerde met die van president van de Raad van Commissarissen van de exploratie-maatschappij Holland Sea Search (actief in de Noordzee-blokken P-5, P-6, P-8 en S-2) begin 1982 waarschuwen dat het 'akkoord' 'niet op boekhouderachtige manier bekeken moet worden'. (Trouw, 2/2/1982)

Mr. J.G. Hoogland, directeur Public Affairs van Shell-Nederland, formuleert het zó: 'Een herenakkoord is geen investeringsverplichting.' Het is niet zo dat Shell verplicht is te investeren wat aan de Kamer is voorgehouden? Shell Nederland-president drs. A.C. Helfrich valt in: 'Mijn inziens kan geen enkele privé-maatschappij een verplichting van dien aard op zich nemen. En Shell ook niet.' En even later: 'Shell heeft een intentie kenbaar gemaakt, op verzoek van de minister: wij gaan zoveel in-

vesteren over de komende vijf jaar. Dat is het dan. En dat is, zoals u weet, door de Kamer aangescherpt en één van de aanscherpingen is geweest dat men heeft gezegd: Shell zegt dat nou wel, mogen we dat alstublieft controleren, door een onafhankelijk accountantsbureau? Dat is nu net gebeurd.'

En wat was de conclusie van het accountantsbureau?

Helfrich: 'Wat denkt u? Het accountantskantoor zegt dat wij hebben geïnvesteerd in 1980 wat we hebben gezegd, dat was negenhonderd miljoen gulden, en dat was elfhonderd miljoen in 1981 en dat zal in 1982 ongeveer twaalfhonderd miljoen zijn. Misschien iets minder, misschien iets meer. En voor 1983 zal het, als alles goed gaat, nog iets hoger liggen.'

Wordt dat accountantsrapport openbaar gemaakt? Helfrich: 'O ja, dat moet u aan de minister vragen. Het gaat naar de minister toe en de mi-

nister heeft een akkoord met de Kamer, dus de minister zal daar waarschijnlijk wel over rapporteren.'

Shell heeft zelf geen bezwaar tegen openbaarmaking?

Helfrich: 'Nee.'

Het accountantsrapport

Geïnspireerd door de onbevangenheid van de Shell Nederland-president vragen wij EZ om het accountantsrapport. Op 1 december 1982 begeleiden wij ons telefonisch verzoek met een brief, waarin we bovendien laten weten dat, mócht het accountantsrapport vertrouwelijke bedrijfsgegevens bevatten — waar van de Shell-president overigens niet repte — we dan een daarvan geschoonde versie willen inzien, en dat, als zulks ondoenlijk mocht blijken, we in elk geval de conclusies van de accountants willen kennen.

Op 15 december bezorgt de post een bondig briefje van EZ: 'Ik kan niet aan Uw verzoek voldoen omdat het rapport bestaat uit vertrouwelijk aan de overheid meegedeelde bedrijfsgegevens. Om dezelfde reden kan ik U ook niet op andere wijze inlichten over de inhoud van het rapport.' En de minister van Economische Zaken, 'voor deze: de secretaris-generaal F. Rutten', verwijst naar artikel 4 onder c van de Wet Openbaarheid van Bestuur. Daar staat, voor zover hier van belang: 'Het verstrekken van informatie (...) blijft achterwege indien dit betreft bedrijfs- en fabriekgegevens voor zover deze door natuurlijke of rechtspersonen vertrouwelijk aan de overheid zijn meegedeeld.'

Op 12 januari hoort waarnemend voorzitter mr. J.M. Polak van de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State VN-advocaat Kemper aan en twee vertegenwoordigers van EZ. Shell laat zich apart vertegenwoordigen door mr. P.J.A. Nijens.

Staatsraad Polak blijkt later 'voorhands van oordeel' dat het EZ inderdaad niet vrijstaat om de informatie te verstrekken, vanwege het 'vertrouwelijke karakter' van de gegevens en overweegt daarbij tevens dat iemand die 'ter voldoening van enige verplichting' gegevens vertrouwelijk geeft aan enig overheidsorgaan erop moet kunnen rekenen dat die gegevens niet zonder zijn uitdrukkelijke instemming worden doorgegeven.

Hij wijst het verzoek voorlopig af.

De procedure sleept.

Maar mr. Nijens, de gemachtigde van Shell Nederland, maakte ter zitting nog eens duidelijk welk weinig verplichtend karakter zij aan het 'herenakkoord' toeschrijft. De Shell-gemachtigde: 'Shell en Esso hebben met de minister van Economische Zaken overleg gevoerd (...) over het investeringspatroon van de maatschappijen zal periodiek overleg worden gevoerd. De maatschappijen plegen aan de minister een opgave te doen van de door hen verrichte investeringen.'

Hij maakt onderscheid tussen wat president-directeur Helfrich tegen ons heeft gezegd (geen bezwaar tegen openbaarmaking) en wat Shell Nederland tegen Economische Zaken zegt (accountantsrapport is vertrouwelijk).

Honderdvijftig Kamerleden hebben te horen gekregen dat het 'herenakkoord' geen formeel karakter heeft en niet boekhouderachtig moet worden geïnterpreteerd. Welke interpretatie er dan wel aan gegeven kan worden, anders dan een poging tot vermindering van een groter staatsaandeel, is onduidelijk.

De Kamerleden kennen niet de werkelijke gaswinst van Shell en Esso. De ministers Van Aardenne en Terlouw blijken die winst systematisch te onderschatten. Van Aardenne zette die winst voor de periode '1980-1984' (vijf jaar) op 15,5 miljard gulden, Terlouw op 13,8 miljard. Maar Wieleman en andere EZ-ambtenaren, in hun raming van juni vorig jaar, becijferen de winst van NAM (Shell/Esso) op 23 miljard gulden.

Beide berekeningen slaan noodzakelijkerwijs een slag naar de verwachte winst in 1983 en 1984. Maar alleen al de nu gerealiseerde winst (over 1980 tot en met 1982) komt uit op 13,4 miljard. Het staat wel vast dat Van Aardenne en Terlouw de NAM-winst over de hele periode met miljarden hebben onderschat. De winst die Terlouw in vijf jaar verwacht, blijkt de NAM in vrijwel drie jaar gerealiseerd te hebben.

Terlouw schreef op 5 juli 1982 een brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer waarin hij meedeelt dat de 'gaswinsten van Shell en Esso' in de periode 1975 tot en met 1979 gemiddeld 1765 miljoen gulden per jaar hebben bedragen. (Kamerstuk 17.100, nr. 134.) Onderzoeker Wieleman, werkzaam op het directoraat-generaal voor de Energievoorziening, publiceerde in oktober 1982 winstcijfers die uitkwamen op een jaargemiddelde van 2500 miljoen gulden per jaar (in dezelfde periode). Wieleman heeft zijn studie, gebruikmakend van het op EZ verworven inzicht, op enkele punten aangepast. Maar niet op dit punt.

De NAM-winsten blijken in het verleden steeds

NAM-booreiland op de Noordzee in blok L 12-4

veertig procent hoger te zijn uitgevallen dan de ministers van Economische Zaken de Kamer berichtten.

De investeringen

De honderdvijftig Nederlanders op het Binnenhof tasten ook in het duister over de feitelijke omvang van de investeringen van Shell, Esso en de NAM (Shell én Esso). Shell Nederland schreef in een vertrouwelijke brief ter voorbereiding van een bespreking met de Vaste Kamercommissie voor Economische Zaken op 23 september 1980: 'Shell's investeringen in Nederland gedurende de periode 1970-1979 bedroegen tezamen bijna f8 mld.'

Dat gegeven strookt niet met de cijfers die april 1980 aan de aandeelhouders van Shell, die toch ook verwachten juist geïnformeerd te worden, werden verstrekt. Shell in Nederland in 1979, een uitgave van de Shell Persdienst, meldt (in miljoenen gulden): 'Investeringen: Totaal over periode 1970 t/m 1979: 6.801.'

Wie werd juist geïnformeerd?

President-directeur Helfrich meldt trots dat 'het accountantskantoor zegt dat wij hebben geïnvesteerd in 1980 wat we hebben gezegd, dat was negenhonderd miljoen gulden.' Shells gemachtigde bij de Raad van State, mr. Nijens, werd tot op het miljoen nauwkeurig: f907 miljoen. Dat bedrag stond allang te lezen in het bericht aan de aandeelhouders van maart 1982. Het onderzoek van de door de minister als onafhankelijk omschreven accountant Klynveld Kraayenhof & Co, de vaste externe accountant van Shell, heeft zich kennelijk beperkt tot het trekken van een fotokopie, ten gerieve van minister Terlouw.

Blijft de vraag: welk deel van de gaswinst in 1980 investeerde Shell in Nederland?

Shell incasseerde negentienhonderd miljoen van de NAM-winst — Esso ontving hetzelfde bedrag. (Bron: studie-Wieleman.)

Datzelfde jaar kreeg Shell ook de beschikking over 531 miljoen aan afschrijvingen. (Bron: schriftelijke opgave van Shell aan drs. H. van der Laan, nu EZ-ambtenaar. Zie: Aardgasbaten, januari 1982.) Totaal beschikbaar voor investeringen: 2,4 miljard.

Shell investeerde, de helft van de NAM-investeringen meegerekend, daadwerkelijk 907 miljoen. (Bron: Shellpresident-directeur en Shell-advocaat.)

Resteerde 1524 miljoen.

Dat geld, driekwart van de gaswinst, ging naar de aandeelhouders en verdween naar het buitenland.

Zo'n zelfde rekensom kan gemaakt worden voor 1981.

Vinden de honderdvijftig kamerleden dat hiermee het 'herenakkoord' is nagekomen?

Zij zullen beseffen dat de WIR-premie die Shell opstrijkt, door minister Terlouw over de periode 1980-1984 geschat op elfhonderd miljoen, buiten beschouwing zijn gebleven.

Nul procent belasting

En dan is er nog het Taboe van Financiën.

Shell en Esso zijn multinationale ondernemingen: actief in Swaziland en Laos, Acajutla (El Salvador) en Sierra Leone, opduikend als Shell and Todd, Shell Quimica de Venezuela of Kuckong Shell Petroleum.

Shell kan daardoor zijn in Groningen gemaakte gaswinst laten opduiken in de boeken van de verkoop- en financieringsmaatschappij Shell Bermuda. Dat leidt ertoe dat Shell in Nederland 0,0 cent betaalt aan vennootschapsbelasting. Ambtenaren van 's Rijks Belastingdienst ergeren zich daar blauw aan en begrijpen niet dat opeenvolgende ministers van Financiën steeds verzuimen een eind te maken aan deze praktijken.

Dat het gebeurt, staat vast. Het is de Kamer gemeld in fiscaal juridisch jargon: 'De mogelijkheid van een negatieve aanslag, en daarmee het ontbreken van een winstvereiste bij de toekenning van investeringspremies, is er de oorzaak van dat de WIR is belast met een zeer ingewikkeld stelsel van anti-misbruikbepalingen die moeten vermijden dat van de WIR uitgesloten lichamen (bij voorbeeld non-profitinstellingen, maar ook buitenlandse ondernemingen) via omwegconstructies toch van de WIR profiteren ('profit-routing' en 'Holland-routing'). Deze bepalingen blijken niet afdoende. Een andere misbruikconstructie waartegen geen bepalingen bestaan blijkt zich te ontwikkelen, namelijk financieringsconstructies door Nederlandse (meestal internationaal georiënteerde) ondernemingen. Dit betreft de situatie dat Nederlandse ondernemingen van de WIR kunnen profiteren terwijl zij door financieringsconstructies met inschakeling van maatschappijen en tax-havens ervoor hebben gezorgd dat in Nederland nauwelijks meer vennootschapsbelasting hoeft te worden voldaan.' (Kamerstuk 16.625, nr. 30.)

De NAM betaalt belasting, zij het met een vertraging van drie maanden, waardoor de staat jaarlijks honderd tot tweehonderd miljoen gulden renteverlies lijdt (berekening van de Groningse econoom drs. W. Salverda, zie *Het Financieel Dagblad*, 19/2/1982). Maar Shell weet de vennootschapsbelasting te ontwijken, door net te doen alsof ze in Nederland geen winst maakt.

Dat kan heel eenvoudig.

Shell kan bij voorbeeld de Nederlandse activiteit financieren met een dure lening bij bijvoorbeeld Shell Antilles and Guianas; patenten duur huren bij Shell Bahamas; de olie uitzonderlijk duur inkopen bij Shell Nederlandse Antillen. De Nederlandse kasboeken laten dan geen winst zien. Maar de kasboeken in de belastingparadijzen zinderen van de profijtelijke papierhandel. In Nederland zou Shell achtenveertig cent van elke gulden winst aan de fiscus moeten afdragen. Maar in de belastingparadijzen gelden mildere tarieven, daar variëren ze van tien tot nul procent.

Dat is geen nieuws. Dat is dagelijkse praktijk. De Belastingdienst ziet dat. De minister weet dat. En Esso Nederland bejubelt dat, zij het ingetogen: 'Het fiscale ondernemingsklimaat in ons land steekt niet ongunstig af bij dat van de vele andere Europese landen.' (Essobron, augustus 1980.)

Gekkenhuis

De diverse prijzen van gas zijn niet altijd geheim geweest. Het lot van de kleinverbruiker is niet altijd bepaald door prijsafspraken tussen een Nederlandse particuliere maatschappij en buitenlandse particuliere maatschappijen. Economische Zaken zag gasvoorziening vroeger louter als een gemeenschapstaak. De macht van Shell en Esso over de produktie van een bodemschat is nog jong. Honderdveertig jaar lang produceerden allerlei kleine particuliere bedrijfjes en gemeentebedrijven het stadsgas voor de plaats van vestiging. Na de Tweede Wereldoorlog ontfermde zich het Staatsgasbedrijf over inkoop en verkoop van gas dat over langere afstand getransporteerd moest worden.

Maar die praktijk werd abrupt afgebroken.

Toenmalige minister van Economische Zaken dr. J. Zijlstra zag die gasproduktie in de jaren vijftig als een gekkenhuis: 'Talloze gemeenten, elk hun eigen gasfabriekje! D'r was er één bij met niet meer dan achtduizend inwoners. Moet je nagaan! Het was smerig, het was duur, het was inefficiënt.' Hij zag evenmin iets in het Staatsgasbedrijf als in- en verkoper en transporteur van het Groningen-gas: 'Die jongens konden het helemaal niet aan. We hadden te maken met gigantische operaties van gasopsporings, op zó grote schaal en met grote exportcontracten die afgesloten moesten worden. Daar was het Staatsgasbedrijf gewoon niet tegen opgewassen. Het was een goede gerunde, maar kleine zaak.'

En hij wilde er geen goed gerunde, maar grote zaak van maken.

Het Staatsbedrijf is opgeheven. Gemeentelijke gasbedrijven zijn sindsdien gasleidingbedrijven — zij vervoeren het gas vanaf een aftakking van het Gasunie-net naar de huiskamers, fabriekshallen en groentekassen binnen de gemeentegrenzen. Alle andere bestaande leidingen werden overgedaan aan de Gasunie: vijftig procent Shell en Esso, veertig procent DSM en tien procent staat (Economische Zaken), waarbij DSM zich gedraagt als ondergeschikte ('trustee') van Economische Zaken en Economische Zaken als lid van een belangengemeenschap van EZ met Shell en Esso.

Najaar 1962 ging de Tweede Kamer unaniem akkoord met deze breuk met het verleden, nam hem 'voor kennisgeving' aan.

Sindsdien spartelen Marcus Bakker (CPN) en Arie van der Hek (PvdA) periodiek tegen en wil Fred van der Spek (PSP), in een machteloos gebaar, wel een nationalisatie eisen van NAM en Gasunie.

Sociaal-democraten mochten in de achtendertig naoorlogse jaren tweeëndertig maanden de cruciale ministerspost op Economische Zaken bezetten. De eerste keer was niemand zich nog bewust van de nationale bodemschat, de tweede keer (1966) eindigde in een eenmalige confrontatie tussen particulier eigendom en staats-eigendom, winstmakers en winstafromers. De laatsten legden het loodje.

De Vegin

Alleen de steeds talrijker woonlastencomités en de wethouders van gemeentelijke energiebedrijven, macht bundelend in de Vegin (de Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland), vormen een potentiële bedreiging voor het monopolie van de Gasunie.

Achter de schermen gaat die strijd over meer dan de gasprijs. De Vegin (die in 1981 22,4 miljard van 37,9 miljard kubieke meter binnenlandse gas van de Gasunie afnam) wil net zo behandeld worden als de industrie en elektriciteitscentrales — wat tot een lagere prijs voor alle huishoudens zou leiden, maar wil ook het aandeel van Shell en Esso in de Gasunie verminderd zien tot twintig procent (is vijftig) om zelf de vrijgekomen dertig procent in handen te nemen. De oude strijd over de opzet van de nationale gasvoorziening flakert op, omdat twee oliecrises de oliemaatschappijen ertoe brachten miljarden te investeren in steenkool (mijnen, transport, overslag, vergassing). Dat deed de ingedutte Vegin opschrikken. Ooit waren ze, anderhalve eeuw lang, zelf producent van gas uit steenkool, totdat Shell en Esso die activiteit in de jaren zestig onrendabel maakten met de aanbidding van (tijdelijk) goedkoop aardgas. Na de oliecrises begon Vegin te overwegen om het oude métier van gasproducent weer op te nemen; ze kocht alvast de rechten van een hypermodern Amerikaans procédé van kolenvergasning.

Dat was tegen het zere been van Shell en Esso, want die hebben zich stellig voorgenomen hun huidige aardgasmonopolie uit te bouwen met een nieuw steenkoolmonopolie. Esso hoopt vanaf 1989-1990 twintig procent van de Nederland-

A.J. Kaland, Vegin-voorzitter (links) en G.G. Groenewegen, Vegin-secretaris

se kolenmarkt in handen te hebben (Esso-woordvoerder in *Het Financieele Dagblad*, 11/9/1980). Met de winst van het aardgasmonopolie denkt Esso het steenkoolmonopolie op te bouwen, het stond al in het heren-schijn-akkoord: Esso kocht van de winst op Nederlands gas een kolenmijn in Columbia die nu al verzekerd is van afzet in Nederland. Minister Van Aardenne is daarmee ingenomen. Al in het eerste kabinet-Van Agt besloot hij dat het kolen-gas op lange termijn het aardgas voor de industrie moet vervangen. Het argument was steeds: dan kan Nederland langer met zijn aardgas doen. Dat argument komt Shell en Esso heel goed uit, want hun gaswinsten in Groningen worden afgeroomd door de staat: hoe hoger de opbrengst per kuub, des te groter het winstaandeel van de staat. Gemiddeld incasseren Shell en Esso hier twintig procent van de totale gaswinst. Maar in de mijnen van Columbia incasseert Esso honderd procent van de winst, en Shell in de mijnen van Botswana idem dito. Hun toekomstig steenkoolmonopolie is dus allicht snel winstgevend dan hun aandeel in het aardgasmonopolie van de Gasunie.

De Vegin wil verhinderen dat Shell en Esso het steenkoolmonopolie verwerven: 'Het is voor de lagere overheden niet acceptabel de productie van gas (en / of de inkoop daarvan) aan een derde over te laten, die daarbij een monopoliepositie bekleedt en mogelijk tegenstrijdige belangen behartigt.' (Vegin-rapport, 10 november 1980.) De Vegin bedoelt dat Shell en Esso in de Gasunie de taak hebben om zo goedkoop mogelijk kolengas in te kopen, maar dat Shell en Esso als verkopers van kolen willen verdienen aan dure kolen. Van dure kolen maak je geen goedkoop gas.

Het Vegin-rapport: 'Het is zelfs niet uitgesloten dat Gasunie haar activiteiten met betrekking tot steenkoolvergassing zéér beperkt houdt en de productie op grotere schaal van steenkoolgas ten behoeve van de openbare gasvoorziening overlaat aan Shell en Esso.(...) In verband hiermede bestaan er ernstige bezwaren tegen het 50%-belang van Shell en Esso in Gasunie.'

Minister Van Aardenne van Economische Zaken heeft tot nu toe verhinderd dat Gasunie en Vegin de toekomstige positie van Shell en Esso als verkopers van kolengas ook maar zouden kunnen aantasten. DSM-president-directeur drs. W.A.J. Bogers stuitte in de Raad van Gedelegeerd Commissarissen van de Gasunie op unaniem verzet van Shell, Esso en EZ tegen kolenvergassing, door de Gasunie. En Vegin klopte bij EZ vergeefs aan voor subsidie, waarmee het aangekochte vergassingsprocédé ontwikkeld zou kunnen worden.

Vegin-voorzitter A.J. Kaland, CDA-senator, voelt er niets voor de gemeentelijke gasbedrijven definitief uit te leveren aan Shell en Esso: 'Wij hebben vroeger als gasbedrijven nooit anders gedáán dan gas maken. Dan zouden we daar in de toekomst níét bij betrokken mogen zijn? Shell en Esso verkopen straks kolengas aan de Gasunie, waar ze zelf inzitten. Ik kan wel met

mijn broer zaken doen, maar commercieel verantwoord?' En hij rondt oudtestamenteel af: 'De schijn des kwaads ligt op deze constructie.' Niet alleen de Vegin-leden, maar ook een ander nutsbedrijf, de SEP, die alle elektriciteitscentrales bundelt, is beducht voor een nieuw Shell/Esso-monopolie; vandaar dat het, samen met twee bedrijven waarvan de overheid alle aandelen bezit (Hoogovens, DSM) in 1980 *Holland Carbon Fuels* oprichtte, een onderneming die wil gaan deelnemen in buitenlandse kolennijnen. Shell-topman A.G. Beelaerts van Blokland raakte geïrriteerd en reageerde met een platvloers dreigement. *Het Financieel Dagblad* gaf zijn nijd in stadhuisaal weer: 'Het feit dat de SEP via Holland Carbon Fuels tracht een deel van de kolenvoorziening voor de toekomst veilig te stellen, acht hij niet zo wenselijk. Hij vraagt zich af of dit überhaupt een taak is voor de SEP. De heer Beelaerts van Blokland waarschuwt de SEP dat indien zij in moeilijkheden zou komen voor wat betreft de kolenvoorziening, ze daarvoor zelf verantwoordelijk is en dat Shell niet klaar zal staan om direct in te springen.' (*Het Financieel Dagblad*, 12 september 1980.)

Esso probeerde het ook voor te stellen of heel Nederland van gas en licht verstoken zou raken, zodra Shell en Esso hun Gasunie-stoelen zouden moeten inruimen voor de Vegin. Een woordvoerder van Esso: 'Wanneer de eigendomsverhoudingen binnen de Gasunie zouden worden gewijzigd, betekent dit ook dat de inbreng van know-how een verandering zal ondergaan.' (*Het Financieel Dagblad*, 23 maart 1981.) 1981.)

Een commissie van bestuurders en ambtenaren van energiebedrijven en enkele ministeries (CoCoNut), onder voorzitterschap van oud-KVP-voorzitter Vergeer (CDA), ging niettemin achter de Vegin staan en concludeerde: 'Het is wenselijk dat Gasunie voor honderd procent eigendom wordt van de staat; in ieder geval dient het vijftig-procentsbelang van Shell en Esso in Gasunie verminderd te worden, zodat de staat de meerderheid van de aandelen in handen krijgt.' (CoCoNut-rapport, op 19 maart 1981 aangeboden aan de Tweede Kamer.)

Een minderheid van vier commissieleden probeerde deze uitspraak te verhinderen. Het waren de ambtenaren van toenmalig minister H. Wiegels en minister Van Aardenne (beide VVD) die het secretariaat beheerden, stemrecht hadden en dan ook prompt tegenstemden.

Eén rijksambtenaar, die van toenmalig CDA-minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, M.H.M.F. Gardeniers, stemde vóór. Minister Van Aardenne smoorde vervolgens de discussie, met zijn 'eerste regeringsstandpunt': 'De noodzaak van organisatorische wijzigingen in de Gasunie-structuur acht de regering niet aanwezig. Integendeel. (...) De Minister van Economische Zaken heeft bovendien in het algemeen voldoende bevoegdheden en instrumenten om de hoofdlijnen van het beleid te bepalen.' Maar dat is de kwestie niet. De minister gebruikt zijn bevoegdheden verkeerd, en de grootste afnemer, de gemeentelijke gasbedrijven vere-

nigd in de Vegin, heeft geen enkele bevoegdheid anders dan afnemen en de prijs betalen die de minister kan opleggen.

Huisbrandolie

En de Vegin heeft een heel andere prijsformule in het hoofd dan de minister nastreeft. Juist daarom vreest de Gasunie steeds de pressie van woonlastencomités die de wethouders (Vegin-bestuurders) opjagen.

De Gasunie schermt in de onderhandelingen met de Vegin met maatstaven als 'huisbrandoliepariteit', 'marktprijs', 'de Spierenburgnorm' en 'premie waarde'. De Vegin wil van dat verwarrende begrippenapparaat af en één prijs voor alle afnemers. Nu zijn de gasprijzen voor het buitenland en voor de binnenlandse grootverbruikers (industrie en elektriciteitscentrales) afgestemd op de prijs van stookolie ('stookoliepariteit'). En de gasprijzen die de kleinverbruiker zou moeten betalen is afgestemd op de prijs van huisbrandolie ('huisbrandoliepariteit'). Huisbrandolie is veel duurder dan stookolie. In 1981 zou toepassing van die normen geleid hebben tot een gasprijs voor de kleinverbruiker die dertig cent per kubieke meter hoger zou zijn uitgevallen dan de gasprijzen die de consument in werkelijkheid betaalde. Nu is dat gat nog vijftien cent.

De minister van Economische Zaken wil dat gat in principe nog steeds dichten, door de consument méér te laten betalen.

Vegin-voorzitter Kaland: 'We hebben van het begin af aan gezegd dat je gas niet tegen kostprijs moet verkopen. Dat zou een dubbelte zijn: drie cent voor de producenten en zeven cent voor onze distributiebedrijven. We willen geen sociale prijs, maar een marktprijs. Dat was ons standpunt, dat is ook vandaag nog ons standpunt. Maar wat is 'marktprijs'? Wij zeggen, alle afnemers moeten een gelijkwaardige prijs betalen: de buitenlandse afnemers, de grootverbruikers en de gasdistributiebedrijven. Maar bij herhaling heeft de Gasunie ons vastgeprikt op de huisbrandoliepariteit'. Hij lacht smalend: 'Binnen vijf jaar op het niveau van huisbrandolie!' En vervolgt: 'Wij hebben gezegd: daar piekeren we niet over! Persoonlijk ben ik gezagsgetrouw. Er zijn vele maatschappelijke acties, daar houden wij rekening mee, maar dáárdoor laten wij ons beléid niet veranderen. Ik vind, je moet al het mogelijke doen om de overheid een overheid te laten zijn die beslissingen kan nemen. Maar óns beleid, óns verhaal over gelijkwaardige gastarieven kan ik het publiek uitleggen. Ik vind het redelijk dat wij aan de Gasunie dezelfde prijs betalen als die zij bij anderen heeft bedongen.'

Kaland onthult welke zeper de Gasunie in het buitenland heeft gehaald. De Gasunie blijkt een poging te hebben ondernomen om lijn te brengen in haar prijspolitiek. Ze probeerde om ook de buitenlandse kleinverbruiker gas te laten betalen tegen de prijs van huisbrandolie. Dat was consequent: huisbrandoliepariteit in het binnenland, huisbrandoliepariteit in het buitenland. De Gasunie begon zelf in het binnenland jaar-

verslagen op te vragen van de gemeentelijke energiebedrijven en gaf organisatiebureau McKinsey opdracht vergelijkbare gegevens in het buitenland op te sporen, ging op zoek naar aanvullende informatie, in de hoop te achterhalen hoe duur de distributie was, overal in Europa.

De Gasunie zou dan overal een prijs kunnen bedingen gelijk aan de prijs voor huisbrandolie min de distributiekosten.

Vegin-voorzitter Kaland, met alle begrip voor zijn buitenlandse evenknieën: 'Er is er niet één in getrap! Toen moest Spierenburg eraan te pas komen. Die heeft gezegd: hoor es, één ding, ik wil best onderhandelen, ik kijk niet naar wat een buitenlandse kleinverbruiker zou moeten betalen, of wat de buitenlandse industrie betalen kan, ik verkoop gas en wil een reële prijs bedingen.'

Vegin is niet van zins binnenlands bij te passen wat Gasunie in het buitenland heeft gemist.

Vegin-secretaris drs. G.G. Groenewegen valt in: 'Gasunie, de binnenlandse leverancier, mag de binnenlandse afnemer niet benadelen ten opzichte van het buitenland. Net zo goed als het correct is dat de binnenlandse prijs niet lager mag zijn dan de buitenlandse. Ze willen het óns voor zestig cent verkopen, maar ze verkopen het voor veertig cent aan Ruhrgas.'

Hij laat heel even het achterste van zijn tong zien: 'Dus, als de Gasunie en de minister ons die zestig cent gaan opleggen, dan hebben wij de mogelijkheid naar de Raad van State te lopen en dan stappen we bovendien naar het Europese Hof van Justitie. Dan staan we beslist niet zwak. Wij hebben een advocatenkantoor de zaak in voorbereiding gegeven. *Du moment* dat de minister maatregelen neemt, treedt het plan in werking. De Vegin heeft een en andermaal gezegd: wij gaan zo'n prijs aanvechten.'

VINCENT BAKKER/
FEIKE SALVERDA

Met bijdragen van Th. Malefason, Rob Sijmons en F.G.M. Wieleman

HERSTEL

In het kleurkatern over De jacht op ons aardgas (15 januari) staat op pagina 13: 'Want het gascontract, getekend door ex-minister van Economische Zaken Zijlstra, bevat "een van de domste" (*De Pous*) bepalingen die men zich onder die omstandigheden kon indenken.'

De kwalificatie 'een van de domste' kan onmogelijk aan de heer De Pous worden toegeschreven, aangezien hij van mening is dat dat contract op het moment dat het werd afgesloten tussen het Staatsgasbedrijf en de NAM voortreffelijk was, gegeven de beperkte hoeveelheden gas die toen nog werden aangeboden. Het was naar zijn oordeel alleen niet meer toepasbaar toen de grote hoeveelheden, zoals afkomstig uit Slochteren, zouden worden aangeboden.

VN had vóór publicatie toegezegd de tekst in bovenstaande zin te wijzigen, maar door een communicatiestoornis is die correctie niet in de definitieve tekst aangebracht. Onze excuses daarvoor.

Een zomerzonnetje van 25°C in een overweldigend mooie natuur, een zuivere lucht om vrij in te ademen en vriendelijke, gastvrije mensen. Waar vindt u dat allemaal bij elkaar?

IN FINLAND NATUURLIJK

Wie zegt dat Finland koud is? 't Hangt er maar vanaf wanneer u er zit. 's Zomers of 's winters. Lapland bijvoorbeeld heeft hartje zomer een heerlijke temperatuur. De zon staat er 24 uur per etmaal aan de hemel: de beroemde 'Middernachtszon'. Trouwens heel Finland heeft een verrukkelijk landklimaat. Koude winters en warme zomers.

Wist u dat het water in de meren bijna altijd meer dan 20°C is in juni, juli en augustus? En voor die meren en bossen hoeft u ook nooit ver. Heel Finland is er mee bedekt als een deken met een druk patroon.

Finland is een land apart. 't Is ideaal voor wandelen, fietstochten, kanovaren, zeilen, vissen en zwemmen. Finland, wie er éénmaal geweest is, komt terug.

Stuurt u mij een uitgebreide brochure over Finland als vakantieland.

Naam _____

Adres _____

Postcode _____ Plaats _____

Bon in gesloten en gefrankeerde envelop zenden aan Fins Nationaal Verkeersbureau, Stadhouderskade 69, 1072 AD Amsterdam.

Fins Nationaal
Verkeersbureau